

MAGISTERUPPSATS I BIBLIOTEKS- OCH INFORMATIONSVETENSKAP
VID BIBLIOTEKSHÖGSKOLAN/BIBLIOTEKS- OCH INFORMATIONSVETENSKAP
2001:63

Högläsningens betydelse för barnens språkutveckling

LINDA BERGSTRAND
PETRA GUSTAFSSON

© **Författaren/Författarna**

Mångfaldigande och spridande av innehållet i denna uppsats
– helt eller delvis – är förbjudet utan medgivande av författaren/författarna.

Svensk titel:	Högläsningens betydelse för barnens språkutveckling.
Engelsk titel:	The importance of reading aloud for children´s development of language
Författare:	Linda Bergstrand, Petra Gustafsson
Färdigställt:	2001
Handledare:	Gunilla Borén, Kollegium 3
Abstract:	<p>The main thing we wanted to find out with this thesis was, can reading aloud help the natural language development. We also wanted to know how libraries in Sweden work with reading aloud and if children with reading and writing problems are being helped by being read to. We also wanted to find out what authoritarians on literature think a good reading-aloud novel should contain.</p> <p>To find this out we decided to do a literature study, we have taken part of a number of authoritarian opinions on this matter and we also studied some theories on this subject. We also decided to do a couple of interviews to exemplify how regular libraries work with reading aloud. The theories we worked with were foremost Piaget´s and Vygotskij´s theories of cognitive and language development.</p> <p>We used these theories to develop our point of view on the matter of language development and to enlighten the result we got through our literature studies and interviews.</p> <p>What we found was that a number of factors is to be considered when it comes to language development, and that reading aloud through imitation could be an important part of it. We also found that most libraries around Sweden have some sort of project developed to increase reading in their cities and to spread the joy of reading and reading aloud. What a good reading aloud novel should contain is very difficult to say, it is very individual. Different people need and want different things from the books they read, although the cognitive and emotional level of the children should be considered when choosing books for them. We think the subject of our thesis is very important because parents tend to spend less time with their children today than they did earlier.</p>
Nyckelord:	högläsning, språkutveckling, barn, folkbibliotek, barnlitteratur, läs- och skrivsvårigheter

Innehållsförteckning

1 Inledning	1
1.1 Bakgrund	1
1.1.1 Barnbokssynen då och nu	2
1.1.2 Historisk tillbakablick på högläsning	5
1.1.3 Högläsning som språkstimulans	6
1.1.4 Läs- och skrivsvårigheter	7
1.2 Problembeskrivning	10
1.3 Avgränsningar	11
1.4 Definitioner	11
1.5 Syfte och Frågeställningar	11
1.6 Upplägning	11
2 Metod	13
3 Teori	15
3.1 Piagets teori om barnets kognitiva utveckling	15
3.1.1 Barnets kognitiva utveckling	15
3.1.2 Den preoperationella fasen	16
3.1.3 Kritik av Piagets teori	18
3.2 Vygotskijs teori om barnets psykiska utveckling	18
3.2.1 Det primitiva stadiet	19
3.2.2 Det naiva stadiet	19
3.2.3 Det yttre tecknets stadie	20
3.2.4 Internaliserat tänkande	20
3.3 Språkutveckling	20
3.3.1 Skinners och Chomskys olika uppfattningar om språkutveckling	22
3.3.2 Chomskys teori om det medfödda språket	23
3.3.3 Piagets teori om barnets språkutveckling	25
3.3.4 Vygotskijs teori om barnets språkutveckling	25
3.4 Vår egen ståndpunkt	26
4 Tidigare forskning och litteratur	28
4.1 Barns olika roller under deras läsutveckling	28
4.2 Barns läsning i hemmet	30
4.3 Barns läs- och skrivutveckling i förskolan	31
5 Arbete med högläsning som metod	33
5.1 Varför ska man läsa högt för barn	33
5.2 Metodik för högläsning	35
5.3 Olika sätt att arbeta med högläsning	37
5.3.1 Språkfröet i Alingsås	37
5.3.2 Sagoverkstad i Surahammar	37
5.3.3 Fyra känslor i Gävle	38
5.3.4 Bokpåsar i Mölndal	38
5.3.5 Läspåsen i Sundbyberg	38
5.3.6 Bokbollen i Kumla	39

5.3.7	Markarydmodellen/Boknallen	39
5.3.8	En säck full med sagor	41
5.3.9	Läs högt	41
5.4	Hur man kan arbeta med högläsningböcker	42
5.4.1	Poesilådan	42
5.4.2	Kapitelbok	42
5.4.3	Berätta om bilder	43
5.4.4	Rita en saga	43
5.4.5	Dramatisera	43
5.4.6	Språklek	44
5.4.7	Gör en bok	44
5.4.8	Jämföra böcker med samma tema	44
5.4.9	Bokprat	44
5.4.10	Sagostund	45
5.4.11	Sagolek	46
5.5	Intervjuer med bibliotekarier	46
5.5.1	Den första intervjun	47
5.5.2	Den andra intervjun	49
6	Litteraturens roll i barnens och de vuxnas liv	51
6.1	Värderingar av litteratur	52
6.2	Hur man väljer böcker åt barn	53
6.3	Hur barn uppfattar respektive förstår litteraturen	55
6.3.1	Förståelse	57
6.3.2	Sagan och dess funktion för barn	57
7	Läsning för barn med läs- och skrivsvårigheter	58
7.1	Högläsningshjälpmedel	58
7.1.1	Kassettböcker	58
7.1.2	Talböcker	59
7.1.3	DAISY-böcker	59
8	Analys och diskussion	60
8.1	Har högläsningen någon betydelse för barnens språkutveckling?	60
8.2	Hur uppfattar barn i den åldersgrupp vi har valt att studera den litteratur som används vid högläsning?	61
8.3	Kan högläsningen hjälpa barn med dyslexi samt andra läs- och skrivsvårigheter?	62
8.4	Hur arbetar man med högläsning på biblioteken?	63
8.5	Vilka är kriterierna för en ändamålsenlig högläsningbok?	66
8.6	Avslutning och förslag till vidare forskning	68
9	Sammanfattning	69
10	Käll- och litteraturförteckning	71
10.1	Otryckta källor	71
10.2	Tryckta källor	71
10.3	Elektroniska källor	74
11	Bilaga: Intervjumanual	75

*Litteraturen skall antingen lära eller roa, den skall mötas med känsla, fantasi eller eftertanke.*¹

1 Inledning

Vi har valt att skriva om högläsning ur ett språkutvecklingsperspektiv, vi tycker att ämnet är väldigt intressant och högst relevant med tanke på den allt mer nedåtgående trenden i barns läsning och att allt fler barn i vårt land lider av läs- och skrivsvårigheter och inte får den uppmärksamhet de behöver. Högläsning skulle kunna vara ett alternativ i förebyggande syfte. Vi tror dessutom att högläsning är ett vanligt förekommande fenomen i svenska hem idag även om läsningen för barn sedan mitten av 1990-talet har minskat. Vi vill undersöka hur biblioteken skulle kunna stimulera denna läsning och hur biblioteken förhåller sig till högläsning och högläsningböcker.

1.1 Bakgrund

I Sverige lever idag ungefär 1,8 miljoner barn i åldern 0-17 år och trots att den materiella standarden är förhållandevis hög, tar sig föräldrarna allt mindre tid till att umgås med sina barn. Detta är till stor del beroende av den vuxnes många roller som ska kombineras och detta ökar på stressen, vilket gör att barnen i vissa lägen kommer i skymundan.²

De flesta människorna i dagens samhälle bor i städer och tätorter, vilket skiljer sig från tidigare generationer. De äldre tidernas storhushåll har försvunnit och idag är en- eller tvåbarnsfamiljer vanligast. Genom att de flesta kvinnor idag arbetar utanför hemmet är det inte längre bara föräldrarna som svarar för barnets uppfostran. Institutioner som heltids- och deltidsförskolor har idag blivit vad man skulle kunna kalla professionella barnuppfostrare och spelar en stor roll i barnens liv. Efter andra världskriget har barnets värld vidgats både socialt och kulturellt. Att åka utomlands förekommer i de flesta sociala grupper i samhället. Genom teven kommer barnen i kontakt med det som händer runt omkring dem ute i världen. Till stor del formas vår verklighetsbild idag av medierna, vilket gör att barnen inte är lika förtrogna med den egna och föräldrarnas vardagsverklighet som tidigare generationer, till exempel har de ingen naturlig kontakt med föräldrarnas arbetsliv.³

Idag är den materiella standarden för svenska barn hög, men det betyder inte att barnen lever i den bästa av världar. Föräldrarnas yrkesroll tenderar att breda ut sig på bekostnad av föräldrarollen. Att barnen under längre tid går i skolan har gjort att deras liv har segregerats från vuxen- och arbetslivet. Barn- och ungdomstiden har blivit betydligt längre än förr. Man skulle kunna säga att barndomen upphör när barnen blir arton och får rösträtt.⁴

Barn är idag isolerade från de vuxnas värld, det är inte många barn som ser sina föräldrar arbeta och vet vad de sysslar med. När föräldrarna är hemma kopplar de av framför teven, när de har klarat av hushållssysslorna, vilket påverkar barnens sätt att leka. De kan inte som tidigare generationer härma föräldrarnas arbetsuppgifter, eftersom de i de flesta fall inte känner till dessa miljöer. Det som barnen idag har i överflöd är leksaker och deras fritid blir

¹ Asplund Carlsson, Maj & Williams Granelid, Pia 1995. Sagostund på dagis. *Barnboken* 1995:2. Årg 18, s. 41.

² Kåreland, Lena 1994. *Möte med barnboken - Linjer och utveckling i svensk barn- och ungdomslitteratur*. s. 15-17.

³ Kåreland, Lena 2001. *Möte med barnboken - Linjer och utveckling i svensk barn- och ungdomslitteratur*. s. 14-15.

⁴ Kåreland 2001. s. 16.

mer och mer kommersialiserad. Läsningen av barnböcker gör att barnen kommer i kontakt med olika typer av verkligheter och olika typer av förebilder.⁵

I *Barnbokens ställning* visas det att boken dagligen når ut till tre fjärdedelar av landets barn och är det medium som används mest efter TV. Barnens kontakt med böcker påverkas starkt av föräldrarnas utbildning. Tiden för bokläsning bland de yngsta minskar från att sedan början av 1990-talet ha ökat och mest i familjer med lågutbildade föräldrar.⁶

Småbarnen hör tillsammans med skolbarnen till de grupper i samhället som mest besöker biblioteken, ca 88% av alla barn i ålder 3-8 år har under de senaste året besökt ett bibliotek. Ca en tredjedel av dessa har lyssnat på någon sagostund.⁷ Statistik från 1999 visar att bland barn mellan 3-8 år är det 67 % som läser/blir lästa för och de läser/blir lästa för i ca 15 minuter per dag.⁸

Enligt Unescos folkbiblioteksmanifestet är bibliotekens huvuduppgift:

att verka för läskunnighet, information, utbildning och kultur bland annat genom att

- skapa och stärka läsvanor hos barn redan från tidig ålder,
 - stimulera barns och ungdomars fantasi och kreativitet,
- ge stöd till och delta i alfabetiseringsprogram för alla åldersgrupper och vid behov ta initiativ till sådan verksamhet.⁹

1.1.1 Barnbokssynen då och nu

Barnlitteraturutbudet idag är så stort och varierat att det utan större problem ska gå att hitta böcker som öppnar dörrar till nya världar och ny förståelse för sig själv och sin vardag. Ändå är många barn negativa till läsning och boken tvingas konkurrera med andra medier och barnets vänner om deras uppmärksamhet.¹⁰

De flesta av oss har en föreställning om vad en barnbok är: en sagobok, en äventyrsbok, en bilderbok eller rentav *Babar*, *Pettson* eller *Pelle Svanslös*. En barnbok kan handla om barn eller någon figur som barnen kan identifiera sig med. Den kan vara lättläst och innehålla många illustrationer.¹¹ Barnlitteraturen har genom tiderna haft olika syften. De som jobbar som barnboksförmedlare kommer ofta med generaliseringar som att detta är en bra barnbok, men bra för vem? Det finns många frågor som man kan ställa sig vad gäller vad som är barnlitteratur. Barnlitteraturen är inte köns-, ålders- eller kulturellt neutral. Det har genom åren även funnits vuxenböcker som används som barnlitteratur. Man kan då fråga sig vad som är barnlitteratur. Maria Nikolajeva skriver att hennes definition av barnlitteratur är den litteratur som är skriven, publicerad, marknadsförd och behandlad av experter med barn som deras huvudsakliga publik.¹²

Olika tider har gett olika svar på vad en barnbok är. Det dröjde väldigt länge innan man gav ut böcker direkt avsedda för barn. De äldsta barnböckerna var varken roliga eller spännande utan

⁵ Kåreland 1994. s. 17-18.

⁶ *Barnbokens ställning - inom biblioteksväsende och inom barnomsorgen* 1996. s. 7.

⁷ Filipson, Leni 1999. *Barnbarometern 98/99 - 3-8 åringars kultur- och medievanor*. s. 18.

⁸ Filipson 1999. s. 7, 18.

⁹ *Barnbokens ställning - inom biblioteksväsende och inom barnomsorgen* 1996. s. 39.

¹⁰ Kåreland 1994. s. 18-19.

¹¹ Kåreland 1994. s.24.

¹² Nikolajeva, Maria 1998. *Barnbokens byggklossar*. s.11-12.

hade enbart ett pedagogiskt syfte. Barnen fann ofta nöje i böcker som inte var utgivna för dem, de läste även delar av vuxenlitteraturen. Det muntliga berättandet spelade en stor roll förr, då de böcker som fanns ofta var dyra.¹³

Upplysningstidens barnbokssyn

Det grundläggande syftet med barnboken var länge att göra barnen till goda kristna. Upplysningsidéerna hyllades så som kunskap och förnuft. Barnlitteraturen försökte förena det nyttiga med det nöjsamma.¹⁴ Under 1700-talet predikade man om dygden för arbetet och sin nästa. Barnen skulle bli goda samhällsmedborgare och de skulle uppfostras till att vara hjälpsamma mot de fattiga. I mitten på 1700-talet utkom de första barnböckerna med underhållande innehåll, det var barnböcker i den meningen att de inte var avsedda för skolan men i övrigt avvek de inte särskilt mycket från skolboken. Syftet med dessa böcker var att lära barnen så mycket som möjligt och inpränta inte bara dygd utan också en god borgerlig moral. Barnböckerna skulle innehålla moralpredikningar om gudsfruktan och dygd, undervisande ramsor och samtal om geografi, historia mm. Upplysningens pedagoger trodde på exemplet makt och lade därför ner hela sin själ i de moraliserande och undervisande samtalen men barnen kom först och främst i kontakt med sagorna. Sagorna var det första underhållande innehållet i böcker för barn.¹⁵

Romantikens barnbokssyn

I och med romantiken i slutet på 1700-talet och början av 1800-talet växte det fram en ny syn på barnet och barnlitteraturen. Det var romantikens individualism som stod i centrum. Grundaren till denna syn var Jacques Rousseau som formade sina pedagogiska tankar i boken *Emile*. Rousseau menade att pojkar, flickorna räknade man inte med ännu, skulle få utvecklas fritt och skaffa sig kunskaper genom att undersöka tingen och naturen omkring sig. Han var däremot negativ till att barn skulle läsa böcker. Under romantiken var känsla och fantasi viktiga ledord.¹⁶ I linje med romantikens intressen för det icke vardagliga och exotiska uppträder historiska äventyrsskildringar och böcker om fjärran länder. Under upplysningstiden lade man huvudvikten vid det moraliserande och undervisande innehållet, den konstnärliga utformningen kom i andra hand. Romantikerna hyllade natten, som för dem symboliserade omedvetna drifter i motsats till dagen som stod för det medvetna förnuftet och viljan. Pedagogerna ersattes av diktare som tillgodosåg barnens behov av fantasi och poesi. Barndomen var människans guldålder, den enda lyckliga tiden i människans liv.¹⁷ Barnet sågs som en naiv och oskuldsfull varelse. Man menade att den vuxne var mer fördärvad och inte stod lika nära naturen som barnen. Kort sagt, barnen ägde kvalitéer som de vuxna inte hade, de vuxna kunde lära sig av barnet. Under romantiken hyllades en annan barnlitteratur än under upplysningstiden. Rim och ramsor och folksagor med rötter i den muntliga berättartraditionen ansågs lämpliga som barnläsning för att utveckla deras fantasi och känsloliv.¹⁸ De vuxna började att intressera sig för barnens upplevelser och detta skapade grunden för en äkta barnlitteratur.¹⁹

¹³ Kåreland 1994. s.24.

¹⁴ Kåreland 1994. s.26-27.

¹⁵ Stybe, Vibeke 1974. *Från snövit till snobben - Barnbokens ursprung och utveckling*. s.46-48.

¹⁶ Kåreland 1994. s.28.

¹⁷ Stybe 1974. s. 58.

¹⁸ Kåreland 1994. s.28.

¹⁹ Stybe 1974. s. 58.

1800-talet

Tiden kring slutet på 1800-talet präglades av en omsorg kring barnens läsning. Man ville att alla barn, även de fattigaste skulle få tillgång till god litteratur. Det började också ställas litterära och stilistiska krav på de ungas litteratur.²⁰ Tendenser från tidigare århundraden levde kvar. Från upplysningstiden har vi kvar de undervisande och moraliserande barnböckerna som har utvecklats till att bli mer lämpade för barn.

Bilderböckerna gör under 1800-talet sitt intåg på marknaden, folksagan har öppnat dörren för fantasi i barnlitteraturen och rim och ramsor har öppnat dörren för poesi och humor.²¹ Det psykologiska intresset för barnet och barnboken utvecklades under slutet på 1800-talet. Man ansåg att barndomen varade längre än tidigare och man fick upp ögonen för att även de större barnen har ett behov av spänning och underhållning. Flick- och pojkböckerna gör sin entré på marknaden. I dessa böcker kunde man läsa om flickors och pojkars vardag.²² I och med industrins utveckling blev fattigdomen ett allt större problem. De sociala frågorna blev föremål för en växande debatt och socialistiska tankar vann mer inflytande i skönlitteraturen.²³

1900- talet

Vid 1900-talets början gjordes en del försök att sprida bättre och billigare barnböcker till flera grupper i samhället. Läsningen hade tidigare varit de högre ståndens sysselsättning.²⁴ Tiden kring sekelskiftet präglades av en omsorg kring barnens läsning och man ville att alla barn skulle få tillgång till god litteratur, inte bara de välbärgade. Intresset för folkbildning och demokratiska strävanden i syfte att minska klassmotsättningarna bidrog till att man gjorde nya satsningar även inom barnlitteraturen. Äldre tiders barnboks innehåll kom att ersättas av böcker som skildrade de fattiga barnens verklighet.²⁵ Tekniken bidrog till att böckerna nu kunde komma ut stora upplagor och spridas till ett stort antal läsare runt om i världen. De nya psykologiska tankarna började göra sig gällande även inom barnlitteraturen. Bilder, ordförråd och ämnesval anpassas efter barnens åldersnivå.²⁶ Barnet sågs som en fri varelse, som sätter sig över vuxnas förbud och krav.²⁷ Den moderna barnboken gjorde sin entré på marknaden 1945. Innehållet i dessa böcker byggde på modernismens intresse för individen. Den idylliskt harmoniska värld som tidigare präglade barnboken levde trots detta vidare.²⁸

Barnbokssynen idag

Barnbokssynen idag präglas av de ideal som plockades fram under senare delen av 1900-talet. Idag precis som då är det viktigt att barnen läser för att utveckla sitt språk, för att få kunskaper, hjälp och underhållning. Barnboken idag är en spegel av de sociala förändringar som skett i samhället. Man kan även i barnboken finna spår av vårt postmoderna samhälle, där bristen på trygghet, meningsfulla sammanhang och en tilltagande dragningskraft mot det överkliga är karakteristiska tecken. De äldre tidernas disciplin, där behov kunde ställas på

²⁰ Kåreland 1994. s. 31-32.

²¹ Stybe 1974. s.89.

²² Stybe 1974. s.106.

²³ Stybe 1974. s. 115.

²⁴ Kåreland 1994. s.33.

²⁵ Kåreland 1994. s. 31,32.

²⁶ Stybe 1974. s. 134,145.

²⁷ Kåreland 1994. s.34.

²⁸ Kåreland 2001. s. 35-36.

framtiden har fått ge vika för en önskan om omedelbar tillfredsställelse. Genrer blandas, ironi och humor är vanliga inslag.²⁹

I *Barnbokens ställning* hänvisar man till boken *Lära i förskolan- Innehåll och arbetsätt för de äldre förskolebarnen* där det skrivs att läsning och skrivning måste göras till något meningsfullt och naturligt, barnen måste få lära sig rim och ramsor och lyssna på högläsning för att utveckla sin känsla för rytm och ljud.³⁰

I *Barnbokens ställning* hänvisas till Per Linell som skriver att språket har en avgörande roll i människans liv och att få ett fullgott språk hör till de mänskliga rättigheterna. Människor med ett fullt utvecklat språk och rikliga språkliga kunskaper har en möjlighet att på ett annat sätt ta till sig och reflektera över upplevda situationer, att teoretiskt analysera verkligheten, finna olika handlingsplaner och lösa problem. Han menar att stimulans för språkutveckling redan från början skulle kunna utjämna orättvisorna i det språkliga arvet.³¹

1.1.2 Historisk tillbakablick på högläsning

Alberto Manguel är redaktör, kritiker och översättare. Han har skrivit en bok som heter *En historia om läsning*, i den boken finns även ett kapitel som behandlar högläsningens uppkomst, vilket vi nu tänkte gå närmare in på. Boken belönades 1998 med det franska bokpriset Prix Médicis.³²

Att lyssna på högläsning är ingen ny företeelse utan har funnits länge, redan den medeltida läsaren kompletterade bilder med en berättelse. Vi tolkar alla bilder i reklam, videokonst och skämtteckningar, när vi gör det lägger vi även till en berättelse, men inte en röst. Manguel menar att han själv måste ha läst på detta sätt innan han kunde läsa själv. Han berättar att han skapade historier till bilderna av *Pelle Snusk* och *Pelle kanin*. Han berättade historien själv och ingenting tvingade honom att upprepa samma saga gång på gång till samma bilder utan det var möjligt att fritt kombinera.³³

Den helige Benedikt av Nursia, grundaren av benediktinorden, hade vid fjorton årsålder avstått från sin rika romerska familjs förmögenhet och titlar. Han grundade istället ett kloster på Monte Cassino, där han avfattade regler för medlemmarna i sin munkorden. Paragraf 38 i hans regelsamling redogjorde för att bröderna vid varje måltid i klostret skulle få lyssna till högläsning. Den av bröderna som skulle läsa hela veckan tillträdde sitt ämbete på söndagen efter mässan och nattvarden. När han inträdde skulle alla bröderna bedja för honom på det att Gud måtte avvända högmodets synd från honom. Det som skulle läsas högt valdes ut av myndighetspersoner i klostret.³⁴

Under 1100-talets början tillämpade man benediktinordens regler för att garantera ett klosterliv i ordnade former. Att samlas till högläsning blev en vanlig företeelse i medeltidens värld. Fram tills tryckpressen konstruerades var inte läskonsten utbredd och böcker var de rikas egendom. En del av dessa lyckligt lottade ädlingar lånade ibland ut sina böcker men det

²⁹ Kåreland 2001. s.36.

³⁰ *Barnbokens ställning* 1996. s.25.

³¹ *Barnbokens ställning* 1996. s. 24.

³² Andersson, Hanna. Recension: En historia om läsning: http://www.kanalen.org/bok/text/rec00_manguel.html. [2001-06-06].

³³ Manguel, Alberto 1999. *En historia om läsning*. s. 111.

³⁴ Manguel 1999. s. 115-116.

var främst till ett fåtal inom sin egen klass eller släkt. Om man ville komma i kontakt med en viss bok eller författare hade man ofta en bättre chans att få den uppläst eller reciterad för sig än att hålla den kostbara volymen i egna händer. Det fanns olika sätt att komma i kontakt med och få höra en text. Under 1000-talet sjöng och berättade gycklare i Europas alla länder sina egna verser som var skrivna av deras mästertrubadurer och som de hade lagrat i sina rymlig minnen. Dessa gycklare uppträdde vid marknader men även vid hoven. De var inte skyddade av lagen och var som regel av enkel härkomst. Det var dock något helt annat att lyssna till högläsning. En gycklare uppträdde för att underhålla och roa, om han lyckades berodde mycket på om han kunde variera sina uttryck, eftersom ämnet oftast var förutsägbart.³⁵

Vid hoven och ibland även i enklare hushåll lästes böcker högt för familj och vänner, både för underhållning och uppbyggelse. Högläsningen vid middagen var inte för att dra lyssnarens intresse från gommens njutningar utan tvärtom för att förstärka dessa med fantasirik underhållning. Under 1600-talet var informella offentliga uppläsningar vid improviserade sammankomster vanliga.³⁶

Sedan 1600-talet har en av Kubas viktigaste industrier varit cigarrtillverkningen, men på 1850-talet förändrades det ekonomiska klimatet. Detta resulterade i att arbetslösheten steg och en koleraepidemi bröt ut. Arbetarna insåg att en fackförening måste bildas om deras villkor skulle förbättras. Några år senare gavs det ut en tidning för arbetarna men eftersom analfabetismen var utbredd innebar det ett stort hinder för tidningens framtid. Tidningens redaktör ville då att det på varje cigarrfabrik på Kuba skulle finnas en uppläsare. Dessa offentliga uppläsningar gjorde succé att det inom kort fick rykte om sig att vara undergrävande. Guvernören på Kuba utfärdade ett förbud mot högläsning på arbetsplatserna, trots detta fortsatte läsningen. De cigarrarbetarna som utvandrade till USA tog bland annat med sig högläsarinstitutionen. Materialet till högläsningen valde arbetarna ut tillsammans. Cigarrarbetarna fick på detta sätt en möjlighet att lysa upp den enahanda vardagen med äventyr att följa med i, idéer att fundera över och reflektioner att ta till sig.³⁷

Vid 1800-talets början, när man fortfarande rynkade på näsan åt lärda kvinnor, blev det socialt accepterat att studera genom att någon läste högt. Högläsningen tvingar läsaren att bli noggrannare, att läsa utan att hoppa över ett stycke och fixera texten med en viss formalitet. Det är dock så att till och med idag när vi lyssnar till en skådespelare som läser en bok på band medan vi sitter i bilen, berövas lyssnaren förmodligen en del av den frihet som ligger i läsandet till exempel att välja tonfall, markera en poäng eller återgå till ett favoritstycke, trots det skänker texten en respektabel identitet, en känsla av enhet i tid och en existens i rummet som det väldigt sällan får i en ensam läsares händer.³⁸

1.1.3 Högläsning som språkstimulans

I dagens samhälle ställs det högre krav på vår förmåga att kunna läsa och skriva, vi ska helst kunna göra detta problemfritt. När vi ska ta ut pengar eller ta kontakt med myndigheterna ställs det krav på god läs- och skrivförmåga. Har vi läs- och skrivsvårigheter begränsar det våra möjligheter till att aktivt deltag i samhällslivet och i valet av yrke. Många barn växer upp med skriften som ett naturligt inslag i tillvaron. Barn och föräldrar läser tillsammans, man hjälps åt att forma de första bokstäverna med hjälp av olika typer av språklekar. Alla dessa

³⁵ Manguel 1999. s. 117.

³⁶ Manguel 1999. s. 117.

³⁷ Manguel 1999. s. 112-114.

³⁸ Manguel 1999. s. 121, 123.

aktiviteter leder till att den språkliga förmågan förbättras, detta i sin tur underlättar läsinläringen. Det är här viktigt att påpeka att de flesta barn lär sig läsa utan några större problem. Alla barn växer dock inte upp i en språkligt stimulerande miljö. En del barn drabbas av ångslan och vanmakt när de ska läsa. Dessutom brukar dessa barn drabbas av en sämre självkänsla. Den dåliga självkänslan leder till att man misslyckas med uppgiften, vilket ytterligare försvagar tron på den egna förmågan. För dessa barn betyder förskolan och skolan oerhört mycket.³⁹

Enligt Törnfeldt spelar inte litteraturen en viktig roll i barnens liv, men hon menar att det finns en politisk målsättning att den borde det, därför finns det barnbibliotekarier. Som barnbibliotekarie är den viktigaste uppgiften att bryta igenom de motsättningar som finns hos barn som av olika skäl inte vill läsa. Även dessa barn ska få en möjlighet att uppleva litteraturen på ett sådant sätt att läsningen blir meningsfull.⁴⁰ Det finns olika grader av läs- och skrivsvårigheter. Enligt skolans normer har ett barn som inte kan läsa eller skriva det han/hon vill läs- och skrivsvårigheter. Som läsare räcker det inte med att mekaniskt kunna läsa en text utan man måste även kunna förstå den. I allt arbete med läs- och skrivsvårigheter handlar det om att bryta onda cirklar och att försöka få barnet att behålla motivationen, ord- och läsglädjen.⁴¹

1.1.4 Läs- och skrivsvårigheter

Lässvårigheter brukar delas in i tre olika typer av problem. Det första är att barnet kan ha problem med att ”knäcka koden”. Barnet inser inte att det finns en koppling mellan bokstäverna på papperet och ljuden som skall kopplas till tecknen. Vid denna typ av läs- och skrivsvårigheter har det visat sig att rim och ramsor kan hjälpa barnen förstå sambandet. Den andra typen av svårigheter som är vanlig bland barn på lågstadiet handlar om automatiseringen av avkodningsförmågan. En del barn kan inte automatisera avkodningen, vilket leder till att de måste ljuda sig igenom samtliga ord, en mödosam uppgift. Större delen av energin går till att ljuda sig igenom orden vilket gör att det inte finns mycket energi kvar till att förstå texten. Denna svårighet är som tydligast vid intonation⁴² och det faktum att de inte gör uppehåll vid punkt. Den tredje typen av läs- och skrivsvårigheter är när barnet har svårt att förstå texten. Orsaken till dessa svårigheter kan vara ett dåligt ordförråd, mindre välutvecklade minnesstrategier eller av att avkodningsförmågan inte är automatiserad.⁴³

Arnqvist skriver att det finns många olika uppfattningar om vad som orsakar läs- och skrivsvårigheter. Man har funnit både ärftliga och miljömässiga orsaker. Det finns två olika teorier som belyser orsakerna till läs- och skrivsvårigheter. Den ena är en-faktorteori som utgår från att en faktor kan förklara orsaken till svårigheterna, den andra är en fler-faktorteori som utgår från att det finns flera faktorer som orsakar svårigheterna.⁴⁴

En vanlig uppdelning över vad som orsakar läs- och skrivsvårigheter är följande:

- Organiska faktorer: syn, hörsel, neurologiska.
- Språkliga faktorer.
- Personlighetsmässiga, emotionella svårigheter, anpassningssvårigheter.

³⁹ Arnqvist, Anders 1993. Barns språkutveckling. s. 111.

⁴⁰ Törnfeldt, Maria 1994. Att väcka läslust hos lässvaga barn och ungdomar, *Barnspåret*. s. 205.

⁴¹ Ahlén, Birgitta 1998. *Hoppa in i böckernas värld – böcker för läsinläring och lästräning*. s.18, 26.

⁴² Intonation betyder ifråga om rösten vid uppläsning: tonfall och musikalisk accent.

⁴³ Arnqvist 1993. s. 112.

⁴⁴ Arnqvist 1993. s. 112.

- Sociala faktorer, oregelbunden skolgång, hemmiljö
- Pedagogiska, bristande undervisningsmetoder, ett för snabbt inläringstempo.

Arnqvist skriver i sin bok att man i en del fall har upptäckt att läs- och skrivsvårigheter kan ha ärftliga orsaker. Det finns dock inga vetenskapliga belägg för detta påstående. Man har forskat på området men ännu inte hittat några klara bevis för att svårigheterna kan vara ärftliga.⁴⁵ 1993 såg man på läs- och skrivsvårigheter som beroende av språkliga orsaker. I vissa fall kan orsakerna ligga på det språkliga planet, det är dock lika vanligt att det handlar om språkliga/kognitiva orsaker. Det finns barn som inte förstår sambandet mellan talat och skrivet språk. Ett dåligt ordförråd och en dålig meningsbyggnad kan ge problem i att förstå det man läser. Det finns ord som förekommer i skrift men som inte används i dagligt tal. När barnet stöter på dessa ord kan det ha svårt att tolka dem. Man har inte kunnat avgöra om det dåliga ordförrådet är orsaken till läs- och skrivsvårigheterna eller om det är svårigheten med att läsa som gör att ordförrådet inte utvecklas. Det finns barn som trots sitt stora ordförråd har svårigheter. Svårigheterna kan då ligga i att känna igen orden. De kan ha svårigheter med att snabbt plocka fram orden från långtidsminnet. Det tar även längre tid för dessa barn att benämna olika föremål som de har framför sig, dessa brister leder till att barnen får problem med avkodningen.⁴⁶

Minnesfaktorn kan också vara en orsak till läs- och skrivsvårigheter. Det man då främst syftar på är relationen mellan korttidsminnet och läsfärdigheten. Korttidsminnet aktiveras vid två aspekter av läsning och det är dels när ord skall avkodas och dels när en mening skall läsas. Vid avkodningen måste de enskilda bokstäverna hållas aktiva i korttidsminnet tills hela ordet avkodats. Först därefter kan man sammanfoga hela ordet. Problemet med att hålla de enskilda delarna i minnet leder till svårigheter med att sammanfoga de enskilda bokstäverna. När det gäller läsförståelsen måste ordet i en mening hållas kvar i minnet tills hela meningen har avkodats. Efter det kan läsaren tolka innebörden i meningen. Om minneskapaciteten är låg kan det leda till problem med förståelsen. Även om det 1993 fanns tydliga samband mellan barns kapacitet i korttidsminnet och läsfärdigheten är det fortfarande oklart vilket orsakssamband som finns mellan dessa två faktorer. Problem med korttidsminnet kan vara en faktor som minskar barnets möjligheter att lära sig läsa. Med det i åtanke är det viktigt med minnesträning under det att barnet lär sig läsa. Det kan också vara så att när barnen lär sig läsa förbättras deras korttidsminne. När de lärt sig bokstäver och de språkljud som man sammanbinder bokstäverna med förbättras förmågan att lagra och identifiera språkligt material.⁴⁷

Det finns också miljömässiga orsaker till läs- och skrivsvårigheter, framför allt talar man om hemmets betydelse för läs- och skrivförmågan. I hem där det saknas en litterär tradition eller där man sällan läser sagor eller berättelser för barnen finns en högre andel läs- och skrivsvaga. De föräldrar som läser för sina barn skapar ett intresse för litteratur hos barnen. Läsningen för barn kan påverka läsutvecklingen på ett positivt sätt. Läsutvecklingen kan påverkas genom att barnet själv får välja en berättelse som det vill höra, se och följa med i texten, avbryta och ställa frågor eller komma med kommentarer, delta genom att vända blad och återberätta kända delar av sagan.

En annan orsak till problem med läs- och skrivfärdigheten kan vara den läsmetod som barnet möter i förskolan och skolan. Det finns två olika läsmetoder i skolan. Den ena är

⁴⁵ Arnqvist 1993. s. 113.

⁴⁶ Arnqvist 1993. s. 114-115.

⁴⁷ Arnqvist 1993. s. 115-116.

ljudningsmetoden och den andra är LTG-metoden (läsning på talets grund). LTG-metoden utgår från barnens egna erfarenhet. Barnen väljer ord själva och skriver sen tillsammans med läraren en liten berättelse. Utifrån den berättelsen analyserar man sedan orden för att identifiera de olika bokstäverna. Metoden ställer dock ganska höga krav på barnens verbala förmåga. Barn med ett välutvecklat språk kan bättre tillgodogöra sig denna metod medan ljudningsmetoden passar bättre för barn som har ett mindre välutvecklat språk. Ljudningsmetoden går ut på att barnen skall lära sig att sammanljuda bokstäverna.⁴⁸

En annan orsak till läs- och skrivsvårigheter har med den motoriska färdigheten att göra. Barn med läs- och skrivsvårigheter har också ofta haft problem med motoriska aktiviteter. Detta gäller både fin- och grovmotorik. Allt från att hålla pennan och skriva på en rad till att hoppa jämfota eller balansera. Orsaken till dessa svårigheter skulle vara att hjärnan ännu inte utvecklats tillräckligt. Den forskning som bedrevs 1993 kunde inte klargöra om det fanns några samband mellan läsning och motorik.⁴⁹ Eftersom det har hänt mycket inom detta område på senare år är det svårt att säga om detta stämmer idag.

Dyslexi

Vad är dyslexi? Dyslexi betyder om man skulle översätta det ordagrant ”svårigheter med ord”.⁵⁰ År 1994 var det svårt att få diagnosen dyslexi, det fanns inte heller några internationella diagnoskriterier. Även inom detta område har man forskat de senaste åren och det är därför svårt att veta om det ser likadant ut idag. En definition på dyslexi är följande som är ett citat ur boken *Dyslexi- vad är det?*: ”Dyslexi är ett biologiskt orsakat tillstånd som, trots normal begåvning och trots adekvat pedagogiskt, socialt och psykologiskt stöd, ger sig tillkänna som läs- och skrivsvårigheter.”⁵¹ Beskrivningen har sina brister men ger en viktig om än begränsad information. En människa med till exempel låg begåvning får inte diagnosen dyslexi om man bara kan konstatera att människan har läs- och skrivsvårigheter. I dagens läge räknar man med tre typer av dyslexi. Den första av dessa och den som är mest dominerande är den som förknippas med tidiga språkstörningar och fonologiska avkodningsproblem. Fonologisk betyder att man utgår från det ljudmässiga i språket. Detta betyder att man har problem med språkförståelse, svårt att imitera tal och att uppfatta skillnaden mellan olika ljud.⁵²

De olika typerna av dyslexi är följande: fonologisk dyslexi, visuell dyslexi och blandad dyslexi. Fonologisk dyslexi brukar karaktäriseras av att man har svårt att skilja på ljudmässigt besläktade bokstäver som t ex b-p, d-t, k-g. Dessa svårigheter visar sig ofta i första klass. Visuell dyslexi innebär att man har svårigheter med att läsa hela ord. I princip verkar det vara omöjligt att känna igen och kunna se ett ord i sin helhet. Slutligen har vi blandad dyslexi som innebär att man har visuella svårigheter och fonologiska störningar.⁵³

För att kunna förstå vad dyslexi är måste man känna till vilka avkodningsregler som tillämpas vid läsning. Av de olika avkodningsreglerna är de tre viktigaste den ortografiska, fonologiska och den kontextuella. Den ortografiska strategin innebär att läsaren känner igen ordet, dess uttal och betydelse. Medan den fonologiska strategin innebär att man utgår från mindre delar

⁴⁸ Arnqvist 1993. s. 116-117.

⁴⁹ Arnqvist 1993. s. 117.

⁵⁰ Gillberg, Christopher & Ödman, Maj 1994. *Dyslexi- vad är det?* s. 15.

⁵¹ Gillberg & Ödman 1994. s. 16.

⁵² Gillberg & Ödman 1994. s. 15-21.

⁵³ Gillberg & Ödman 1994. s. 15-21.

av ett ord t ex enskilda bokstäver och stavelser. Dessa olika ljudmässiga fragment bildar en fonologisk enhet. Denna strategi används när vi ska läsa okända ord eller när man söker efter ett ord i ett lexikon. Den kontextuella strategin är det sammanhanget som gör att man förstår. Normalt använder en läsare alla dessa strategier och kan dessutom växla mellan dem vid behov medan den som har dyslexi kan ha svårt att tillämpa dem alla.⁵⁴

Vad är då orsakerna till dyslexi? Till dyslexi finns ingen enkel förklaring. Ofta men inte alltid kan dyslexin vara ärftlig. Det som i sådana fall ärvs är brister i den fonologiska kompetensen. Svårigheter med rättstavning är i större utsträckning sekundära och kan delvis förklaras med bristfällig stimulans, icke anpassad undervisning och dåligt självförtroende. Vilken kromosom som skulle bära anlaget till dyslexi vet man ännu inte.⁵⁵

I vissa fall kan dyslexin bero på en hjärnskada, som en följd av t ex hjärninflammation eller någon annan form av förvärvad hjärnskada. Många barn som diagnostiseras med till exempel DAMP⁵⁶ får även diagnosen dyslexi under de första skolåren. Risken för DAMP och dyslexi kan öka om det finns en kombination av ärftlighet och ogynnsamma förhållanden i samband med graviditeten. Faktorer som dessa kan bidra till att nervsystemet under fostertiden inte får tillräckligt med näring, och att det då uppkommer avvikelser i hjärnans morfologi⁵⁷ och funktion.⁵⁸

På många sätt är dyslexin kopplad till den yttre miljön. En oförstående omgivning, understimulans och olämplig pedagogik kan göra att barnet känner sig odugligt och dumt. Det finns då en risk att intresset för läsning och skrivning blir minimalt. Detta bidrar till sjunkande prestationer i jämförelse med jämnåriga. I en miljö där det finns kunskap om dyslexi är riskerna för inlärningshandikapp betydligt mindre.⁵⁹

Det är idag uppenbart att dyslexin inte har en orsak utan många. I vissa fall är det de ärftliga faktorerna som spelar in, i andra fall kan det vara en hjärnskada eller kombination av en hjärnskada samt ärftliga faktorer men även psykologiska omständigheter. Det mesta talar dock för att ärftliga faktorer är den vanligaste orsaken, detta är dock svårt att bevisa.⁶⁰

1.2 Problembeskrivning

Att läsningen har minskat bland barnen vet vi, men frågan är om det påverkar barnens språk-utveckling. Samtidigt når oss larm om att läskunnigheten bland barn har minskat, detta skulle kunna vara en effekt av den minskade läsningen. För att vi ska kunna fungera i dagens samhälle behöver vi ett språk. Språket utvecklar våra möjligheter. Det är genom det som vi förmedlar känslor, åsikter och tankar. Vårt samhälle förutsätter att vi är läskunniga, reflekterande och kritiskt tänkande människor. Vi vill veta om man genom att läsa för barnen ger dem en möjlighet att utveckla sitt språk.

⁵⁴ Gillberg & Ödman 1994. s. 22.

⁵⁵ Gillberg & Ödman 1994. s. 44.

⁵⁶ Barn som lider av DAMP har ofta problem med motorikkontrollen, koncentrationen och perceptionen.

⁵⁷ Morfologi betyder formutveckling av i det här fallet hjärnan.

⁵⁸ Gillberg & Ödman 1994. s. 30, 47.

⁵⁹ Gillberg & Ödman 1994. s. 48.

⁶⁰ Gillberg & Ödman 1994. s. 49.

1.3 Avgränsningar

Högläsning förekommer i skolan, förskolan, hemmet och på biblioteket. Dessutom förekommer högläsningen i flera olika former. Man kan ta del av högläsningen via radio, kassetband, cd-skivor samt när föräldrar, lärare och bibliotekarier läser högt. Vår uppsats kommer att fokusera på den högläsning som förekommer på folkbiblioteken, i skolan, då främst förskolan och till viss del även den som förekommer i hemmen. Ordet barn är ett ganska brett begrepp, där olika människor läser olika saker. Vi har valt att avgränsa oss till barn under 18 år efter barnkonventionen (se definitioner). Även om själva fokus kommer att ligga hos de barn som de läses för. De vuxna aktörer som berörs i vår uppsats kommer främst att vara bibliotekarier och förskolepersonal, men även föräldrar.

1.4 Definitioner

Barn:

Med barn avses i barnkonventionen ”... varje människa under 18 år, om inte barnet blir myndigt tidigare enligt den lag som gäller för landet.”⁶¹

Folkbibliotek:

” för allmänheten tillgängligt bibliotek som tillhandahåller medier för förströelse, bildning och utbildning.”⁶²

1.5 Syfte och frågeställningar

Syftena med den här uppsatsen är att undersöka om högläsningen har någon betydelse för barnens språkliga utveckling. I resonemanget tar vi även hänsyn till hur barnen uppfattar den litteratur som används vid högläsningen. Syftet är också att ta reda på hur man på ett bra sätt arbetar med högläsning på folkbiblioteken. Dessutom vill vi titta på hur högläsningen kan hjälpa barn med läs- och skrivsvårigheter. Vi vill även titta på hur en bra högläsningssbok skulle kunna se ut, och vad den skulle kunna innehålla. Våra frågeställningar är som följer:

- Har högläsningen någon betydelse för barnens språkutveckling?
- Hur uppfattar barn den litteratur som används vid högläsning?
- Kan högläsningen hjälpa barn med dyslexi samt andra läs- och skrivsvårigheter?
- Hur arbetar man med högläsning på biblioteken?
- Vilka är kriterierna för en ändamålsenlig högläsningssbok?

1.6 Uppläggning

I metodkapitlet kommer vi att ta upp hur vi gått tillväga med litteratursökningar, urval och våra intervjuer. Sedan följer teorikapitlet där vi presenterar vilka teorier vi valt, vi presenterar också under detta kapitel vår egen ståndpunkt där vi diskuterar oss fram till våra egna synpunkter angående de teorier vi valt. Som tidigare forskning har vi valt att presentera tre undersökningar med anknytning till läs-, skriv- och språkutveckling, dessa presenterar vi i kapitel fyra. Dessa är *Becoming a reader* av Joseph Appleyard, *Barnens tre bibliotek* av Kristian Wåhlin och Maj Asplund Carlsson och *Förberedande läsning och skrivning i*

⁶¹ Boes.org: www.boes.org/justice.html. [2001-05-31].

⁶² Sökord: *folkbibliotek*. Nationalencyklopedien, 1991, Band 6, Bokförlaget Bra Böcker, Höganäs.

förskolan av Barbro Widebäck. Under kapitel fem som handlar om högläsning går vi närmare in på vad vi menar med högläsning och hur man kan arbeta med högläsning hemma och i förskolan, vi ger också exempel på hur man på biblioteken och i skolan arbetar med högläsning och högläsningböcker. I kapitel fem presenterar vi även våra intervjuer. För att sedan klargöra vad högläsningen kan göra för språkutvecklingen hos barn presenterar vi i kapitel sex, hur några auktoriteter på ämnet ser på litteraturen, hur barn uppfattar densamma och vad man bör tänka på när man ska välja litteratur åt barn. I kapitel åtta analyserar och diskuterar vi utifrån våra frågeställningar. I kapitel nio sammanfattar vi i vanlig ordning vad vår uppsats handlar om.

2 Metod

Vår metod har varit att läsa in oss på olika områden som t ex utvecklingspsykologi för att skapa oss en bild av hur barn utvecklas. Eftersom vårt ämnesområde är högläsning för barn har vi försökt att hitta böcker som berör det ämnet. Det har varit problematiskt att hitta nytt material då ämnet var mer debatterat och omskrivet under åttiotalet. De frågor vi då fått ställa oss är om det äldre materialet fortfarande är användbart, eller om det är för gammalt. Vi anser dock att ämnet har lika hög relevans idag då tid för läsning av böcker delas med andra medier och föräldrarnas tid delas med andra intressen.

Uppsatsen har en kvalitativ ansats som består av en litteraturstudie med kompletterande intervjuer. Anledningen till att vi har valt en kvalitativ ansats istället för en kvantitativ är för att vi inte var intresserade av att dra några generella slutsatser. Vi har sökt efter litteratur i databaser som Libris, Ebsco, bibliotekets katalog Voyager, Lisa m fl. Vi har använt oss av sökord som högläsning, utveckling, läsning, barn, språkutveckling m fl. och i olika variationer. Dessutom har vi använt oss av sökfraser på engelska som t ex read aloud, library, development m.m. Vi har även fått litteraturtips från referenslistor i de böcker vi läst och i de magisteruppsatser som rör ämnet vi skriver om.

En litteraturstudie innebär att man läser in sig på skriftligt material och använder det i analysen och rapporten i den utsträckning som man tycker att det belyser ens frågeställningar. Dokumentanalys är i en snävare bemärkelse en metod där man ger vissa texter status som källor eller data från själva undersökningen på samma sätt som fältanteckningar, intervjuutskriften osv.⁶³ Vi valde att genomföra en litteraturstudie, därför att vi ansåg att vi kunde besvara våra frågeställningar på bäst sätt genom att studera den litteratur som skrivits inom vårt uppsatsområde. Vi använde oss av det skriftliga material som vi tyckte på bästa sätt belyste våra frågeställningar.

När vi sedan kom in på analysen kom vi att använda oss av en kvalitativ analys. Inom den kvalitativa analysen försöker man att identifiera och bestämma ännu icke kända eller otillfredsställande företeelser, egenskaper och innebörder med avseende på variationer, strukturer och processer. Den princip för analys som man använder sig av inom den kvalitativa analysen handlar om en växelverkan mellan observationer och idéer och mellan delarna och den framväxande helheten.⁶⁴ Vi kom att utgå från de olika delarna för att sedan försöka skapa en helhet. Vi analyserade materialet utifrån frågeställningarna och de resultat som kom fram i litteraturstudien.

Vi har även genomfört två intervjuer med barnbibliotekarier i syd- och mellan Sverige. Båda biblioteken där intervjuerna genomfördes ligger i städer med mellan 50 000 till 100 000 invånare. Anledningen till att vi valde att genomföra endast två intervjuer är för att vi ville använda dem som exempel på hur biblioteken kan och väljer att arbeta. Vi valde ut bibliotekarierna genom att titta på städernas storlek och genom bekvämlighetsurval, vilket innebär att man genomför intervjuer där man finner det smidigast. Intervjuerna genomfördes när inläsningen av materialet var klart. Intervjuerna genomfördes med båda författarna närvarande, den ena antecknade och den andra ställde frågorna. Det finns både för- och nackdelar med att vara två vid intervjun skriver Repstad i sin bok *Närhet och distans*. Han menar att det är bra att vara två, då den ena kan ha det huvudsakliga ansvaret för att

⁶³ Repstad, Paul 1999. *Närhet och distans – Kvalitativa metoder i samhällsvetenskap* s. 87.

⁶⁴ Starrin, Bengt 1998. *Kvalitativ metod och vetenskapsteori* s. 23,26.

frågeformuläret följs och den andra kan den icke-verbala kommunikationen och kan även ställa improviserade uppföljningsfrågor utifrån de svar som ges. Efter intervjun menar Repstad kan de två intervjuarna diskutera sina uppfattningar och tolkningar av intervjun. Nackdelarna med att vara två vid intervjun är för det första att det är resurskrävande och för det andra kan informanten känna sig i minoritet. Repstad skriver i sin bok *Närhet och distans* att man inte bör vara mer än två intervjuare eftersom informanten då kan känna det som att man står inför en domstol. Dessutom menar Repstad att om intervjun berör känsliga ämnen är det bättre om det är en intervjuare och en informant.⁶⁵ De intervjuer som vi genomförde gjordes på informanternas arbetsplats. Repstad skriver att intervjun helst ska genomföras på en ostörd och neutral plats.⁶⁶ Vi genomförde dock öppna intervjuer då vi hade en intervjumanual (bilaga 1) som vi utgick ifrån. Intervjumanualen utformade vi med hänsyn till våra frågeställningar. Punkterna i manualen kom till för att vi vill täcka in alla våra frågeställningar. Informanterna fick ha intervjumanualen att titta på under hela intervjun, de fick även diskutera fritt kring punkterna. Båda informanterna pratade kring punkterna och lämnade inte informanterna tillräckligt med information så ställde vi följdfrågor. Kylén skriver i sin bok *Fråga rätt vid enkäter, intervjuer, observationer, läsning* att det finns både styrda och öppna intervjuer. Han skriver att syftet med intervjun är att intervjuaren vill ha en viss information och vill stimulera den intervjuade att berätta eller svara på frågorna. En öppen intervju menar han är när intervjuaren har ett antal frågeområden som skall diskuteras. För varje område får den intervjuade berätta fritt och sedan styr intervjuaren samtalet så att han/hon får reda på det som man är ute efter. I en styrd intervju har intervjuaren ett antal färdiga frågor som skall arbetas av och bli tillräckligt besvarade.⁶⁷

Vi har studerat olika sätt att se på högläsning och vilka konsekvenser det kan ha utifrån barnets språkliga och kognitiva utveckling, men även om högläsningen kan hjälpa barn med läs- och skrivsvårigheter. Utifrån detta har vi sedan dragit slutsatser. Vi har även tittat på olika språk och läsfrämjande projekt som sker ute på biblioteken, för att se hur man där arbetar och främjar språket och läsningen hos barnen. Dessutom har vi tittat på vilka kriterier som en bra barnbok bör uppfylla.

⁶⁵ Repstad 1999, s. 84-85.

⁶⁶ Repstad 1999, s. 72.

⁶⁷ Kylén, Jan-Axel 1994. *Fråga rätt vid enkäter, intervjuer, observationer, läsning*, s. 38.

3 Teori

Vi har i vårt teoriavsnitt valt att arbetet med till stor del sekundärkällor därför att vi när det gäller Vygotskij haft problem med förståelsen och översättningen av begrepp och ord på engelska som förekommer i primärkällorna och för att vi haft problem med att få tag på de primärkällor av Piaget som vi varit ute efter. Vi har dock sett att andemeningen i sekundärkällorna är densamma som i primärkällorna. De primärkällor det rör sig om är främst Vygotskij *The history of the development of higher mental functions* samt Piagets *Intelligensens psykologi* och *Språk och tanke hos barnet*.

3.1 Piagets teori om barnets kognitiva utveckling

Jean Piaget var utvecklingspsykolog och pedagog. Han utbildade sig till biolog och ansåg att det med biologins hjälp gick att förklara kunskapsteorin. En bro mellan biologi och filosofi gick enligt Piaget genom utvecklingspsykologin. Piaget tänkte sig att logiken hade sitt ursprung i människors aktivitet och handlande. Tänkandet var genom det en fråga om handlingar. Piaget hamnade senare vid J.J. Rousseau-institutet. Under tiden där gav han ut en rad arbeten som behandlade barns språk och deras tänkande. Så småningom utvecklade Piaget sina insikter om barns uveckling till en teori om olika stadier i utvecklingen som passeras, han menar dock att det inte går att gå vidare till nästa stadium om inte de nödvändiga strukturerna etablerats. Piaget ägande större delen av sitt vetenskapliga liv åt kunskapsteoretiska problem och är en av 1900-talets främsta utvecklingspsykologer.⁶⁸ Jean Piaget och Freuds arbeten har både likheter och skillnader. Freud intresserade sig i första hand för hur tankar, fantasier och impulser omsattes i handling medan Piaget intresserade sig för hur barnets handlingar omsätts i tankar.⁶⁹

Vi kommer att knyta vår uppsats till Jean Piagets tankar kring barnens utveckling med utgångspunkt i hur han ser på den kognitiva och språkliga utvecklingen. Piagets arbeten kan delas in i tre perioder. Under den första perioden utforskade Piaget djupet och omfattningen av barns spontana föreställningar om den fysiska världen och om sina egna psykiska processer. Under den andra perioden försökte han utröna barnets mentala växande utifrån spädbarnets beteende. Det är dock den tredje fasen av Piagets arbeten som är intressant för oss. Under denna period utforskade Piaget hur barn och ungdomars utveckling av de mentala färdigheter gör det möjligt för barnet att bygga upp en världsbild som är förenlig med den som de vuxna har.⁷⁰

3.1.1 Barnets kognitiva utveckling

Vi kommer att använda oss av Piaget men även av Elkind för att belysa Piagets teorier om barnens kognitiva utveckling. Piaget delar in den kognitiva utvecklingen i olika utvecklingsfaser. Dessa är den senso-motoriska fasen för barn i 0-2 årsålder, den preoperationella fasen för barn i åldern 2-7 år, den konkret operationella fasen för barn i 7-11 årsåldern och den abstrakt operationella fasen för barn från 11 år och uppåt. Dessa fyra faser menar Piaget för barnet in i ett mer logiskt tänkande. Under den senso-motoriska fasen uppfattar barnen sin omgivning utifrån sina sinnen och rörelser. Barnet har ännu inga tankar om omgivningen och har svårt att skilja på modern, sig själv och sakerna runt omkring. Det

⁶⁸ Sökord Piaget, Jean. Nationalencyklopedin 1994. Band 15. s. 106.

⁶⁹ Elkind, David 1978. *Barns utveckling och uppfostran ur Piagets perspektiv*. s. 22.

⁷⁰ Elkind 1978. s. 24,26,27.

kan inte reagera eller uppfatta enskilda saker i sin omgivning utan reagerar bara på situationer i sin helhet. Mot slutet av denna fas kan barnet märka en skillnad mellan sig och sakerna i den yttre världen. Den preoperationella fasen är den som närmast berör vårt ämne och vi kommer därför att gå in på den senare. Under den konkret operationella fasen styrs barnet inte längre av sina känslor. Det har en förnuftig och nykter hållningen till omvärlden. Barnet börjar nu på allvar att tänka logiskt. Under den abstrakt operationella fasen lär sig barnet att tänka abstrakt. Förmågan att tänka abstrakt och logiskt gör det möjligt för barnet att tänka och hantera saker som de inte har några direkta erfarenheter av.⁷¹

3.1.2 Preoperationella fasen

Vi har valt att fokusera på denna fasen eftersom vi tror att det är här högläsningen förekommer mest. Barnen börjar under sitt andra levnadsår enligt Elkind med en mängd symboliska aktiviteter. En av dessa är att de börjar uttala ord. Under denna tid utvidgar barnets sin anpassningsförmåga med hjälp av symbolfunktionen. Symbolerna utgör för barnen en möjlighet att få bearbeta den verklighet som är mer eller mindre avlägsen från deras direkta upplevelser. Barnen kan lägga två pinnar i ett kors och kalla det för ett flygplan. Genom att barnens förmåga att symbolisera sina erfarenheter medvetet tilltar börjar de också kunna symbolisera dessa omedvetet. Barnen börjar kunna härma sin omgivnings beteenden timmar efter att händelsen har hänt. Som exempel kan ett barn som ser sin mamma vispa grädde härma hennes beteende flera timmar senare. Barnen börjar kunna berätta om sina drömmar och sin nattskräck. Genom symboliseringen kan barnet bearbeta platser, rekonstruera en verklighet som omfattar förfluten tid, framtid och miljöer genom att använda sina erfarenheter. Detta utvidgar barnens värld. Småbarn och vuxna har inte samma ramar. En vuxen kan till exempel åka bort och sova borta en natt utan att förändra sina rutiner medan barnen har svårt att hantera den nya situationen. De allmänna reglerna som vi lever efter kan barnen ha svårt att lära sig. I hemmet behandlas barnet som en individ medan det i förskolan behandlas som en del av en grupp.⁷²

Elkind menar att Piaget delar in barnens utveckling i fyra delar. Dessa delar är den animistiska synen, fenomenalistisk kausalitet, nominalrealism och egocentrism. Den animistiska synen innebär att barnen upplever och tror att växter, träd och stenar har avsikter och motiv, barnen upplever dessa saker som levande.

Den fenomenalistiska kausaliteten innebär att allt har en orsak. I barnens värld innebär det att filtter, nallar och andra saker blir trygghetsobjekt. Barnen tror att när två händelser följer på varandra så är den andra orsakad av den första. Filten eller teddybjörnen symboliserar för barnen en trygghet som de söker upp när de är ledsna eller rädda för att få tröst genom beröring. Barnet söker även upp detta föremål även nästa gång det är ledsen eller rädd. Denna beröringskänsla skulle de kunna få genom andra mjuka föremål också men när barnet en gång fäst sig vid ett föremål vill det ogärna släppa det.

Nästa del som Piaget tar upp är nominalrealismen. Under denna fas hyser småbarn en viss vördnad inför namn och symboler. Barnen tror att symbolerna kan förklara olika sammanhang. Namn är för det lilla barnet inte bara en beteckning utan en egenskap hos det föremål som namnet betecknar. Nominalrealismen kan också vara en förklaring till varför småbarn har svårt att dela med sig. Ber man ett barn att dela med sig av sina leksaker är det som att be barnet att dela med sig av sig själv. Småbarn saknar enligt Piaget förmågan att sätta

⁷¹ Piaget, Jean 1951. *Intelligensens psykologi*. s. 153-160, 172-183.

⁷² Elkind, David 1983. *Barn och unga i Piagets psykolog*. s. 82-83.

sig in i en annan människas situation. Barnet är subjektivt i sitt sätt att tänka till exempel om mamma ligger i sängen för att hon har huvudvärk kan barnet komma in och be eller skrika att mamma ska komma och titta på det som barnet byggt med lego.⁷³

Med egocentrism menar inte Piaget det vi i vardagligt tal menar med egocentrism utan han menar att barnen har en kognitiv begränsning som hindrar dem från att se saker ur en annans synvinkel än sin egen.⁷⁴ Barnet konstruerar sin psykiska värld utifrån den fysiska världen som modell och tvärtom. Allting är gjort av människor för människor. Det barnet vet om sig själv och världen är att den är påtaglig och objektiv. Känslor, sinnesupplevelser blandas samman och utifrån det uppfattar barnet världen. Barnet blandar lätt ihop det som kommer utifrån med det som kommer inifrån. Tingens samband förklarar barnen med sig som utgångspunkt. Detta subjektiva sätt kan vara väldigt felaktigt. Tänkandet är för barnen väldigt jagcentrerat. Föremålen i omgivning⁷⁵ kan barnen uppfatta som levande och de har svårt att skilja mellan fantasi och verklighet.

Piaget använder sig av några olika begrepp. De begrepp som är intressanta för oss är följande: konservation, assimilation, ackommodation, jämviktsskapande och kognitiva strukturer. Med begreppet konservation menar Piaget enligt Elkind att barnet dagligen ställs inför förändringar men hanterar dessa på olika sätt. Förmågan och lusten att klara av förändringar bygger på stabilitet. Ett tryggt barn är inte rädd för förändringar medan ett osäkert barn fruktar nya upplevelser. Föräldrarnas närvaro påverkar barnet så att det vågar ge sig ut på äventyr för att de vet att föräldrarna accepterar det. Barnets intellektuella nyfikenhet och dess aptit på nya saker är beroende av att barnet vet att det finns en beständig fysisk värld. Det kan genom att resonera om sina upplevelser övervinna sina illusioner och upptäcka hur det egentligen är.⁷⁶

Assimilation är enligt Piaget grundformen för allt vetande. Detta innebär att inkommande information förändras så att den passar ihop med ens tidigare kunskaper och erfarenheter. Om barnet har lärt sig ordet hund så kan det beteckna djur som det aldrig sett förut men som passar ihop med det hundbegrepp som barnet har. Ackommodation är enligt Piaget en utveckling av formen för vetande. Barnet lär sig att skapa helt nya begrepp. Om t ex barnets hundbegrepp är "ett fyrbent djur som skäller", träffar sen barnet på en hund som inte skäller kommer det inte att förstå att det också är en hund, däremot utvecklar det nu sitt hundbegrepp.⁷⁷

Med jämviktsskapande menar Piaget det som händer när ett barn utvecklar sina begrepp om saker i sin omgivning. Jämviktsskapandet är en dynamisk process, en motiverande kraft som löser motsättningar mellan olika begrepp och möjliggör för människan att utveckla sina begrepp om saker. Den mentala utvecklingen sker med hjälp av att man utvecklar sina begrepp om saker i sin omvärld. Med kognitiva strukturer menar Piaget de färdigheter ett barn har. När barnet befinner sig på den konkreta operationella nivån i sin utveckling menar Piaget att barnet har en speciell mental utrustning som skiljer det från yngre barn som ännu inte nåt samma färdigheter. De kognitiva strukturerna avgör vilka färdigheter ett barn har och inte har. Piaget menar att dessa strukturer framträder i allt som ett barn gör.⁷⁸

⁷³ Elkind, 1983. s. 84-86.

⁷⁴ Mitchell, Peter 1992. *Barns psykiska utveckling*. s.16-17

⁷⁵ Elkind 1983. s. 94-95.

⁷⁶ Elkind 1978. s. 15-20.

⁷⁷ Piaget 1951. s. 187.

⁷⁸ Elkind 1978. s. 15-20.

3.1.3 Kritik av Piagets teori

Wood tar upp kritik av Piagets teori. Wood skriver att alltsedan Piaget skrev sin teori har det framkommit kritik mot den. Han menar att styrkan i Piagets teorier är att han förutsätter olika strukturer, om vad barnet uppfattar och tänker. Piaget ger oss ett löfte om generaliserbarhet. Just detta löfte är det som gör Piagets teori så attraktiv och viktig. De metoder han använder sig av fick honom att feluttolka eller underskatta arten av barnens tänkande. Att kunna kommunicera med barn är väldigt viktigt. Det ska helst uppstå en ömsesidig förståelse mellan barn och vuxen. Detta kan förklara barnets skenbara brist på logik. Piaget underskattade även barnets språkliga utveckling. Vi måste kunna skilja intellektuella problem från språkliga.⁷⁹

3.2 Vygotskijs teori om barnets psykiska utveckling

Lev Vygotskij var en sovjetisk psykolog, som levde mellan åren 1896 – 1934. Vygotskij har haft stor betydelse för den moderna utvecklingspsykologin och pedagogiken. Dessutom har hans syn på språkets betydelse för tänkandet haft stor betydelse för den kognitiva psykologin. Vygotskij var i början av sin yrkesbana mest intresserad av litteratur och konst. Under 1920-talet arbetade Vygotskij med utvecklingsstörda barn, för att därefter bli intresserad av barnens utveckling, inläring samt frågor som rör det mänskliga tänkandet. Han var med och formulerade grunden till den kulturhistoriska skolan, där utgångspunkten var att människans reflexer och psykologiska funktioner utvecklas och förändras genom de verktyg som kulturen erbjuder. Tillägnar sig människan ett kulturellt existerande sätt att tänka och handla utvecklar och förändrar hon sina psykiska funktioner som t ex minne, perception och tänkande. Vygotskij menade att all psykologisk utveckling har sin utgångspunkt i ett gemensamt handlande där individen lär sig att behärska dessa handlingar för att sedan kunna utföra dem själv. Vygotskij samarbetade i Moskva med Aleksandr Luria och Aleksej Leontiev, som efter Vygotskijs död förde hans teorier vidare.⁸⁰

Vi kommer i detta avsnitt att använda oss av en bok skriven av flera författare men som utgår från Vygotskijs texter. Bokens namn är *Vygotskij och pedagogiken*. Vygotskij menade att varje funktion i barnets kulturella utveckling uppträder två gånger: först på den sociala nivån och därefter på den individuella nivån. Han menade att utvecklingen av de högre psykologiska funktionerna såsom minne, perception och inläring går från en social samspelssituation till en intrapsykisk funktion. Det sociala är ett villkor för barnens kreativa individualiserings-process. Vygotskij menade att talet uppstår som ett kontaktmedium mellan barnet och den sociala omvärlden. Efter det uppstår barnets inre tal för barnets tänkande. Barnets inre psykiska funktion blir ett resultat av det som uppstår med intrapsykisk funktion. På detta sätt blir barnets självförverkligande ett resultat av den sociala utvecklingen.⁸¹

Vygotskij hävdade att barnets psykiska utveckling genomgår fyra utvecklings stadier: det primitiva, naiva, det yttre tecknets stadium och det internaliserade stadiet. Dessutom delar han in tänkandets utveckling i tre faser i synkretiska bilder, komplex och begrepp. Tänkandets utveckling är beroende av att barnet behärskar tänkandets sociala medel, språket. Denna utveckling är i sin tur beroende av barnets social och kulturella erfarenheter och av dess uppfostran.⁸² Vi ska nu gå in på de olika stadierna av utveckling som Vygotskij talar om.

⁷⁹ Wood, David 1992. *Hur barn tänker och lär*. s.58-59,61.

⁸⁰ Sökord Vygotskij, Lev. Nationalencyklopedin 1996. Band 20. s. 64.

⁸¹ Bråten, Ivar (red.) 1998. *Vygotskij och pedagogiken*. s. 34.

⁸² Bråten (red.) 1998. s. 35.

3.2.1 Det primitiva stadiet

Vygotskij menade att beteendet i det primitiva stadiet motsvarar det förspråkliga tänkandet och det förintellektuella språket. I det primitiva stadiet har kroppen viljor som inte kan uttalas. Upplevelserna sätter spår i psyket men till största delen såsom minnesspår. Tänkandet är i denna fas tillfälligt, baserat helt på barnens intryck. Beteendet baseras på biologiska och fysiologiska impulser, som kräver sociala situationer för att bli tillfredsställda. Grunden ligger i varelsens förhållande till omgivningen. Utvecklingen innebär att aktiva och kreativa processer under vilken varelsen väljer ut, förändrar och modifierar sin omvärld. Även denna primitiva nivå i utvecklingsprocessen uttrycker meningsfullt beteende.⁸³

När barnet gråter och mamman svarar, blir barnets gråt en gest och får en mening, om mamman kan tolka vad barnet antyder med sin gråt. Betydelsen av en gest existerar före den språkliga kommunikationen. Gesten tillhör den första handlingskedjan i förhållande till stimulus och respons. Vi kan inte identifiera meningen oberoende av vårt språk. Däremot kan vi uppleva barnets målinriktade beteende och därmed tolka vad barnet vill eller inte vill. Meningsfullt beteende kan förmedlas genom sociala processer. Grunden till all kommunikation och därmed uppfostrans primitiva och primära utgångspunkt ligger i vår förmåga att kunna besvara stimuli.⁸⁴

3.2.2 Det naiva stadiet

Genom att imitera vokala gester är det möjligt att minnas. Barn börjar att bearbeta sina direkta upplevelser. De lösgör upplevelserna från sin konkreta tids- och rumsbestämda bindningar. Barnet förbinder, organiserar, generaliserar och typifierar sin omvärld. Detta sker i överensstämmelse med enskilda inbördes, konkreta och faktiska element. Tänkandet är baserat på faktisk likhet och konkreta förbindelser. Barnen lär sig t ex vad ordet hund betyder och innebär. Förbindelsen av de enskilda föremålen ordnar och systematiserar barnets erfarenhet med hjälp av objektiva och sociala sammanhang.⁸⁵

Den sociokulturella miljön som omger barnet bestämmer ordens betydelser. Barnet väljer inte fritt sambandet mellan språket och den sociala verkligheten, utan finner att ordens betydelse är bundna till situationer där barnet ska förstå andra. Barnet skapar sitt språk genom att umgås med de vuxna. Språket skapas alltså inte genom social isolering. Barnet tar till sig det vuxna språkets ordbetydelser även om det inte tillägnar sig det vuxna sättet att tänka. Det förstår och identifierar sig med det föremål som det talas om. Om barnet säger "hund" eller "hus" tänker de på samma grupp föremål som de vuxna men de tänker inte i samma strukturer. På detta sätt kan barn lära sig att kommunicera, innan de lär sig att tänka på det språk de kommunicerar.⁸⁶

Barnets upplevelser av yttre föremål, objekt, verktyg eller den egna kroppen och utnyttjandet av föremålen sker inte fullt ut. Vad gäller språket behärskar barnet de grammatiska strukturerna innan det behärskar de logiska strukturerna och operationerna som motsvarar den grammatik som deras tal bygger på. Genom det är barnets grammatiska utveckling ett stadium som föregår barnets medvetna logiska användning av det.⁸⁷

⁸³ Bråten (red.) 1998. s. 36.

⁸⁴ Bråten (red.) 1998. s. 37.

⁸⁵ Bråten (red.) 1998. s. 37-38.

⁸⁶ Bråten (red.) 1998. s. 38.

⁸⁷ Bråten (red.) 1998. s. 39.

3.2.3 Det yttre tecknets stadium

Under detta stadium, menade Vygotskij, används yttre operationer för att lösa inre uppgifter. Vad gäller den aritmetiska utvecklingen räknar barnet på fingrarna, minnet stöder sig på yttre faktorer. Inom den språkliga utvecklingen får vi ett egocentriskt språk. Barnet talar högt, men det talar till sig själv. Talet har ingen funktion som kommunikation men fyller en inre funktion som hjälp för att tänka igenom situationen och finna problemlösningar. Talet hjälper barnet att hålla fast de intryck det tar emot. Barnet blir i stånd att organisera omvärlden genom det medvetna tänkandet, handlingarna blir mer planerade.⁸⁸

3.2.4 Internaliserat tänkande

Under den fjärde nivån blir de yttre operationerna till inre. Barnen börjar kunna huvudräkning och logiskt minne. Ur språklig synvinkel börjar barnen kunna använda sig av ett ljudlöst språk. Genom att använda språket, kan barnet organisera sin egen aktivitet. Barnet använder språket genom att anta en social hållning till sina egna handlingar. Tänkandet utvecklas genom att barnet rekonstruerar ordbetydelser med utgångspunkt i de sociala processerna. Därför kräver tänkandet en kreativ bearbetning av det sociala. En övergång sker från de omedelbara intellektuella processerna till operationer som sker med hjälp av tecken och symboler. Utvecklingen av tänkandet i samband med begreppsbildningen förutsätter att barnet lärt sig hantera sina psykiska processer. Detta sker med hjälp av språket. Det är i den sociala miljön som det bör finnas stöd så att barnet i puberteten tar det avgörande steget i tänkandets utveckling. Begreppsbildningen hör samman med användandet av ordbetydelser för att lösa en uppgift. Kraften till att skapa en egen begreppsutveckling finner vi utanför barnet, i den sociala och kulturella miljön.⁸⁹

3.3 Språkutveckling

Föräldrars insatser för barnens språkliga utveckling är av stor betydelse, det är viktigt att från första början stimulera deras språkliga träning genom samtal, berättande och gemensam läsning. I 2–5 årsåldern har barnen en otrolig ordglädje och ordfantasi som aldrig senare i livet, det gäller att tillvara ta detta med rim och ramsor, ord och sagor.⁹⁰ Språket kan ses som ett redskap för kommunikation. Språkinläring är beroende av erfarenhet och miljö.

I början av barnets liv använder barnet sin röst mest för att gråta. Efterhand börjar barnet även att skratta och utföra vissa enkla vokaliseringar, barnet börjar även prova på olika tonlägen. Detta pågår till ungefär 8 månader då barnets vokaliseringar⁹¹ genomgår en förändring, barnet börjar jollra. Efter ca två månaders joller börjar man kunna tyda in mening i barnets jollrande, barnet säger sina först ord. Språkutvecklingen går till en början långsamt, barnet kan kanske säga ett eller två ord vid ett års ålder och vid 18 månader har barnet ett ordförråd på ca 10 ord. När barnet når 2-årsålder kan det förmodligen behärska i genomsnitt 300 ord, de flesta av dessa ord är substantiv som finns i deras vardag. Efter detta utvecklas språket mycket snabbt, barnet har i 6-årsåldern ett ordförråd på ca 14 000 ord.

⁸⁸ Bråten (red.) 1998. s. 39.

⁸⁹ Bråten (red.) 1998. s. 39-41.

⁹⁰ Kåreland 1994. s.39.

⁹¹ Vokaliseringar betyder att man uttalar vokaler i en sång eller förändrar ljud till vokaler.

Små barn kan med kombinationer av ord och gester skapa en form av sats innan de kommer in i flerordsstadiet. Dessa kombinationer av ord och fraser är vanliga i 1-2 årsåldern och kallas holofraser. Efterhand börjar sedan barnet använda kombinationer av först två ord, sedan tre och fyra ord, vilket gör kommunikationen mer oberoende av gester och annan ickeverbal kommunikation.

Mitchell beskriver barnens tidiga språk som ”telegramspråk” eftersom barnets språk är ogrammatiskt och många grammatiska ord saknas. Ändå verkar barnet ha någon form av grammatisk känsla eftersom de verkar veta i vilken ordning orden ska komma. När en del barn kommer upp i 5-årsåldern sker något som brukar kallas övergeneralisering något som går ut på att barnet ”lärt sig” att alla verb slutar på ”-de” och så är ju inte fallet, detta gör till exempel att de barn som tidigare har sagt ”gav” nu säger ”gedde”. De dröjer ett par år innan barnen på nytt lär sig att böja de starka verben på rätt sätt. Det dröjer länge innan barnen lär sig de mer avancerade delarna av grammatiken, barnen begriper inte passiv form förrän de kommer upp i 8-9 årsåldern.

Det är inte bara grammatiken barnen måste lära sig, det måste även tillägna sig substantivens betydelse, vilket inte alltid är så lätt. Det är först när barnen använder substantiven på rätt sätt som man kan säga att de har förståelse för ordet, exempelvis kan barnet använda ordet fisk för en delfin som är ett däggdjur. Det gäller att ha tillräckligt snäva, men inte för snäva definitioner. Barnet kan i 2-årsåldern kalla en boll en boll men sedan även kalla månen, ett ägg och andra runda föremål för boll.⁹²

Det finns tre olika försök till att förklara barns språkliga utveckling, det första är beroende av yttre påverkan för att utveckla språket, det andra är att språkutvecklingen är medfödd och den tredje förklaringen betonar ömsesidigheten mellan de två första alternativen.⁹³

Begreppsbildning

Begreppsbildningen sker från början på ett induktivt sätt, barnet har en föreställning om en viss företeelse eller ett objekt. När barnets erfarenheter sedan växer kan barnet abstrahera egenskaper från företeelsen eller objektet t ex en hund. Barnet kan under generaliseringsprocessen applicera de egenskaperna man lösgjort till andra objekt för att omfatta en stor grupp med ett gemensamt drag. Vid en viss tidpunkt i barnets utveckling börjar begreppsbildningen förena sig med språkutvecklingen och då börjar barnet bilda begrepp på ett deduktivt sätt. Barnet har då en uppfattning om vad begreppet omfattar och använder ett ord för objektet barnet möter. Barnet lär sig sedan successivt använda ordet med ledning av den vuxne.⁹⁴

Språklig medvetenhet

Arnqvist skriver i sin bok om något som han kallar språklig uppmärksamhet, innebörden av detta är skillnaden mellan att förstå och producera. Exempelvis så kan barn i sexårsåldern ofta tala om att ord rimmar och rimma själva, men de kan inte förklara varför det är så. Han skriver också att det finns ett samband mellan språklig uppmärksamhet och läsning. Detta samband kan tolkas på tre sätt, för det första kan språklig uppmärksamhet vara en förutsättning för att kunna lära sig läsa. Man har i en undersökning ifrån Danmark visat att

⁹² Mitchell 1992. s.102-107.

⁹³ Arnqvist 1993. s. 37-38.

⁹⁴ Møhl, Bo & Schack, May 1981. *När barn läser*. s. 39.

barn som deltagit i språkstimulerande verksamhet under sin förskoletid, har bättre stavningsförmåga i tredjeklass än de barn som inte deltagit i språkstimulerande verksamheter. För det andra kan språklig uppmärksamhet vara en effekt av att lära sig läsa, även för denna tolkning finns det positiva argument. Det har visats i en undersökning utförd av Morais, Bertelsen, Cary och Alegria (1986) att man tydligt kan märka att läsinlärning bidrar till att den språkliga uppmärksamheten utvecklas. Den tredje tolkningen är att den kognitiva färdigheten påverkar både den språkliga uppmärksamheten och läsfärdigheten. Detta finns det dock inga belegg för. Det finns barn med relativt låg IQ som inte har några problem med att läsa och det finns också personer med hög IQ som har stora problem med att läsa.⁹⁵

Det finns många sätt att lära barn läsa, man kan göra läsinlärningen till en lek som Cadmus från 1800-talet föreslår, man kan även börja undervisningen med enskilda bokstäver och sedan sammanfoga två eller fler bokstäver till ord som Comenius och Pestalozzi föreslog. Den första läsinlärningen innebär att barnet ska lära sig ”knäcka koden”, denna färdighet kräver att barnen kan vända uppmärksamheten från språkets innehåll till dess form. Barnet måste förstå att språket är uppbyggt av så kallade fonemen och att orden innehåller ett antal sådana. Sagoläsning är en viktig aktivitet vid sidan av stimuleringen av den språkliga uppmärksamheten i barns förberedelser inför läs- och skrivundervisningen.⁹⁶

3.3.1 Skinners och Chomskys olika uppfattningar om språkutveckling

Behaviorismen är en forskningsansats som studerar olika fenomen oberoende av arv och är helt inriktad på miljön, de studerar det som forskaren kan observera. De anser att individen är till stora delar en produkt av den värld hon lever i. Det Skinner tillförde den behavioristiska teorin var tanken om förstärkning. Det handlar om negativ och positiv förstärkning alltså bestraffning och belöning.⁹⁷

Skinner och Chomsky var för trettio år sedan huvudmotståndare i frågan som gäller människans språkutveckling, Skinner tog en extremt miljöinriktad position och Chomsky var lika extrem åt andra hållet, han menade att språket var medfött.

Skinners syn på språkutveckling är en del av hans allmänna syn på inlärning, han menar att beteenden som belönas sannolikt kommer att upprepas i framtiden och ett beteende som bestraffas sannolikt kommer att dö ut. Han menar att dessa är universella principer och därmed även gäller människans språkutveckling. Han menar att barnets jollrande utvecklas till riktigt tal om föräldrarnas reaktioner är belönande. Det har visats i undersökningar som Brown och Hanlon utförde att detta inte stämmer, det var så att föräldrarna inte bestraffade vid grammatiskt felaktiga uttalanden och inte belönade vid grammatiskt korrekta uttalanden. Chomsky drog slutsatsen att om Skinners teori var riktig skulle barnen inte tala grammatiskt rätt, vilket ju de flesta gör.⁹⁸

Kritik av denna teori har framförts av Arnqvist i hans bok *Barns språkliga utveckling* och då är det först och främst för att denna teori inte kan förklara hur barn skapar språkliga satser, ett annat problem är att den ser barnet som en passiv individ som endast reagerar på givna stimuli. Barnet konstruerar egna ord och meningar, detta skulle kunna vara en konsekvens av

⁹⁵ Arnqvist 1993. s 66-68.

⁹⁶ Arnqvist 1993. s 86-87.

⁹⁷ Arnqvist 1993. s. 25-26.

⁹⁸ Mitchell 1992. s. 108-112.

att språket är till viss del en medfödd färdighet och barnen själva deltar genom att pröva olika uttryck.⁹⁹

En undersökning som den amerikanske forskaren Kathrine Nelson genomförde (1985), med föräldrar som belönade och bestraffade vid rätt respektive fel, visar att denna form av förstärkning får negativa konsekvenser på andra delar av barnets språkliga utveckling, exempelvis hade barnen ett mindre ordförråd än vad barn som inte blivit belönade och bestraffade hade.¹⁰⁰ Kathrine Nelson uppmärksammade att det fanns skillnader i olika barns språkutveckling, hon kom fram till att det fanns två kategorier. Den första kategorien kallade hon "referential", barnets språk innehöll många substantiv och några adjektiv, verb och egen namn. I den andra kategorin som inte var lika stor som den första kallades barnen "expressiva", dessa barn använde ett större antal pronomen och sociala fraser. Detta hade betydelse för barnens fortsatta språkutveckling, Barnen ur "referential"- kategorien hade fler substantiv i sitt ordförråd och bättre artikulation. De "expressiva" barnen använde fler pronomen.¹⁰¹

Det har uppenbarligen visat sig att Skinners teorier har sina brister, men Mitchell talar om andra möjliga miljöfaktorer som kan påverka barnets språkutveckling. En sådan skulle kunna vara imitation. Om barnets språkliga omgivning är rik på stimulans kanske barnet imiterar föräldrarna och därigenom lär sig språket. Imitation verkar vara en viktig del i barnets språkutveckling, barnet får ju normalt samma dialekt och språkstil som föräldrarna. Det har också visat sig i en undersökning av Bates m fl. att barn med tendenser att imitera lär sig språket snabbare än barn som inte har dessa tendenser. Även om imitation också bygger på miljöinfluerad utgångspunkt och det visat sig att imitation är viktigt för språkutvecklingen, har Noam Chomsky uttryckt stark kritik mot förklaringar och teorier om språkutveckling som grundar sig på miljöfaktorer.

Den kritik Chomsky har riktat mot Skinner gäller främst grammatik. Barnet hör ofta ganska få språkliga yttranden och dessa är enligt Chomsky ofta grammatiskt fel, ändå börjar barnet strax efter födelsen bygga upp en grammatik. Dessutom är språkutvecklingen en universell företeelse, barn över hela världen lär sig ett eller flera språk oavsett miljö. Chomsky har utifrån detta kommit fram till att språket är till viss del medfött.¹⁰²

3.3.2 Chomskys teori om det medfödda språket

Nativisterna har en forskningsansats som belyser arvets och mognadens roll för språkinläringen. Nativisterna ansåg att språket skulle vara alltför komplext för att vara inlärt. Chomsky menar att den mänskliga hjärnan är sådan att barnet inte kan undgå att utveckla språk.¹⁰³

Chomskys teori går ut på att språket är medfött, men det uppkommer dock en del frågor kring detta, exempelvis hur människor från olika kulturer talar så olika språk. Chomsky förklarar detta genom att dela upp språket i två nivåer, ytstruktur och djupstruktur. Ytstrukturen i ett visst språk utgörs av specifika grammatiska drag och djupstrukturen är det medfödda språket som överförs via generna. Djupstrukturen är något som alla människor besitter. Han kallar

⁹⁹ Arnqvist 1993. s.26.

¹⁰⁰ Mitchell 1992. s 108-112.

¹⁰¹ Arnqvist 1993. s. 17.

¹⁰² Mitchell 1992. s. 108-112.

¹⁰³ Arnqvist 1993. s. 27.

den en universell grammatik, han menar att relationer som rör subjekt och objekt är detsamma i alla språk.

Chomsky menar att orsaken till att spädbarn så pass lätt kan tillägna sig ett språk är för att grunden till språket redan finns i hjärnan. Han menar att barnen är utrustade med något som han kallar LAD (Language Acquisition Device) som identifierar viss speciella grammatiska drag i språket och översätter dem till den medfödda djupstrukturen. Det kan vara svårt att på ett vetenskapligt sätt bevisa att språket är medfött, Goldin-Meadow & Mylander studerade 1990 treåriga barn som från födseln varit döva och inte fått någon språklig utveckling för att se om barnen skulle uppvisa någon primitiv form av teckensystem. Det de letade efter var någon form av grammatiskt mönster i barnens gester. Det de fann var att barnen faktiskt använde gester för att beteckna ord och dessa användes dessutom i kombination med varandra och detta verkade vara styrt av en viss ordning. Det Goldin-Meadow & Mylander kom fram till understöder det Chomsky berättar, men de kunde inte styrka den medfödda djupstrukturen eller att vi är utrustade med LAD.¹⁰⁴

Argument för medfödd språklig förmåga:

- Alla mänskliga kulturer har ett utvecklat språk, inga andra arter har det.
- Alla mänskliga arters språk har en grammatisk struktur.
- Språktillägnet tycks ske lättare före puberteten än senare i livet, detta talar för att språkutvecklingen har med utvecklingen av hjärnan att göra.
- De flesta barn har en liknande språkutveckling
- Inläringsteorierna förklarar inte hur barnet kan lära sig det komplexa språkliga systemet.
- Barn tillägnar sig språket under några få år utan någon formell undervisning och trots att de får höra relativt lite i förhållande till vad de kan prestera.¹⁰⁵

Det finns en del kritik av Chomskys teori också, han utgick bland annat från att det språk barnen möter hos sina föräldrar skulle vara dåligt vilket inte Catherine Snow håller med om. Hon menar att när barnen är små använder föräldrarna vanligtvis korta enkla meningar, som ofta är korrektare än de vuxnas vanliga språk, när sedan barnen växer och börjar använda längre meningar gör även föräldrarna detta. Föräldrarna anpassar därmed sitt språk efter barnets nivå.¹⁰⁶ Annan kritik som har förekommit mot Chomskys teori om medfödd språkutveckling är att barn ibland under de först levnadsåren använder språket på ett oväntat sätt som inte skulle stämma med Chomskys strukturella grammatik. Vissa grammatiska formler lär sig dessutom barnen inte förrän i tonåren eller som vuxna, språktillägnet sker alltså inte så fort som Chomsky trodde.¹⁰⁷

Jerome Bruner har lagt fram en annan syn på språkutvecklingen. Han pratar om en slags byggställning som hjälper barnen att stå på egna ben i sin utveckling. Han säger att ju mer barnen och deras språk utvecklas och barnet kognitivt kan förstå omgivningen, tar föräldrarna bort mer och mer av byggställningen kanske genom att själva lägga språket på en högre nivå. Han kallar därför det Chomsky kallar LAD istället LASS (Language Acquisition Support System). Han betonar också att barnet måste vara starkt motiverat att lära sig grammatiska regler, eftersom detta är en nyckel till kommunikation och därmed ett sätt att tillfredsställa sina behov exempelvis om barnet är hungrigt eller behöver gå på pottan. ” Språket lärs in i en

¹⁰⁴ Mitchell 1992. s. 108-112.

¹⁰⁵ Arnqvist 1993. s. 27.

¹⁰⁶ Mitchell 1992. s. 112-116.

¹⁰⁷ Arnqvist 1993. s. 29.

miljö där barnens välbefinnande starkt påverkas av att de är i besittning av en kommunikationskanal - dvs språket".¹⁰⁸

3.3.3 Piagets teori om barnets språkutveckling

Piaget menar att den språkliga utvecklingen är beroende av den kognitiva utvecklingen. Piagets tankar om språket handlar mycket om hur barnet blir mer och mer socialt. Språket kan enligt Piaget indelas i två delar, egocentrerat språk och socialiserat språk. Det egocentrerade språket innebär att barnet pratar men inte bryr sig om vem det pratar med eller om någon lyssnar. Språket är egocentriskt inte enbart på grund av att kanske ingen lyssnar utan också därför att barnet är oförmöget att sätta sig in i lyssnarens position. Språket kan därmed inte kallas var sig kommunikativt eller socialt hos det lilla barnet. Piaget har delat in det egocentriska språket i tre kategorier, upprepning, monolog och kollektiv monolog. I början kännetecknas talet av att vara mycket styrt av den konkreta situationen där det förekommer. Barnets kommunikativa förmåga utvecklas först senare. Den egentliga utvecklingen av språket sker enligt Piaget i det preoperationella stadiet. Senare kan barnet beskriva händelser i både förfluten tid och i framtid. Det socialiserade språket kan indelas i fem kategorier adapterad information, kritik, befallningar, frågor och svar. Med adapterad information menas det att barnet för en diskussion med en annan person. Till kritik kategorin hänförs de kritiska yttranden som barnen säger för att påverka den andra personens beteende. Befallningar som är avsedda att påverka en annan person till att göra något placeras i befallningskategorin. Till kategorin frågor och svar hör de frågor och svar som barnet ställer och ger. Det socialiserade språket är alltså beroende av att barnets kognitiva utveckling och förmågan att inta den lyssnandes roll ökar.¹⁰⁹

3.3.4 Vygotskij's teori om barnets språkutveckling

Vygotskij skriver i *The history of the development of higher mental functions* att språket uppkommer på samma sätt som andra nya beteenden, genom vad han kallar "Unconditioned reflexes".¹¹⁰ Vygotskij menar att språket är ett socialt fenomen som utvecklas för att människor ska kunna kommunicera. Han står i motsats till Piaget när Piaget säger att språket går från det individuella till det sociala, Vygotskij menade att det var tvärt om.¹¹¹ Vygotskij menade att barnets språk från början var kommunikativt och socialt och att det sedan utvecklades till ett mer individuellt språk eller egocentriskt, som Piaget skulle kalla det. Barnet skriker och Vygotskij menar att det är socialt, eftersom skriken riktar sig till en annan individ och kommunikativt eftersom barnet ofta förmedlar sina känslor genom skriken.¹¹² Det egocentriska språket har barnen stor nytta av i förskoleåren eftersom Vygotskij menar att det hjälper barnen att utveckla sina tankar. Exempelvis är det vanligt att barnen räknar högt i början för att underlätta sitt tänkande och man använder språket för att planera sina handlingar.¹¹³

¹⁰⁸ Mitchell 1992. s. 112-116.

¹⁰⁹ Piaget, Jean 1973. *Språk och tanke hos barnet*. s. 7-9, 29-39.

¹¹⁰ Vygotskij, Lev 1997. *The collected works of L.S. Vygotsky – Volume 4 The history of the development of higher mental functions*. s. 121

¹¹¹ Arnqvist 1993. s. 36.

¹¹² Rieber (red.) 1997. s. 122

¹¹³ Arnqvist 1993. s. 36.

3.4 Vår egen ståndpunkt

Vi har tänkt oss att utifrån dessa presenterade teorier bygga en diskussion kring hur vi ser på barns språkutveckling. Vi väljer att plocka lite från varje teori som vi presenterat.

Vi tror bland annat att miljöns roll i barnens språkutveckling visserligen kan vara beroende av förstärkning men vi skulle dock inte vilja lägga så pass mycket vikt på den delen av miljöns roll i barnens språkutveckling. Vi väljer istället att fokusera på att barn gör som vuxna och inför imitation i diskussionen. Som Jan Nilsson skriver i boken *Barn, Föräldrar, Böcker* behöver barn förebilder för att utveckla ett rikt och nyanserat språk och detta får de bland annat genom att man läser böcker med ett levande, rikt och nyanserat språk högt.¹¹⁴ Barnen tar efter de vuxna och imiterar det de vuxna gör.¹¹⁵

Bruner ligger nära behavioristernas ståndpunkt, han menar att ju mer barnet utvecklas desto högre nivå lägger de vuxna sitt språk på. Som vi konstaterat tidigare är det viktigt att stimulera barnen genom att samtala med barnet, berätta och läsa tillsammans. För att barnen sedan ska få ett så rikt och nyanserat språk som möjligt ska man läsa böcker med den typen av språk. Då är det väl klokt att även räkna in att samtala med barnet efter barnets egen förmåga som ett sätt att främja språkinläringen.

Den nativistiska teorin och Chomsky talar om arvets och mognadens roll i språkutvecklingen. Chomsky menade att barnet skulle födas med vissa grammatiska strukturer redan ”inprogrammerade”. Vi förhåller oss något kritiska till denna delen av Chomskys teori då Arnqvist i sin bok nämner att en del grammatiska formler inte lärs in förrän i tonåren.¹¹⁶ Vi väljer då hellre att lägga tyngdpunkten på mognadens betydelse för språkutvecklingen, dels på grund av det ovanstående argumentet och dels i relation till det vi anser är miljöns roll i utvecklingen av språket. Vi anser att den mognad som Chomsky talar om är nära knuten till det som Piaget kallar den kognitiva utvecklingen. Vi kommer att använda båda uttrycken i vår uppsats.

Piaget menar att språkutvecklingen är beroende av den kognitiva utvecklingen, här kan man ännu en gång dra paralleller till den behavioristiska tanken om mognadens roll i sammanhanget. Han menade också att språket går från det egocentriska språket till det sociala språket, att barn då de är små pratar men att de inte bryr sig om någon lyssnar eller till vem de pratar. Vygotskij däremot menade att språket går från det sociala till det egoistiska eftersom barn då de är små skriker för att få kontakt med andra individer. Om man ser det som Piaget ser det skulle alltså barns kognitiva utveckling ha stor betydelse för språkutvecklingen, detta menar även vi kan vara en del av språkutvecklingen, men vi vill även betona det Vygotskij säger om att man finner kraften att utveckla språket genom den sociala och kulturella miljön. Vygotskij är överhuvudtaget väldigt inriktad på den sociala världen omkring barnet för utveckling av både det kognitiva och det språkliga.

De faktorer vi tror spelar in i barnets språkutveckling är imitation, mognad/det kognitiva och samspelet med andra individer. Imitationen är viktigt för att barnen behöver förebilder som talar och läser ett bra nyanserat språk för att själva utveckla ett sådant språk. Mognaden och den kognitiva utveckling har betydelse därför att hjärnan ska vara kapabel att uppfatta de grammatiska strukturerna som förekommer i språket, för att barnet ska få tillägna sig så

¹¹⁴ Nilsson, Jan 1986. *Barn, Föräldrar, Böcker*, s. 7-8.

¹¹⁵ Nilsson 1986. s. 21.

¹¹⁶ Arnqvist 1993. s 29.

mycket som möjligt av den kunskap som krävs för att prata och skriva korrekt. Samspelet med andra individer tror vi har betydelse för att barnet ska få möjlighet att utveckla det språk man tagit till sig igenom imitation, mognad och det kognitiva.

4 Tidigare forskning och litteratur

Denna del av uppsatsen kommer att handla om för oss relevanta undersökningar som genomförts. De undersökningar som vi har valt ut och som vi tycker belyser vårt ämne ur flera aspekter är J.A Appleyards undersökning *Becoming a reader*, Wåhlin & Asplund Carlssons: *Barnens tre bibliotek* och Widebäcks doktorsavhandling *Förberedande läsning och skrivning i förskolan*.

Vi har valt just dessa undersökningar för att komma åt olika delar av språkutvecklingen och högläsningen och hur barnet uppfattar läsning. Appleyards undersökning valde vi att presentera eftersom han beskriver ingående hur människor tar till sig läsning under olika perioder i livet. Han tar också upp hur människor uppfattar litteraturen under dessa perioder. Wåhlin och Asplund Carlssons undersökning tar vi upp för att poängtera att högläsningen också förekommer i hemmet. För att komma åt hur språket utvecklas med hjälp av stimulans har vi valt att presentera Widebäcks doktorsavhandling.

4.1 Barns olika roller under deras läsutveckling

Joseph A Appleyard jobbade som lärare i Boston. Han undervisade i litteratur. Appleyard kom fram till att han ville att studenterna skulle tänka på hur böckerna och dikterna var strukturerade, fungerade, vilka värderingar de belyste och hur de reflekterade eller kritiserade den kultur där de var producerade. Studenterna verkade dock vara mer intresserade av att finna meningen med sina liv, finna intressanta karaktärer som de kunde identifiera sig med i sin fantasi och att använda författarens idéer för att bekräfta deras egna uppfattningar och fördomar.¹¹⁷

Appleyard genomförde en undersökning kring hur vi blir läsare. Han intervjuade sextio personer i åldern 13-82. Det var människor från arbetarklassen, medelklasstudenter från universitet där Appleyard jobbade och vuxna med olika bakgrund. Intervjuerna handlade om vad de läste, varför de tyckte om eller inte tyckte om litteraturen och hur de förändrades som läsare när de blev äldre. Olika faktorer påverkar oss när vi utvecklas till läsare. Individuella drag, socialgruppsstillhörighet och den psykologiska utvecklingen. Boken *Becoming a reader* handlar om det utbyte som uppträder mellan läsare och text. Men framför allt handlar boken om den förändring hos läsaren som formar detta skeende.

När Appleyard började sin studie med högskole- och collegestudenter upptäckte han att han var tvungen att gå tillbaka till barndomen för att kunna se de förändringar som en läsare genomgår. Han menar att grunden till våra reaktioner ligger i våra första erfarenheter av böcker samt fantasivärlden. De första kapitlen i boken *Becoming a reader* handlar om hur småbarn och barn i skolåldern reagerar på det som de får läsa för sig och det de läser själva och studier kring social och kognitiv utveckling som föreslår olika sätt att förstå och tänka kring barnens reaktioner.¹¹⁸ Appleyard kommer i sin studie fram till att läsaren genomgår fem olika stadier, det vill säga att man intar fem olika roller allteftersom man blir äldre. Dessa olika roller är:

The reader as player

The reader as hero and heroine

¹¹⁷ Appleyard, J.A. 1990. *Becoming a reader-The experience of fiction from childhood to adulthood*. s. 1.

¹¹⁸ Appleyard 1990. s. 2-3.

The reader as thinker
The reader as interpreter
*The pragmatic reader*¹¹⁹

The reader as player kommer vi att gå in på närmare senare eftersom det är den som intresserar oss mest.

The reader as hero and heroine är när barnen kommer upp i skolåldern. Barnen romantiserar då sin omvärld och människorna i den. Barnets bilder av omvärlden förändras och förtydligas. Berättelser blir här en omväxling till den organiserade och otydliga världen, till skillnad från den pragmatiska upplevelse som litteraturens värld erbjuder, en som läsaren lätt kan fly in i och bli en del av.¹²⁰

The reader as thinker alltså ungdomsläsaren läser böcker och berättelser för att söka finna insikt i meningen med livet och finna värderingar och övertygelser värda att ta till sig. Individens söker finna ideala och verkliga förebilder att efterlikna. Det ”sanna” med dessa idéer och sätt att leva är ett väsentligt bedömningskriterium för ungdomsläsaren.¹²¹

The reader as interpreter är studenter och lärare inom högre utbildningar, detta är läsare som studerar litteratur kontinuerligt. Dessa läsare ser texten som en organiserad kropp av kunskap med sina egna principer och regler. Läsarna lär sig att analytiskt tala om texten, skaffa sig en uppfattning om textens historia och kan även kritiskt granska den.¹²²

The pragmatic reader är den vuxne läsaren. Den vuxne läsaren läser på flera sätt som imiterar de sätt som hon/han läst på tidigare enligt Appleyard. Hon/han läser för att fly, bedöma, undersöka sanningen i sina egna upplevelser och utmana sig själv med nya upplevelser. De flesta av de vuxna läsarna är mer medvetna om och väljer själva vilken betydelse läsningen ska ha för dem.¹²³

The reader as player är barn i förskolan som inte läser själva. De lyssnar på sagor och berättelser som de antingen får läsa för sig eller får lyssna till från ett kassetband. Barnen lär känna fantasins värld som målar upp verkligheter, rädslor och önskningar som barnet lär sig att sortera och kontrollera.¹²⁴

Barnen i åldern 0-7 år blir lästa för och de uppfattar sagorna och berättelserna på ett annat sätt än vad de vuxna i barnets omgivning gör. Dessutom har barnen vissa förväntningar på en bok om de hört flera berättelser och är en van lyssnare skriver Appleyard. Under högläsningstiden ställer barnet frågor, tankar flyger och erfarenheter och andra berättelser diskuteras.¹²⁵

Barnens tankar är annorlunda till skillnad från den vuxne. De upplever sagorna och berättelserna på olika sätt, till exempel tar Appleyard upp ett exempel med en flicka som fått berättelsen Snövit läst för sig. Det flickan fäste sig vid i historien var det förgiftade äpplet och drottningen som gav Snövit äpplet. Flickan lekte sedan den delen av berättelsen om och om

¹¹⁹ Appleyard 1990. s. 14-15.

¹²⁰ Appleyard 1990. s. 14.

¹²¹ Appleyard 1990. s. 14.

¹²² Appleyard 1990. s. 14-15.

¹²³ Appleyard 1990. s. 15.

¹²⁴ Appleyard 1990. s. 14.

¹²⁵ Appleyard 1990. s. 21.

igen. Barnen kan ha svårt att ta till sig sagorna utifrån en annan synpunkt än deras egen. Detta har att göra med barnens kognitiva utveckling. Barnen har svårt att hålla sig själva utanför historien eller berättelsen. Appleyard berättar om en annan flicka som när hennes mamma läste en berättelse för henne om en pojke som vaknar upp en morgon och upptäcker att den stad han bor i är helt tom på människor och han kan göra precis vad han vill, det visar sig sedan att pojken drömmer. Flickan som Appleyard berättar om ser inte på det som pojken drömmer som en dröm utan konstaterar att pojken är helt ensam.¹²⁶ Appleyard tar även upp flera studier som belyser hans ämne.

4.2 Barns läsning i hemmet

Kristian Wåhlin och Maj Asplund Carlsson har genomfört en undersökning kring barns läsning av fiktionsböcker. Deras undersökning ingår i en större undersökning kring ”*Gummi-Tarzan på biblioteket varför vissa böcker är populära*” som var finansierad av Forskningsrådsnämnden. Anledningen till att projektet startade var en iakttagelse i bibliotekslånesiffrorna 1984. Huvudfrågan för projektet gruppen har varit ”Varför vissa böcker är så populära?”. För att finna svaret på den frågan har författarna studerat interaktion, samspelet, mellan de populära böckerna och de som läser dem. Undersökningen berör läsning av fiktionsböcker i 9-12 årsåldern.¹²⁷ Den del av undersökningen som vi är intresserade av är den som handlar om högläsning i hemmet.

Författarna kommer fram till att det finns tre olika miljöer där barnen kan få tag på böcker. Miljöerna där barnen kan få tag på böcker är i hemmet, det så kallade familjebiblioteket samt genom kompisar, kompisbiblioteket. Barnen kan även få tag på böcker genom folkbiblioteken som i denna undersökning kallas för samhällsbiblioteket. Vi kommer att kort beskriva kompisbiblioteket och samhällsbiblioteket. Efter det kommer vi att noggrannare gå in på familjebiblioteket.

Med kompisbiblioteket, menar författarna, när vännerna lånar böcker av varandra. Böckerna får de i present eller köper för egna pengar samt får från familjebiblioteket. Barnen kan här inspirera varandra, utbyta tankar och idéer. Samhällsbiblioteket används av de flesta eleverna i undersökningen. De som inte besökte biblioteket hade andra fritidsintressen. Barnen läser böcker, men när de gick i fyran lånade de mest böcker av varandra. När de sedan nått upp till sexan använder de folkbiblioteket för att tillfredsställa sina behov av böcker.¹²⁸

Familjebiblioteket är det bibliotek som barnen kommer i kontakt med först och under hela sin uppväxt. Hemmets betydelse för barnens utveckling till läsare är stor. Det första steget för att barnen ska utvecklas till läsare verkar högläsningen ha. De mest aktiva bokläsarna kommer från aktivt läsande och högläsande hem. Högläsningen är en central del av barnens socialisation och omvärldsorientering. Wåhlin och Asplund Carlsson tar även upp hur, var högläsningen skedde förr och de tar även upp tidigare forskning under kapitlet familjebiblioteket.

Författarna genomförde en enkätundersökning och intervjuer med barn i en stad som de valt att benämna Boklanda. De använde sig av 266 enkäter och 28 intervjuer. Det är utifrån intervjuerna som författarna kartlagt högläsningen i hemmet för barnen. De barnen som de

¹²⁶ Appleyard 1990. s. 21,25-26.

¹²⁷ Wåhlin, Kristian & Asplund Carlsson, Maj 1994. *Barnens tre bibliotek – läsning av fiktionsböcker i slukaråldern*. s. 9-10.

¹²⁸ Wåhlin & Asplund Carlsson 1994. s. 117,133.

intervjuade var i 10-12 årsålder. Bland dessa barn förekommer det att man fortfarande läser högt och de flesta av barnen hade även minnen av högläsning från tidigare. I de flesta fall var det mammorna som läst för barnen men att papporna ibland kom in som högläsare men då främst för pojkarna. Man fortsätter också enligt Wåhlin och Asplund Carlssons undersökning att läsa för flickor längre än för pojkar.¹²⁹

Högläsningen i hemmet innebär att barnen kan krypa ihop och tillsammans med föräldern läsa en bok. Läsningen erbjuder här en möjlighet till dialog till skillnad från högläsningen i skolan och förskolan. Enligt intervjuerna fortsätter högläsningen i skolan. Wåhlin och Asplund Carlsson ställer sig frågande till vad som är funktionen och målsättningen med högläsningen, om läsningen är en teknisk färdighet och att det är därför som man slutar läsa för barnen när de kan läsa själva. I skolan, menar författarna, läser man för barnen men inte med dem.¹³⁰

Enligt Wåhlin och Asplund Carlsson verkar det som det är två faktorer som påverkar hemmets betydelse för barnens utveckling till läsare. Den första faktorn är föräldrarnas aktivitet som vägledare för barnen, samt för att uppmärksamma deras läsning. Den andra faktorn är vilka böcker som finns i hemmet. Författarna konstaterar att samhällets insatser genom folkbibliotek och skola är betydelsefulla för de barn som inte får detta hemma samt för att stimulera flera hem att engagera sig i kulturen. De nedläggningar och besparingar som sker i skolan och inom biblioteksvärlden menar författarna framstår som hotande för barn från socioekonomiskt och utbildningsmässigt mindre starka miljöer. Wåhlin och Asplund Carlsson menar att vi nu kan se en tillbakagång till ett renodlat klassamhälle. Det som i samhället kommer att öka klyftorna, menar författarna, är bristen på kulturellt kapital.¹³¹

4.3 Barns läs- och skrivutveckling i förskolan

Vi har också valt att presentera Barbro Widebäcks doktorsavhandling *Förberedande läsning och skrivning i förskolan*. Hon har undersökt hur läs- och skrivutvecklingen visar sig hos förskolebarn. Arbetet med undersökningen till denna avhandling pågick under 3 terminer. Hon har intervjuat personalen för att få en bild av personalens insatser vid läs- och skrivträning. Hon har också varit med vid rit-, skriv- och lästunderna som förskolan har haft under de tre terminer som avhandlingen presenterar. De brukade använda sig av blädderblock för att leka med texter och lära barnen att känna igen sina namn. Barnen samlades till en rit-, skriv- och lästund per vecka. Dessa tog sig uttryck i att barnen ritade och berättade om sin teckning och erbjöds att få sitt berättande nedskrivet eller skrev ner det själva alltefter kompetens. Barnen stöttades aktivt i sina läs- och skrivförsök.¹³²

Undersökningen om barnens läsutveckling genomfördes med namnkort. Personalen introducerade namnkort, vilket är precis vad det låter som, kort med barnens namn på. Det gick till så att förskoleläraren lekte namnlekar med barnen genom att lägga till eller dra ifrån en bokstav på barnens namn, eller att leka med namn som är nästan lika, till exempel Johan och Johanna. Vad Widebäck fann var att barnen som var i fyraårsåldern i början hade svårt att känna igen sitt eget och andras namn om man först visade namnet och sedan lade till en bokstav eller ändelse. När barnen kom upp i sexårsåldern kunde barnen i större utsträckning känna igen sitt namn, de kunde också i större utsträckning se vad som fattades eller lades till.

¹²⁹ Wåhlin & Asplund Carlsson 1994. s. 93, 103.

¹³⁰ Wåhlin & Asplund Carlsson 1994. s. 103-104.

¹³¹ Wåhlin & Asplund Carlsson 1994. s. 114-115.

¹³² Widebäck, Barbro 1998. *Förberedande läsning och skrivning i förskolan*. s. 109.

Alla sexårsbarn kunde dock inte lista ut namnen, de hade liksom de mindre barnen svårt att se två saker samtidigt, sitt eget namn och det förändrade namnet.

Naturligtvis hade barnen olika förutsättningar för att känna igen namnen, och barnen bemöttes olika alltefter sin kompetens. Undersökningen visar att den språkliga interaktionen mellan den vuxne och barnet och barnen emellan spelade en nyckelroll i inläringen. Den vuxnes frågor stimulerar barnet att tänka efter och ge förklaringar, vilket gav en djupare förståelse och ökade barnets kognitiva kapacitet. Barnens förklaringar och kommentarer ökade i antal under terminerna och blev mer avancerade.¹³³

Skriv- och ritutvecklingen undersöktes genom att Widebäck var med och iakttog barnen vid rit-, skriv- och lässtunderna. Barnen blev uppmanade att rita och sedan berätta om sin teckning. Om de kunde skriva skulle de skriva om sin teckning, annars fick de möjlighet att välja om de ville ha den nedskrivna eller inte. De barn som inte kommit så långt i sin ritutveckling befann sig fortfarande på klotterstadiet. Barnen uppmanades att skriva sina namn på teckningarna. Barnen namngav inte alltid teckningarna och benämningen och motivet på teckningen stämde inte alltid överens, teckningen berättade det som barnet ansåg var det viktiga. Det förekom också en del experiment med språksymboler såsom vissa bokstäver. Ett av de yngre barnen upptäckte med hjälp av ett äldre barn att symbolen kan representera det skrivna namnet. Två av de små barnen lyckades vid slutet av projektåret kopiera sina namn utan att klottra. Barnen ritade regelbundet och deras klotter bildade så småningom stabila mönster. Bland 4-6 åringarna var det 27 barn som deltog i dess aktiviteter och de hade kommit olika långt i sin utveckling och det visade sig att ålder spelade en viss roll i detta även om det inte förklarade allt. Widebäck har då hon delade upp barnen i nivåer inte tagit hänsyn till ålder utan sett på barnens prestationer. Barnen i nivå ett befann sig alla i klotterstadiet och deras berättelser hade inte så mycket samband med vad de ritade. Dessa barnen lärde sig under terminen att skriva sitt namn om förskolelärarna bokstaverade eller skriva en bokstav som symbol för sitt namn. Barnen i nivå två kunde vid starten av undersökningen rita föreställande och berätta om sin teckning, berättelsen överensstämde med motivet på teckningen. Barnen lärde sig att skriva sina namn. Barnen i nivå tre kunde också rita föreställande de kunde liksom barnen i nivå två berätta om sin teckning och berättelsen stämde överens med teckningen. Barnen i nivå tre lärde sig skriva text, från enstaka ord till hela meningar.¹³⁴

¹³³ Widebäck 1998. s. 126-141.

¹³⁴ Widebäck 1998. s. 112-114.

5 Arbete med högläsning som metod

5.1 Varför ska man läsa högt för barn?

Ekström menar att läsa högt för småbarn skapar en god grund för barnets fortsatta språkutveckling. Lusten och njutningen i att lyssna och gå in i berättelsen med sin egen fantasi är det viktigaste vid högläsningen. Högläsningstunden gör att man sitter nära varandra, detta skapar en gemenskap, man har samma puls. Barnet behöver inte förstå allt, det klarar av en svårare text när någon läser högt för det och man kan gå in i sin egen fantasi.¹³⁵ Enligt Ekström kan barnets språkliga utveckling försenas eller försvagas på grund av att barnet inte får tillräckligt med språklig stimulans. Även kommande språkinläring kan bli lidande.¹³⁶

Nilsson skriver i sin bok *Barn, föräldrar, böcker* att man genom att läsa högt för barn ger dem en möjlighet att utveckla sitt språk, få kunskaper, hjälp och underhållning. Språket är ett av våra viktigaste redskap när det gäller att skaffa oss kunskaper om den värld vi lever i.¹³⁷ Nilsson skriver att genom språket kan vi även påverka vår egen situation och framtid. Den som har ett rikt utvecklat språk äger också makten att kunna påverka, förändra och göra sig hörd. En av orsakerna till att ungdomar slås ut ur skolan eller senare i livet är ofta en bristande språklig förmåga. De vuxna i barnets närhet kan hjälpa barnen att utveckla och skaffa sig ett språk genom att läsa högt, ska vi ha någon nytta av språket bör det vara rikt och levande. Om vi vill uppnå detta måste vi ge dem förebilder. Förebilder kan barnen få genom att låta dem lyssna till och läsa böcker som har ett rikt, levande och nyanserat språk och genom att skapa situationer då det känns meningsfullt för barnen att läsa. I skönlitteraturen finns mängder av exempel och variationer eftersom författaren väljer språk efter ämne, läsare och syfte.¹³⁸

Nilsson menar att läsningen av skönlitteratur är viktig för barnens språkutveckling, men de språkliga vinsterna är något barnen får på köpet. Författaren skriver för att ge läsaren kunskaper och insikter om sig själva, andra och den värld läsaren lever i. Kort sagt försöker författaren hjälpa läsaren förstå sin egen verklighet. De kunskaper som vi hämtar från skönlitteraturen stannar i minnet, eftersom man lever sig in i berättelsen. Som läsare deltar man själv i händelserna och dessa blir en del av våra egna erfarenheter. Den viktigaste kunskapen som vi får genom skönlitteraturen handlar om oss själva, om andra och om relationer mellan människor.¹³⁹

Alla hamnar vi någon gång i besvärliga situationer. Det kan trassla till sig med föräldrar, syskon, lärare, vänner eller inuti oss själva. Barn tycker precis som vuxna att det är jobbigt att tänka igenom problemen. I litteraturen kan barnen möta människor som befinner sig i samma situation. Det gör inte lika ont att läsa om problemen nu eftersom det handlar om personerna i boken. Genom böckerna får barnen hjälp att tänka igenom sin situation, betrakta problemen ur andra infallsvinklar, utvägar öppnas och lösningar erbjuds. Litteraturen vidgar barnens ramar, frigör deras fantasi, tankar och ger dem verktyg att förstå sig själv och andra. Böckerna erbjuder även underhållning och avkoppling. I dem finns flykt och tankevila, viktiga oaser i den verklighet som vi lever i.¹⁴⁰

¹³⁵ Ekström, Susanna & Isaksson, Britt 1997. *Bildglädje och läslust*. s.38.

¹³⁶ Ekström 1997. s. 39.

¹³⁷ Nilsson 1986. s.7.

¹³⁸ Nilsson 1986. s.7-8.

¹³⁹ Nilsson 1986. s.12-13.

¹⁴⁰ Nilsson 1986. s.14-15.

Kerstin Dominkovic´ är lågstadie- och speciallärare. Hon skriver i sin bok *Läsutveckling* att läsa högt för barn kan ge dem ett intresse för böcker, kanske för alla framtid. Det kan även ge dem ett motiv till att lära sig läsa, en vana att lyssna, ett utökat ordförråd, de får öva upp sin föreställningsförmågan och lära känna en berättelses uppbyggnad. Läsningen kan även vara viktig ur andra aspekter t ex är det lättare för barn att förstå vad som är rätt eller fel utifrån sagans värld än genom tillrättavisningar.¹⁴¹

Barn lär av oss vuxna och de imiterar det vi gör. Om de vuxna i barnens närhet är intresserade av att läsa böcker så kan läsningen även bli något som barnen vill kunna och lära sig. De vuxna visar hur det är att hantera böcker och överför det indirekt till barnen. Barnen kan även lära sig att det finns någonting att hämta i litteraturen. Den vuxne läser sagor för barnen och de blir så småningom medvetna om hur de vuxna hanterar bokstäverna på något sätt så att det blir en berättelse och detta kan väcka barnens nyfikenhet.¹⁴²

Det är skillnad mellan talspråk och skriftspråk. I talspråket behöver man inte uttrycka allting i ord utan det finns de saker som är underförstådda. Ett barn som vant sig vid att lyssna på berättelser ur böcker får en insikt i hur språket kan låta. Detta är till hjälp när barnet senare övar sig i att läsa, för som läsare eftersträvar man att förstå innehållet i den text man läser och göra sig föreställningar om vad som ska komma härnäst. Genom högläsningen kommer barnen i kontakt med skriftspråket vilket ökar möjligheterna till en god läsutveckling.¹⁴³

Berättelser för barn har alla ett ganska likartat händelseförlopp. Genom att lyssna på flera sagor kan barnet lära sig hur en berättelse kan vara uppbyggd. När barnet är 0-2 årsåldern behöver det pek- och bilderböcker som stöd till språket men när det kommer upp i 3-4 årsåldern börjar det kunna lyssna till sagor med färre bilder. Med hjälp av språket gestaltar barnet själv innehållet i sagorna. Barnet lär sig att använda sin föreställningsförmåga.¹⁴⁴

Elisabeth Axelsson skriver i boken *Läsa tillsammans* att småbarn inte skulle klara av att lyssna på kapitelböcker är enbart en inbillning. Barnen klarar av att ta till sig kapitelböcker innan de själva kan läsa. Ju äldre barnen blir desto mer kan man överlämna bildskapandet till fantasin. För att hjälpa dem på vägen kan man återberätta det som hänt för att friska upp minnet. Att samlas kring en bok, att lära sig lyssna och att tillsammans prata om det man läst ger inte bara gemenskap utan också kunskap och en lust att läsa mera.¹⁴⁵ Ekström skriver att bara för att barnen kan läsa själv ska man inte sluta läsa högt för dem. De tjocka högläsning böckerna erbjuder spännande äventyr och ett fantastiskt berättarspråk.¹⁴⁶

När barn lärt sig läsa krävs en viss ansträngning och koncentration för att ta till sig texten. Att kunna läsa utan ansträngning, så att ord och tankar flyger från papperet, kan dröja flera år. Därför är det viktigt för nybörjarläsarna att inte bli bortglömda som lyssnare eller mottagare till andras stimulerande högläsning. Om barnet läser högt för sina föräldrar och barnen och föräldrarna pratar om det lästa kan detta ha en mycket god effekt. Den formella läs- och skrivinläringen kan ske med hjälp av flera olika metoder. De flesta har insett att en

¹⁴¹ Dominkovic´, Kerstin 1987. *Läsutveckling*. s. 26-29.

¹⁴² Dominkovic´ 1987. s. 26.

¹⁴³ Dominkovic´ 1987. s. 28.

¹⁴⁴ Dominkovic´ 1987. s.28-29.

¹⁴⁵ Axelsson, Elisabeth 1992. *Läsa tillsammans*. s.12.

¹⁴⁶ Ekström 1997. s. 46.

samverkan mellan hem, förskola, skola och skolbarnomsorg kan ge ett bra resultat. Alla barn använder olika lässtrategier.¹⁴⁷

5.2 Metodik för högläsning

Trelease skriver att det finns en del saker som man kan tänka på då man väljer böcker att läsa högt. Man kan börja med bilderböcker och utveckla till längre berättelser och böcker. När man väljer böcker åt barn bör man tänka på att boken inte ska ha för tung dialog och inte är för svår att läsa och lyssna till. Läsaren kanske ser att det är en ny person som talar, men barnet som lyssnar vet inte det. Har författaren dessutom inte gett ledtrådar om vem som sagt vad, kan det vara mycket svårt för barnet att lista ut det. En annan sak man bör undvika är långa miljö- och personbeskrivningar, därför att små barn tappar intresset snabbt vid sådana passager. De äldre barnen klarar lättare av dessa passager då de utvecklat sin fantasi- och koncentrationsförmåga. Vid sådana här tillfällen är det bra om högläsaren läst boken i förväg och vet vad som kommer och därför kan förkorta styckena på bästa sätt.¹⁴⁸ Ekström skriver att om den vuxna bara läser ett kapitel åt gången räcker böckerna längre, dessutom behåller man barnens koncentration. Man kan börja högläsningstunden med att gemensamt återberätta vad som hänt i sagan, på det sättet livar man upp minnet och kommer i stämning. Avslutar man sedan läsningen med ett kort samtal är det lagom för de flesta barn.¹⁴⁹ Trelease skriver att det är viktigt att man diskuterar boken med barnen både vad gäller bilder och berättelse, att hålla en dialog igång om boken. Hinner man inte läsa ut en bok på en kväll kan man till exempel fråga barnet/barnen vad som har hänt osv. Då man börjat läsa en bok bör man tänka på att inte låta den ligga i flera dagar innan man börjar läsa den igen, för då händer det att barnet/barnen tappar intresset.¹⁵⁰ Ekström skriver att man bör tänka på hur dags på dagen man läser för barnen. Barnen bör vara pigga och sugna på högläsningstunden eftersom att lyssna är en krävande aktivitet. Att läsa högt för att barnen ska somna är inte en bra idé, gillar barnen berättelsen motverkas insomningssyftet eftersom barnen blir glada, intresserade och spralliga. Genom att lyssna till högläsning öppnas minnet till barnens sinnesupplevelser och erfarenheter. Högläsningen skapar frågor, tankar och jämförelser. Denna mottagligheten finns hos utvilade barn.¹⁵¹

Trelease menar att många barn tycker om att läsa om samma böcker flera gånger. Detta ska man tillåta, för barnet behöver tryggheten i att känna igen historien, barnen uppskattar förutsägbarheten. Omläsningen hjälper också till att bygga upp barnets självkänsla, genom att barnet får sin vilja igenom med omläsningen och genom att för varje gång man läser boken kan barnet bättre och bättre förutsäga vad som kommer att hända. Detta är bra därför att mycket annat i barnets tillvaro inte är förutsägbart. Det är också viktigt, då barnet är väldigt litet, att läsa rim och ramsor för det utvecklar barnets känsla för språket och lär det att lyssna.¹⁵²

Ekström skriver att högläsningen är en aktivitet som precis som de flesta aktiviteter bör planeras. Det är viktigt att man förbereder sig för högläsningen och övar sig i att läsa högt. Några saker som man kan tänka på är att alltid själv läsa boken innan man läser den för barnen samt skapa en rutin kring högläsningen så att barnen känner igen situationen. Om man

¹⁴⁷ Ekström 1997. s. 52.

¹⁴⁸ Trelease, Jim 1995. *The read-aloud handbook* s. 106-111.

¹⁴⁹ Ekström 1997. s. 41.

¹⁵⁰ Trelease 1995. s.106-111.

¹⁵¹ Ekström 1997. s. 39-40.

¹⁵² Trelease 1995. s. 71,106-111.

läser en bilderbok, ska man hålla boken så att alla ser. Man kan vänja barnen vid att lyssna till texter utan bilder så att de övar upp sitt bildskapande och framför allt ska man inte avbryta mitt i läsningen. En annan sak som man kan ta i beaktande är att inte läsa för fort.¹⁵³

Trelease skriver att det är viktigt att veta hur man ska placera sig när man ska läsa, det är till exempel bra att inte stå eller sitta framför ett ljus fönster, det blir ansträngande för lyssnarens ögon. Om man läser en bilderbok för fler barn, kan man tänka på att alla barnen ska kunna se bilderna som man visar. Man bör tänka på att läsa uttrycksfullt, ändra tonläge för olika karaktärer i boken, ändra takten eller tonläge så att läsning passar händelserna, och framför allt ska man inte läsa för snabbt. Man bör läsa sakta så att barnet kan framkalla bilder till det man just läst, man kan även visa bilderna sakta, så att de som ska titta inte känner sig stressade. Man ska inte vara rädd för att använda rekvisita för att understryka det man läser, det för berättelsen till en annan nivå och blir ofta mycket uppskattat.¹⁵⁴

Trelease tar även upp att det är viktigt att papporna läser för barnen, annars får barnen en bild av att det bara är kvinnor som läser, eftersom så många av de som läser är kvinnor t ex mammor, dagispersonal och lärare. Pojkarna får då för sig att det är kvinnligt att läsa. Det är viktigt att barnet ser att föräldrarna läser själva, att de är entusiastiska och gillar det. Om det skulle visa sig att en bok som man börjat läsa inte är särskilt bra, bör man lägga den åt sidan utan att läsa klart den och ta en annan bok istället. Man bör dock ge boken en ärlig chans innan man struntar i den. Det är viktigt att man läser så ofta som möjligt för barnet/barnen.¹⁵⁵

Det finns också några saker som man bör tänka på att man inte ska göra. Man bör inte läsa böcker för barnen som man inte själv tycker om. Det återspeglar sig i läsandet och barnet får fel uppfattning om läsning. När man väljer böcker åt barn bör man ta under beaktande vilken intellektuell och emotionell nivå barnet ligger på. Man ska inte välja böcker åt barnet som barnet sett på tv för då finns inte spänningen i historia kvar. Det är bättre att läsa boken först och sedan titta på filmen, så att barnet kan se hur mycket mer som kommer fram genom läsandet av boken. Man ska inte börja läsa en bok om man vet att man måste sluta efter några minuter, detta gör bara att barnen blir frustrerade. Helst ska man inte använda boken som ett vapen, till exempel ”om du inte städar ditt rum blir det ingen berättelse ikväll”, detta gör bara att barnens syn på boken blir negativ istället för positiv. Man bör inte heller låta högläsningstunden tävla med teven, till exempel att barnen själva får välja mellan att läsa högt eller titta på tv, det resulterar oftast i att teven vinner. Det är bättre att säga att barnet får titta på tv i en timme och sedan får barnet välja om det vill bli läst för men poängtera att barnet inte får titta på tv i mer än en timme.¹⁵⁶

Om barnet är aktivt, kan man börja berätta en historia som har anknytning till barnet, kanske en historia om en pojke/flicka med samma namn som barnet man läser för. Om barnet fastnat vid ett fenomen eller ämne bör man försöka hitta en bok i det ämnet.¹⁵⁷ Det finns böcker som delar in barnböcker efter ämnesområde, ett exempel är *Drakar och kläder svartsjuka och väder - barnböcker i teman för förskolan och de första skolåren* som är skriven av Marie-Louise Ek Lindell och Ingvor Karlsson.

¹⁵³ Ekström, Susanna 2000. *Handledning för högläsare och berättare som besöker barngrupper*, s. 15-16.

¹⁵⁴ Trelease 1995. s. 107-111.

¹⁵⁵ Trelease 1995. s.107-111.

¹⁵⁶ Trelease 1995. s. 111-112.

¹⁵⁷ Trelease 1995. s.106-111.

5.3 Olika sätt att arbeta med högläsning

Det talas i Sverige om läsningens betydelse för individen och samhällsutvecklingen. Demokratin förutsätter läskunniga, reflekterande och kritiskt tänkande medborgare. Samtidigt når oss larm om att läskunnigheten hos barn minskar. Genom att anslagen till skolorna minskar och bibliotekens öppettider kortas drar man ner på områden som är direkt avgörande för individens möjligheter att utveckla sin förmåga att läsa och skriva. Om man inte kan läsa och skriva minskar ens möjligheter att göra sin röst hörd och påverka sin situation. I det stora hela handlar det om demokratis överlevnad, sade Anna-Greta Leijon när hon presenterade utredningen *Boken i Tiden*. För att kunna läsa och skriva behöver man ett språk, genom språket kan vi uttrycka och förmedla våra tankar, känslor, skapa oss en identitet, självkänsla och få en verklighetsuppfattning. Det är genom litteraturen som vi kan minnas hur det är att vara människa. Språket hjälper oss att kunna ta del av samhällslivet både vad gäller våra skyldigheter och rättigheter. Runt om i Sverige finns det idag olika projekt som vill främja läsglädjen och skrivlusten.¹⁵⁸ Vi kommer här att presentera några exempel. De flesta exemplen är hämtade ur idéboken *Som fisken i vattnet – barns väg till språk och läsande*. Boken är utgiven av Bibliotekstjänst och består av en samling av 46 projekt runt om i Sverige. Alla exempel är som nämnts tidigare inte hämtade ur ovan nämnda bok utan stycket om Markarydsmodellen är hämtat ur *Barnspåret* även det en idébok från Bibliotekstjänst. Projektet ”En säck full med sagor” är hämtad ur boken med samma namn. Boken är skriven av Marie Lindhagen, specialpedagog. Det sista projektet ”Läs högt” är hämtat ur tidskriften *Barn och kultur*.

5.3.1 Språkfröet i Alingsås

Språkfröet är ett projekt som vill stimulera och stödja barns språkutveckling. De mål man satt upp för projektet är följande, att stärka dialogen mellan barn och vuxna för att stödja barnens utveckling av ett rikt språk, att stärka sambandet mellan föräldrar och pedagoger kring barnens utveckling och att ge föräldrar och pedagoger inspiration och redskap att på ett roligt, lustfyllt och stimulerande sätt arbeta med språket. Målgruppen för projektet är barn i barnomsorgen som är i åldern 0 – 5 år och deras föräldrar. Institutionerna inom barnomsorgen får välja ut en barnbok som de vill arbeta med under läsåret. Alla barnen får ett exemplar av den utvalda boken. Biblioteket lämnar förslag på böcker för olika åldrar i olika genrer och med olika teman. Även förskolorna får komma med förslag och de kan välja vilken bok de vill under förutsättning att den finns att få tag på. En del av de böcker som valts ut är *Majas alfabet* av Lena Anderson, *Pelles nya kläder* och *Sagan om den lilla gumman* av Elsa Beskow och *Barnens ramsbok*. Projektet är ett samarbete mellan barnbibliotekarien och en specialpedagog. De två tillsammans besöker föräldrarmöten och alla personalgrupperna. När de är där pratar de om böcker och språkutveckling. Under hela året arbetar de med boken och innehållet blir på det sättet barnets ägodel genom att det blir en upplevelse för både kropp och själ.¹⁵⁹

5.3.2 Sagoverkstad i Surahammar

Sagoverkstaden vänder sig till barn i 4-6 årsåldern. De barn som deltar är ofta hemmabarn eller barn som går hos dagmammor. Biblioteket försöker även nå dyslektiska föräldrar och

¹⁵⁸ Wilhelmsson, Wiviann (red.) 2000. *Som fisken i vattnet – barnens väg till språk och läsande*. s. 13,15,17,20-24.

¹⁵⁹ Wilhelmsson (red.) 2000. s. 47-48.

deras barn och barn från språkliga minoriteter. Sagotanten arbetar med grupper om 10 barn som samlas kring en klassisk saga. Böckerna väljer sagotanten och bibliotekarien ut tillsammans. Sagoverkstaden är uppdelad på fem träffar under den första träffen läser och berättar sagotanten sagan med hjälp av flanobilder som illustration. Efter det får barnen rita och måla bilder. Den andra gången gestaltar sagotanten sagan med hjälp av djur eller figurer och barnen får göra skulpturer i olika material. Tredje gången ägnar man sig åt sagolek kring sagan. Barnen övar sin förmåga att lyssna, ge ord åt känslor och träna sin kropps- och rumsuppfattning. Syftet och målet med Sagoverkstaden är att väcka fantasin, föra kulturarvet vidare till nästa generation, stimulera självkännet och språklig utveckling.¹⁶⁰

5.3.3 Fyra känslor i Gävle

Projektet fyra känslor handlar om de fyra känslorna glädje, ilska, rädsla och kärlek. Målgruppen är barn i 4-5 årsåldern och förskolepersonal. Projektet ingår i barnbibliotekets ordinarie arbete. Förskolepersonalen och barnen kom till biblioteket vid fem tillfällen. Bibliotekarien tog upp en känsla vid varje träff och den sista gången gjorde man en sammanfattning och avslutning. Alla tillfällen var uppbyggda och utformade på samma sätt. Varje gång inleddes med en namnlek och en startramsa. Efter det läste och samtalade man kring den aktuella känslan och i slutet på mötet skrev barnen en dikt tillsammans med bibliotekarien. Alla barnen fick i form av en mening säga till exempel jag är rädd för eller jag blir glad när. Efter varje tillfälle fortsätter förskolepersonalen att läsa och samtala kring den aktuella känslan. Barnen och personalen gör sedan tillsammans en målning eller teckning om de olika känslorna. Bilderna visades senare på en utställning i biblioteket och barnens dikter samlades i ett häfte som de fick med sig hem. Böcker som man använt sig av är till exempel Grodan- böckerna av Max Velthuijs, *Boken och filten* av Rolf Holmberg och *Papegojan Bettan* av Marianne Matsgård.¹⁶¹

5.3.4 Bokpåsar i Mölndal

Bokpåsar är ett samarbete mellan bibliotek och barnomsorgspersonal. Syftet är att uppmuntra föräldrarna att låna hem böcker från förskolan och läsa för sina barn. Målgruppen är barn i 1-5 årsåldern. Bokpåsar lånas ut till föräldrarna och de finns där föräldrarna hämtar och lämnar sina barn, så att de är lätt att låna. Färgen på fodret i påsar talar om till vilken ålder böckerna i påsen vänder sig, till exempel orange för 1-3 åringar och ljusblått för de äldre barnen. Förskolepersonalen uppmuntrar föräldrarna att låna hem en påse samt att läsa, sjunga och ramsa tillsammans med sina barn. Inuti påsen finns förutom böcker en broschyr med tips på flera böcker och information om bibliotekets verksamhet och öppettider. Projektet ingår inte i bibliotekets ordinarie verksamhet.¹⁶²

5.3.5 Läspåsen i Sundbyberg

Läspåsen är även det ett projekt som gör det lättare att låna hem böcker till barnen. Varje familj får en tygpåse som de använder som lånekort. Även detta är ett samarbete mellan biblioteket och förskolan. Målgruppen är förskolebarn i åldern 1-5. Barnbibliotekarien är ansvarig för verksamheten. Hon köper in påsar och böcker, informerar om barnlitteratur på föräldrar- och personalmöten och hon håller även sagostunder på förskolorna.

¹⁶⁰ Wilhelmsson (red.) 2000. s. 29.

¹⁶¹ Wilhelmsson (red.) 2000. s. 30.

¹⁶² Wilhelmsson (red.) 2000. s. 36.

Barnbibliotekarien gör även i ordning en informationspärm till förskolorna. I pärmen finns lästips, information om barnteatrar, öppettider på biblioteken, tips på bra bokklubbar, dikter och annat som har anknytning till barnkultur och läsning. Projektet ingår numera i den ordinarie verksamheten, det har varit i gång i fyra år och varje år kommer det till nya förskolor. Första året var Skolverket med och betalade men numera är det kommunen som avsätter medel.¹⁶³

5.3.6 Bokbollen i Kumla

Bokbollen vänder sig till förskolebarn i åldern 0-6 år. Målsättningen med bokbollen är att den ska väcka intresse för böcker och läsning bland föräldrar och barn, tillhandahålla goda barnböcker, ge barn möjligheter till känsloupplevelser och känslouttryck och bidra till att samtliga barn i kommunen ska kunna läsa när de lämnar grundskolan. Det är en förskollärare som är ansvarig för bokbollen och projektet ingår i bibliotekets ordinarie verksamhet. Barnen får en gåvobok av distriktssköterskorna när de är ca 8 månader. De fick år 1999 en Max-bok skriven av Barbro Lindgren. Distriktssköterskorna är glada att de får överlämna boken och de får en anledning till att tala om språket och vikten av att tala och läsa. Det är nästan en lika lika viktig del som omvårdnad och kläder. Dessutom organiserar distriktssköterskorna föräldragrupper som bjuds in till biblioteket. På biblioteket sjunger och ramsar bibliotekarien med barnen. Även denna gång får barnen en bok. Nästa gång man träffas är när barnen är tre år. Föräldrar och barn får hem en inbjudan till en familjeträff. Under familjeträffen får barnen en bok och så får de se riktig dockteater. Under läsåret 1999-2000 var det *Min skattkammare del 1*. De föräldrar som inte har möjlighet att komma får istället hembesök. När barnen sen gör sin fyraårskontroll får de ett presentkort på en bok av distriktssköterskan. Boken kan föräldrarna och barnen sedan hämta ut på biblioteket. Bokens titlar har varierat genom åren. Några exempel är *Egon och rävungen* av Catarina Kruusval, *Solägget* av Elsa Beskow och *ABC sa lilla T* av Lena Anderson. När barnen sedan är sex år får de två böcker, en sagobok och en faktabok eller en bok med rim och ramsor, som de kommer att arbeta med under det år de går i förskolan. Förskollärarna är med och väljer ut böcker och de är också de som delar ut böckerna. Varje grupp får även en bok. Under året arbetar barnen och lärarna med böckerna. De dramatiserar, ritar, målar eller använder böckerna för naturstudier. Meningen är att barnen ska känna den glädje och kunskap som böcker kan ge och att man kan umgås med dem länge och på olika sätt.¹⁶⁴

Inom bokbollen finns även Sagopåsen och Bokskrin till förskolan. Barn som har problem med språkutvecklingen remitteras från barnhälsovården till biblioteket. Det är denna verksamhet som kallas Sagopåsen. Sagopåsen går ut på att bibliotekarien besöker barnet var tredje vecka. Hon har då med sig två påsar en med böcker och en med tillbehör, handdockor och annat som kan stimulera fantasin. Bibliotekarien berättar en saga för barnet och försöker inspirera föräldrarna att leka saga hemma med innehållet i påsarna som de får låna. Bokskrin är trälådor som förskolan får låna för att kunna leka saga.¹⁶⁵

5.3.7 Markarydsmodellen/Boknallen

Markarydsmodellen är ett projekt som växte fram ur tankar och diskussioner kring barns språk och ur en ambition att arbeta förebyggande med läs- och skrivsvårigheter. Ett väl

¹⁶³ Wilhelmsson (red.) 2000. s. 40.

¹⁶⁴ Wilhelmsson (red.) 2000. s.44-46.

¹⁶⁵ Wilhelmsson (red.) 2000. s. 46.

utvecklat språk underlättar läsinlärningen. Boknallen var ett försöksprojekt som nu utvidgats till att innefatta olika språkprojekt från 0 till 16 år.¹⁶⁶

När barnen kommer för sin första kontroll på barnavårdscentralen får föräldrarna information om hur de kan stimulera barnens språkutveckling och en skriftlig inbjudan till biblioteket, där de erbjuds att hämta en bok. Språket är ett av de viktigaste saker som man kan ge till sitt barn. Boknallens uppgift är att informera föräldrarna om barnens språkutveckling samt att ge råd och tips. Föräldrarna får en första kontakt med boknallen genom barnavårdscentralen, dessutom håller boknallen information i barnavårdscentralens föräldrargrupper. Detta informationstillfälle hålls på närmaste bibliotek. Boknallen besöker barnen i deras hem första gången när barnen är 1,5-2 år, barnen får då en bok. Ett andra besök av boknallen får barnen när de är ca 4,5 år. Vid varje besök hos barnen har boknallen med sig en resväska full med böcker som barnen får låna hur många böcker de vill ur. De får behålla böckerna så länge de har glädje av dem.¹⁶⁷

När barnen sedan börjar förskolan får de tre böcker. Det kan vara en saga, sagosamling eller en fackbok, en bok med rim, ramsor, sånger eller dikter och en bilderbok. Böckerna är utvalda av barnbibliotekarien i samarbete med förskollärarna. Förskolepersonalen kan arbeta med böckerna hur de själva vill. Arbetet kan bestå av högläsning, att barnen återberättar en text med egna ord och bilder eller att böckernas innehåll dramatiseras. Genom att använda böckerna som stimulerande hjälpmedel kan personalen göra barnen nyfikna på böcker, språk och läsning. Böckerna används sedan även på lågstadiet, där utgör de en gemensam referensram för barnen.¹⁶⁸

Under lågstadiet får barnen möjlighet att låna böcker ur boklådor som finns på skolan. Föräldrarna läser högt för barnen ur dessa böcker och när eleverna senare lärt sig läsa så kan de ta över högläsningen med föräldrarna. Läraren och föräldrarna samarbetar genom att de fyller i en pappa-mamma-bok om deras upplevelser och tankar kring barnens läsning. Lärarna ägnar även mycket tid till högläsning.¹⁶⁹

Under mellanstadiet arbetar lärarna med boklådor i olika ämnen som t ex barn i andra länder, förr i tiden, sagor mm. Böckerna kan man använda för att öka förståelsen för andra skolämnen. Även bokcirklar är mycket populära. Eleverna diskuterar böckerna och skriver recensioner. Andra klasser arbetar med en skoltidning om skolarbetet som de sedan tar hem och visar föräldrarna.¹⁷⁰

På högstadiet får eleverna förutom allmänna och särskilda kurser i engelska och matematik välja ett praktiskt-estetiskt val och ett språkval. I språkvalet ingår i Markaryd förutom tyska och franska även svenska. Eleverna får alltså istället för ett nytt språk extra timmar i svenska. I årskurs 7 och 8 får eleverna tre veckotimmar till och i årskurs 9 fem veckotimmar till. Dessa extra timmar ägnas åt att läsa och skriva, ingen grammatik och ingen litteraturhistoria. Elevernas egna förutsättningar sätts i fokus och de får arbeta tid att bearbeta sina arbeten, med hjälp av ordbehandlare, så att slutprodukten blir något de kan vara stolta över. Fördelarna med

¹⁶⁶ Wendt-Nevhage, Ewa 1994. Markaryd – en inspirationskälla för många. s. 184.

¹⁶⁷ Wendt-Nevhage 1994. s. 185-188.

¹⁶⁸ Wendt-Nevhage 1994. s. 188.

¹⁶⁹ Wendt-Nevhage 1994. s. 189.

¹⁷⁰ Wendt-Nevhage 1994. s. 189-190.

kursen är att eleverna själva får välja den, de får ökat självförtroende, en möjlighet att hjälpa elever som har läs- och skrivsvårigheter och språk och praktiska ämnen jämställs.¹⁷¹

Syftet med projektet är att ungdomarna ska gå ut i livet med goda språkliga förmågor. De ska kunna läsa snabbt, skriva ledigt samt kunna tala och uttrycka sig obesvärat. Barnen får ett positivt förhållande till böcker. Målet med projektet var även att utjämna klassgränserna, eftersom barn till högutbildade föräldrar ofta klarar sig till högre utbildning och snedrekryteringen till universitet och högskolor är ett bekymmer. De sämst lottade barnen är de som får ut mest av projektet.¹⁷²

5.3.8 En säck full med sagor

Detta projekt vänder sig till barn i grundskolans årskurs ett. Undervisningen tar sin utgångspunkt i sagans värld. Projektets syfte var att ge barnen litteraturstimulans. Det varade i 20 veckor, varje klass fick två timmars undervisning i halvklass i veckan. Undervisningen gick till så att bibliotekarien höll sagostunder för barnen och samtalande kring den valda sagan. Lindhagen valde att som tema på sina sagostunder ha nordiska folksagor. Hon ville låta barnen få ta del av vårt kulturarv och lära sig känna igen folksagans olika element. Vid varje lektionstillfälle presenterades även en bilderbok. Bildens pedagogiska och konstnärliga värde hade betonats starkt under några år och Lindhagen ansåg därför att det var viktigt att så tidigt som möjligt vänja barnen vid att aktivt tolka bilder.

Grunden för mötena låg som vi tidigare nämnt i sagostunderna. Sagostunderna inleddes med att gruppen gemensamt förflyttade sig in i sagornas värld. Vid vartannat sagotillfälle presenterades ett nytt sagoväsen. Vid varje tillfälle fanns det ett sagoskrin med föremål som symboliserade dagens sagoväsen. För att kunna öppna skrinet fanns det en versgåta som barnen skulle lösa, när barnen hade löst den öppnades skrinet.

Varje tillfälle inleddes med att barnen fick en kortare saga berättade för sig. Efter det fick barnen en längre saga läst för sig. Slutligen fick barnen höra en saga återgiven i en bilderbok. Förutom detta så användes rim, ramsor, dikter eller sånger allt med anknytning till temat för dagen. Barnen var vid varje tillfälle aktiva, de agerade och mimade till sagorna. Vid varje tillfälle fick barnen en uppgift att utföra under den efterföljande veckan. Barnen kunde få i uppgift att öva in en fingerramsa eller en sång, måla ett sagoväsen, en händelse ur en saga eller illustrera en hel saga med hjälp av bilder, tillverka fingerdockor, pinndockor eller masker, dramatisera en dikt och skriva egna sagor eller händelseböcker om utvalda sagoväsen. Målet med projektet var att stärka barnens identitet och lära dem lyssna och stimulera deras läsinläring.¹⁷³

5.3.9 Läs högt

Kan man tävla i högläsning? Enligt ett projekt på Tunabergsskolan i Uppsala kan man det. Projektet går ut på att eleverna ska lära sig läsa högt och kanske tävla i det.¹⁷⁴ Målet med projektet var att lansera högläsningen som en konstform som kan utövas av alla, stärka läsningen i skolan och hemmen, stärka bokens ställning, erbjuda barn och unga en arena där var och en kan vinna en publik, hjälpa barn och unga till en större säkerhet vad gäller att

¹⁷¹ Wendt-Nevhage 1994. s. 190.

¹⁷² Wendt-Nevhage 1994. s. 190-191.

¹⁷³ Lindhagen, Marie 1993. *En säck full med sagor*. s. 65-67.

¹⁷⁴ Fricke, Marianne 2001. Tävla i högläsning – går det? *Barn och kultur*, nr. 1, s.21.

uppträda inför kamrater och publik och utveckla lyssnandet och talet samt förmågan att njuta av väl presenterad text.¹⁷⁵

Tanken är att varje enskild skola med hjälp av en professionell skådespelare ska få lära sig om högläsning som en skön konst. Elever från alla grundskolans stadier deltar men att tävlingen är uppdelad i tre klasser t ex låg, mellan och hög. På varje skola plockar man fram ett högläsningsslag. Detta lag utmanar sedan närliggande skolor och dessutom ber man några lämpliga personer delta i juryn. Efter det kan man tänka sig att t ex Dalarnas lag utmanar, Västmanlands lag osv. Eleverna får själva välja vad de vill läsa men får högst 4 minuter till sin läsning.¹⁷⁶ Idén till projektet fick författaren Mats Wahl när han besökte Tyskland då de anordnade en Astrid Lindgren-vecka. Under öppningsceremonin läste två barn ur Astrid Lindgrens verk. Wahl blev så imponerad och undrade hur det kom sig att dessa barn läste så bra och då berättade värdarna att barnen var skolmästarinna och distriktsmästare i högläsning. I Tyskland anordnar man tävlingar i högläsning, där de bästa läsarna koras. Han tyckte att detta var något som vi borde starta upp i Sverige. Högläsning som lagsport med bokpriser förstås. Läsningen och boken skulle få en skjuts och dessutom skulle ungdomarna känna sig säkrare när de ska börja läsa för sina barn.¹⁷⁷

På Tunabergsskolan i Uppsala har man gjort ett försök med detta projekt. Mats Wahl hade tidigare kontakt med skolan och denna gången kom han och svenskläraren Lars Burstedt fram till att de skulle testa att låta eleverna läsa högt. Lars Burstedt kontaktade skådespelaren Johan-Bertil Lundén. De satt tillsammans ner och diskuterade hur de skulle lägga upp projektet. Mats Wahl och Johan-Bertil Lundén kom till skolan och träffade eleverna. Eleverna fick börja med att läsa för varandra i 4 minuter, 2 minuter var. Efter det diskuterade eleverna kring läsningen om saker som var lätta och svåra. Anledningen till att man ville starta projektet på skolan var att högläsningen väcker intresset för böcker här och nu. Dessutom finner ungdomarna en trygghet i sin läsning. De kommer troligen att läsa högt för sina barn och på så sätt skapas morgondagens läsare.¹⁷⁸

5.4 Hur man kan arbeta med högläsningböcker

Att arbeta med högläsning och högläsningböcker kan man göra på flera olika sätt. Vi tänkte här ta upp några exempel på hur man kan gå tillväga för att stimulera barnens läslust. De flesta av exemplen är hämtade ur Malin Blomberg's bok *Världens bästa lekmaterial – att arbeta med i förskolan*, men vi har även hämtat exempel ur boken *Barnspåret* och avsnittet *Sagostund* är hämtat ur Ann Granberg's bok *Småbarns sagostund*.

5.4.1 Poesilådan

Enligt Blomberg förekommer inte poesi eller diktläsning i någon högre utsträckning inom förskolan. Att använda en poesilåda för att introducera dikter och diktläsning kan vara väldigt givande och nyttigt. Poesilådan skulle man kunna tillverka själv med hjälp av en skokartong eller liknande och sedan fylla skokartongen med dikter. Dikterna kan vara på småkort med text på ena sidan och en illustration på den andra. Illustrationen bör symbolisera diktens tema.

¹⁷⁵ Wahl, Mats. Läs högt – ett högläsningsslag. personlig hemsida: <http://www.storyland.se/las%20hogt.html>, [2001-04-05].

¹⁷⁶ Wahl, Mats. Läs högt: Ett högläsningsslag. <http://www.storyland.se/las%20hogt.html>, [2001-04-05].

¹⁷⁷ Wahl, Mats. Tunabergsskolan. personlig hemsida: <http://www.storyland.se/tunaberg.html>, [2001-04-05].

¹⁷⁸ Fricke 2001. s.21.

Bildens funktion är att hjälpa barnen komma ihåg vilken dikt som finns på vilket kort. Dikterna skapar gemenskap och diskussion kring upplevelsen av dikten. Olika dikter till småkorterna kan man hitta i t ex *Barnens versbok*, *Poesiboken* m fl.¹⁷⁹

5.4.2 Kapitelbok

Även förskolebarn brukar tycka om när man läser högt ur en längre bok. Barnen tycker att det är spännande med längre texter som är uppdelade i flera kapitel. Det är bra om man som högläsare är väl insatt i boken och vet var det går bra att avbryta utan att det känns fel. Läser man en kapitelbok bör man dock ha gott om tid eftersom man kan behöva prata om saker som hänt i boken. Blomberg menar att kapitelböcker öppnar dörrar till samtal som annars inte skulle bli av, till exempel skilsmässa.

För att boken ska få bästa möjliga genomslagskraft bör man introducera boken innan, tala kortfattat om för barnen vad boken handlar om, när och var den utspelar sig och vem det är som berättar. Det kan annars bli väldigt förvirrande för barnen, då de inte känner igen sig o en del miljöer som beskrivs i böckerna. Barnen kan även ha svårt att förstå vem som berättar i en jag-berättelse om det inte tydligt framkommer. Barnen får en möjlighet att identifiera sig med huvudpersonen, tolka texten och fantisera fritt.¹⁸⁰

5.4.3 Berätta om bilder

Bilderboken är en av de första böcker som barnen kommer i kontakt med och den följer med länge. Att berätta utifrån bilder kan vara minst lika givande som att läsa eller lyssna på en text. Barnen får en möjlighet att öva upp sin uttrycksförmåga, uppmärksamma detaljer och att tolka bildspråket. En aktivitet som den här tränar även barnen i att lyssna på varandra. Man kan låta barnen berätta om egna bilder som de kan få välja ur en konstbok eller liknande. Barnen får beskriva vad de ser, vad de tror händer och hur personerna på bilderna känner sig. Det är inte alltid så lätt att få barnen att börja prata men man kan hjälpa dem på traven genom att berätta själv.¹⁸¹

5.4.4 Rita till en saga

Ett annat sätt att arbeta med högläsning är att berätta en saga samtidigt som man ritar på en griffeltavla eller blädderblock. Meningen är att den figur som man skapar ska föreställa något helt annat än det sagan egentligen handlar om. Det underlättar om man kan sagan utantill och slipper stå och hålla i en bok under tiden man berättar.¹⁸²

När Blomberg genomförde detta på ett daghem tyckte barnen att detta var väldigt roligt och började rita egna bilder utifrån den bilden som berättaren hade skapat. Ett av barnen blev dock hämmat i sitt eget skapande av den redan ritade bilden. De yngre barnen tyckte att detta var roligt medan de äldre inte var lika entusiastiska. Det kan även vara lärorikt för barnen om man tillsammans återberättar sagan.¹⁸³

¹⁷⁹ Blomberg, Malin 1988. *Världens bästa lekmaterial – att arbeta med litteratur i förskolan*. s. 18-19.

¹⁸⁰ Blomberg 1988. s. 24-25.

¹⁸¹ Blomberg 1988. s. 31.

¹⁸² Blomberg 1988. s. 36.

¹⁸³ Blomberg 1988. s. 39.

5.4.5 Dramatisera

Att dramatisera kring en saga låter allvarligare än det egentligen är. Det viktiga är skaparglädjen, inte resultatet. Man kan använda sig av utklädningskläder och rekvisita. Med hjälp av barnens fantasi fungerar det mesta. Det hela går ut på att barnen under tiden man läser får använda sig av utklädningskläderna för att imitera en person eller leka kring boken.¹⁸⁴

5.4.6 Språklek

Låt barnen leka med orden genom att låta dem påbörja och avsluta meningar. Detta stimulerar barnens fantasi och påhittighet. Leken går ut på att barnen fritt får berätta utifrån sin fantasi. Tyvärr kan det dock bli så att de utåtriktade barnen dominerar men det går att undvika genom att man uppmuntrar även de tysta barnen. Man kan hjälpa barnen genom att själv delta i berättandet och ställa följdfrågor.¹⁸⁵

5.4.7 Gör en bok

I övningen ovan uppmuntras barnen till att använda sin fantasi och spontanitet för att skapa en hel historia. Detta kan man sedan utveckla genom att skriva ner berättelsen och låta barnen illustrera den. Eftersom det kan vara svårt att skriva ner allt som barnen berättar kan man använda sig av en bandspelare. Detta underlättar arbetet om man vill skriva ner historien efteråt och dessutom kan barnen få lyssna till sina egna röster. Det brukar barnen tycka är roligt. Det är inte den litterära kvalitén som är viktig utan att det är glädjen över att få skapa något eget som betyder något för barnen. När barn sedan ritat bilder till texten kan man häfta ihop det hela till ett häfte som man vid senare tillfälle kan läsa för gruppen. Barnen kommer att känna igen historien och detta öppnar för samtal.¹⁸⁶

5.4.8 Jämföra böcker med samma tema

Ett annat sätt att arbeta kan vara att jämföra böcker med samma tema. Det finns olika sätt att genomföra övningen på. Ett alternativ är att barnen får gå till biblioteket och låna böcker inom ett speciellt ämnesområde eller att man väljer ut ett par böcker inom ett ämnesområde som man vill diskutera med barnen. Efteråt jämför man böckerna och samtalar kring dem. Man kan börja övningen med att läsa ett par berättelser med samma tema för barnen och sedan låta dem jämföra de olika berättelserna, prata om skillnader och likheter.¹⁸⁷

5.4.9 Bokprat

Bokprat är när man talar inför eller med en grupp människor om sina upplevelser av böcker som man läst. Det handlar om att sprida läs- och bibliotekslust. Bokpratet fyller en mängd funktioner, dels visar man vad biblioteken har att erbjuda i form av upplevelser, dels ger man biblioteket ett ansikte utåt. En av de viktigaste funktionerna är att bokprataren ger boken en identitet, blir en ledsagare in i barnens värld.

¹⁸⁴ Blomberg 1988. s. 40-41.

¹⁸⁵ Blomberg 1988. s. 52,54.

¹⁸⁶ Blomberg 1988. s. 55.

¹⁸⁷ Blomberg 1988. s.58.

Man kan börja bokpratet med att berätta objektiva fakta om boken, författaren och temat. I bokpratet ska det som saknas i förförståelsen tillföras. Många gånger handlar det om att underlätta identifikationen, det vill säga barnens förmåga att identifiera sig med bokens huvudperson. Bokpratet ska förklara det ovana och okända för barnen så som miljö, epok, kultur och geografi. Allt handlar om att väcka barnens intresse för bokens tema.

Det faller sig naturligt att man talar om böcker som man tycker om, för det handlar ju om att vara vuxna förebilder för barnens läsande. Barn genomskådar lätt vuxnas lögner. En annan viktig sak som man bör tänka på när man håller bokprat är att aldrig säga, att om en person läser den här boken kommer den att uppleva detsamma som jag upplevde.¹⁸⁸

Att hålla i ett bokprat kräver tid för planering och inläsning. Kontaktarbetet tar också sin tid eftersom det tar tid att samla in och beställa de valda böckerna som man vill ha med under bokpratet. Det är viktigt att man lägger ner tid på att förbereda bokpratet eftersom bokprataren är bibliotekets ansikte utåt.

Det urval av böcker som man gör ska helst innehålla något som passar alla i gruppen. Dessutom bör urvalet av böcker spänna över det fält av förförståelse och intressen som gruppen kan ha. Det bör finnas både lättlästa och tunga böcker, gärna med lite äventyr, sorg och kärlek. Bibliotekstjänst ger ut speciella böcker som *Barnbokstipset* m fl. Dessa är bra källor med tips på litteratur, även sambindningshäftena¹⁸⁹ och recensioner i fackpress och dagstidningar kan ge tips. En annan viktig sak är att skriva en lista på de böcker som man tar upp under bokpratet. Listan kan man sedan lämna till alla närvarande och sina kollegor så att barn som frågar efter någon bok som man tagit upp under bokpratet inte möts av oförstående kollegor.¹⁹⁰

Att anpassa litteraturen till målgruppen är inte alltid helt lätt men man kan tänka på att det ska finnas något för alla. Dessutom bör man tänka på om gruppen är trött, busig, pigg etc. det är också viktigt att känna till gruppens förförståelse är det en grupp litteraturkritiker eller en grupp som aldrig sett en bok förr osv. Nivån bör ligga så att ingen känner sig åsidosatt. Vad gäller presentationen av boken handlar det om att hitta bokens huvudtema eller en speciell scen som man tycker att berättelsen snurrar kring och låta detta var utgångspunkten för bokpratet.¹⁹¹

5.4.10 Sagostund

Sagostunder är ett av de vanligaste sätten att arbeta med litteratur och barn. Vad är då syftet med sagostunden? Sagostunden har flera syften. Den är underhållande, grupp-stärkande, språkutvecklande, jagstärkande, koncentrationstränande, kunskapsförmedlande, kulturbärande, intresseväckande, fantasieggande och empatigrundande. Sagostunden är underhållande genom att den engagerar, lockar och roar barnen. Barnen lär när de har roligt. Den är gruppstärkande eftersom den ger barnen en gemensam och positiv upplevelse som stärker samhörigheten i gruppen. Sagostunden är språkutvecklande genom att sagoberättaren blir en språklig förebild, vad gäller uttal, nya ord och meningsbyggnad, den är jagstärkande genom att sagostunden uppmuntrar barnen att ta initiativ och berätta själva. Den är även koncentrationstränande genom att berättaren får barnen att lyssna aktivt på sagan,

¹⁸⁸ Nilsson, Uno 1994. Bokprat. *Barnspåret*. s. 93-95.

¹⁸⁹ Sambindningshäftena ges ut av Bibliotekstjänst och innehåller utlåtanden om ny litteratur.

¹⁹⁰ Nilsson 1994. s. 95-97.

¹⁹¹ Nilsson 1994. s. 97-99.

kunskapsförmedlande genom att sagostunden förmedlar information om djur, människor, företeelser och sammanhang. Sagostunden är kulturbärande genom att den förmedlar en kulturell upplevelse, moral och tradition. Den är intresseväckande genom att den skapar ett intresse för litteratur och kultur hos barnen, fantasieggande genom att den väcker barnens fantasi och empatigrundande genom att barnen kan identifiera sig med sagans figur och därmed kan de få förståelse för känslor och upplevelser.¹⁹²

Det är bra att tänka på att välja en lugn och avskild plats, eftersom barn är nyfikna och undersökande och lätt distraheras och engageras i nya upptäckter. Det är bra om barnen får en möjlighet att koncentrera sig på lyssnandet utan störande inslag. Kontinuitet och trygghet skapas genom att man samlar barnen vid samma plats, vid samma tid varje dag. Drar det eller är kallt på golvet kan det vara bra om barnen har någonting att sitta på. Barnen bör sitta bekvämt och kunna röra sig lite. En filt på golvet som alla kan sitta på skapar samhörighet. Alla slags ritualer skapar stämning, dessutom gör det sagostunden till en både efterlängtd och efterfrågad aktivitet. Det finns många sätt att skapa stämning på antingen med hjälp av ljus eller ljud, men även doft och handlingar skapar stämning.¹⁹³

Målet med sagostunden är att skapa förutsättningar för barnen att utvecklas till harmoniska och fantasifulla barn med gott självförtroende, god begreppsuppfattning och ett välutvecklat språk. Samt att väcka ett intresse för litteraturen som en källa till kunskap och underhållning för barnen. Dessutom ger det barnen en god grund för deras läs- och skrivträning.¹⁹⁴ Man kan under en sagostund antingen berätta en saga med hjälp av rekvisita eller så kan man läsa högt ur en bok. En saga kan berättas på många olika sätt, dels genom att visa bilderna i en bilderbok samtidigt som man läser den, dels genom att använda sig av rekvisita såsom tredimensionella figurer, fingerdockor eller handdockor.¹⁹⁵

5.4.11 Sagolek

För de mindre barnen med lägre koncentrationsförmåga kan sagostunden vara lite väl lång. Till dessa barn kan sagoleken passa bättre. Sagoleken går ut på att boken regisserar och inspirerar barnens lek. Det finns fyra olika sätt att genomföra sagoleken på. Ett sätt är att den vuxna läser/berättar och leker för barnen, ett annat är att barn och vuxna leker tillsammans, eller så kan barn läsa och leka tillsammans eller ensamma. Fördelarna för barnen är många. Barnen fantasi tränas och kunskaper erhålls.

Sagoleken går ut på att barnen får leka samtidigt som de får höra en saga berättas, de får nu själva vara en del av sagan. Det går bra att börja leken med en eller ett par saker som finns i boken eller sagan. Har man en docka som liknar bilderna i boken underlättar det för barn som har svårt med språket. Bilderna i boken symboliserar leksakerna och de skrivna krumelurerna riktiga ting, erfarenheter och begrepp, leksakerna hjälper barnen att knäcka språkkoden precis som pekböckernas bilder.¹⁹⁶

¹⁹² Granberg, Ann 1996. *Småbarns sagostund*. s. 47.

¹⁹³ Granberg 1996. s. 50-51.

¹⁹⁴ Granberg 1996. s. 47.

¹⁹⁵ Granberg 1996. s. 55.

¹⁹⁶ Ljungdahl, Anne 1994. *Lek med böcker. Barnspåret*. s. 212-213.

5.5 Intervjuer med bibliotekarier

Vi har valt att utföra två intervjuer på två stadsbibliotek i Syd- och Mellansverige, båda biblioteken befinner sig i städer med mellan 50 000 och 100 000 innevånare. Anledningen till att vi endast valt att göra två intervjuer är att vi bara vill använda dem som exempel på hur biblioteken kan och väljer att arbeta. Några av utgångspunkterna för vår intervju var; högläsning; högläsningböcker; skyltning av högläsningböcker; rekvisita vid skyltning och högläsningstillfällen samt språkutveckling.

5.5.1 Den första intervjun

Den första intervjun utfördes på ett bibliotek i mellanstor stad i Västsverige, och vi intervjuade en barnbibliotekarie. Vår informant är avdelningschef för barnavdelningen på biblioteket och bör därmed ha mycket relevant information att delge oss.

Det finns på detta bibliotek inget organiserat sätt att arbeta med högläsning och högläsningböcker. Informanten säger att bibliotekarierna vid efterfrågan ger tips om högläsningböcker till föräldrar eller förskolepersonal som kommer till biblioteket på jakt efter lämpliga böcker. För några år sedan var det populärt att en eller fler bibliotekarier blev inbjudna till föräldramöten och dylikt för att prata om böcker, detta är numera inte lika vanligt.

Informanten menar att det krävs god litteraturkännedom för att kunna tillgodose den efterfrågan på bra högläsningböcker som föräldrar och andra har. En strategi för att göra barnböckerna så tillgängliga som möjligt för bibliotekets kunder är att skapa ämnesord för skönlitteraturen som finns att söka på i katalogen och som bibliotekarierna själva hittar på med utgångspunkt i böckerna. Dessa gör att föräldrarna själva kan söka efter böcker om till exempel barn i skilsmässosituation, om hundar, om barn som får syskon.

Nya böcker som biblioteket köper in visas på en visningsvagn och för att hålla sig uppdaterade med den nyutgivna barnlitteraturen prenumererar biblioteket på ”Tala med barnen” som är broschyrer från Bibliotekstjänst med böcker i olika ämnen. Informanten nämner att när hon lånar ut böcker som hon inte känner till så väl, ber föräldrarna, att om hon är där då de kommer tillbaka, berätta vad barnet/barnen tyckte om boken, om den ”gick hem” och blev uppskattad för att på det sättet kunna hålla sig uppdaterad om vilka böcker som fungerar och vilka som kanske inte gör det.

Bibliotekarien påpekar att det är viktigt att börja läsa kapitelböcker tidigt, tidigare än de flesta tror att barnen klarar av. Barnet tränar då sitt lyssnande och får en möjlighet att själv måla upp bilderna i sitt huvud. Informanten talar om att föräldrarna ibland hindrar barnen att upptäcka de längre kapitelböckerna då föräldrarna dels inte känner att de har tid att läsa långa böcker för barnet, dels på grund av att de tror att de längre böckerna är för svåra. Informanten vill framhäva att man genom att läsa texter som utmanar barnets intellekt ger barnet möjlighet att uttrycka sina funderingar och uppmuntra till diskussioner om det man läst.

Informanten nämner för att påvisa läsandet och högläsandets betydelse, två projekt ett i Markaryd och ett i Rinkeby. I dessa kommuner har skolbarnen fått tillgång till lässtimulerande åtgärder och därigenom har framför allt invandrabarnens kunskapsnivå i det svenska språket nått samma nivå som en klass med övervägande svenska barn.

Informanten berättar också att om de får pengar från statens kulturråd, finns det planer på att starta ett projekt med bokpåsar för förskolebarn i kommunen. Varje bokpåse skulle innehålla tre böcker med vissa variationer som barnens föräldrar skulle få möjlighet att låna hem genom förskolan. Informanten nämner att det finns många bra högläsning böcker för barn, men att det är synd att många av dem är slut hos förlaget.

Informanten menar att bokläsande föräldrar genererar bokläsande barn och att det handlar om att visa läsglädjen och att man absolut inte ska sluta läsa högt för barnen då de kommer upp i skolåldern. Hon tror också att det är så att boken som medium har fått konkurrens av andra medier och barnens kamrater om barnens tid. Hon menar att det handlar om att göra högläsningen till en del av barnens vardag såsom tv-tittandet blivit på senare år. Informanten tror inte att det talade språk som förekommer på teven på något sätt (språkutvecklingsmässigt sätt) ersätter högläsningen, då det lästa språket är rikare, ”blommigare och nyansrikare” än det talade språket. Böcker kräver engagemang både från läsarens sida och barnets, informanten tror att många föräldrar tycker att det är lättare att sätta barnet framför teven.

Informanten tycker att en bra barnbok ska ge barnet hopp, hon menar då inte att barnboken ska berätta en idyllisk berättelse men att visa barnet att det finns hopp. Hon menar att en bra bok ska ha fler bottenar. Informanten ger exempel på böckerna av Barbro Lindgren om Loranga, Mazarin och Dartanjang. Hon säger att hon själv inte såg tjusningen med dessa böcker i början men att ”ibland står en dörr öppen för barnen som inte vuxna ser”.

Informanten berättar att de brukar ha tio sagostundstillfällen om våren och tio om hösten, och att de då har hjälp av en skådespelare som berättar sagorna och dramatiserar lite grann. ”Sagotanten” brukar vid dessa tillfällen använda sig av rekvisita för att göra berättelsen mer levande. Dessa sagostundstillfällen ligger på lördagar kl.13.00 då bibliotekarierna anser att flest barn har möjlighet att komma.

Hon säger att det är en sak att läsa för sitt eget/sina egna barn, då man känner dessa väldigt väl och vet vilken nivå de ligger på, det är en annan att läsa för en grupp där man måste läsa en bok som tilltalar både den som inte har så mycket läserfarenhet och den som har mycket sådan. Informanten nämner att man för barn med invandrarbakgrund och barn som är ovana läsare i början måste lägga läsningen på en lättillgänglig nivå för att barnet ska kunna tillgodogöra sig och orka lyssna en längre stund, men att man samtidigt ska vara uppmärksam på att de flesta barn även kan tillgodogöra sig och uppskatta svårare litteratur.

Informanten nämner att man i två kommuner med stor invandratäthet, där vår informant är yrkesverksam, har språkutvecklingsprojekt för att inspirera till läsning. Bland annat ett där en bibliotekarie gör hembesök till familjer för att få människorna att förstå att läsningen är otroligt viktig. I den andra kommunen bjuds familjer in till ett center där det förekommer olika aktiviteter, en sådan är att tala om bokläsningens fördelar. Projektet kallas Kaffestugan eftersom familjerna då de träffas bland annat får tillfälle att mala sitt eget kaffe. Till dessa språkutvecklingsprojekt har man fått inspiration från Markaryd och Rinkeby.

Biblioteket samarbetar även med Barnavårdscentralen för att få nyblivna föräldrar att förstå vikten av att läsa för sina nyfödda barn, detta, tror vår informant, är något som folk ofta inte tänker på annars.

Vår informant betonar att man inte får glömma bort att läsglädjen är en mycket viktig anledning att läsa för sitt barn, hon nämner också att hon tror att skolan i viss mån tar död på

läsglädjen när allting ska redovisas och man alltid ska tala om vad man tycker om boken man läst osv. Informanten säger att bara för att något är nyttigt återkommer inte barnet. Man måste också visa att det är roligt och mysigt att läsa. Hon tar upp att författarbesök på bibliotek och i skolor kan verka stimulerande för barnen och ge dem lust att läsa.

5.5.2 Den andra intervjun

Den andra intervjun utfördes på ett biblioteket i en stad i Mellansverige. På detta bibliotek finns det inget organiserat sett att arbeta med högläsning och högläsningböcker. Bibliotekarierna ger istället ofta råd och tips vid förfrågan om lämpliga böcker för olika situationer.

Biblioteket har sagostunder, dessa utgörs av att en person berättar sagor för barnen med hjälp av rekvisita. Personen som håller i sagostunderna är inte anställd på biblioteket, utan åker frivilligt runt till biblioteken i staden och berättar sagorna. Som rekvisita använder hon sig bland annat av små figurer som passar ihop med berättelsen. Hon kan också ha med föremål för att belysa något i historien. I till exempel *Den röda hönan* där hon vill visa när hönan bakar har hon med sig små figurer som symboliserar hönan, grisen och de andra djuren som finns på gården och som ingår i historien samt mjöl i ett knyte och ett ägg. Hon tar dessutom ofta med sånger och ramsor i historien för att få barnen att känna sig delaktiga, exempel på en sådan ramsa kan vara *Baka, baka kaka*.

I denna kommun finns ett projekt som kallas Bokskolan. Detta består i att förskolebarn inbjuds till biblioteket på så kallad boklek. Här ger bibliotekarien tips och råd på bra böcker i olika genrer och böcker som lämpar sig för högläsning. Bibliotekarierna kan dessutom, beroende på vem som håller i bokleken, läsa några passager ur böckerna högt. Man talar också vid dessa tillfällen om hur man ska hantera böcker och barnen får bland annat tillfälle att själva vara böcker som blir illabehandlade, böjda hit och dit och ställda upp och ner (informanten talar inte om hur detta går till). Barnen får även ett lånekort och en gåvokupon så att de, första gången de lämnar in sina lånade böcker kan få en bok gratis av kommunen.

Det finns också i denna kommun ett projekt som inspirerats av Boknallen i Markaryd. Det förekommer en del hembesök för att få föräldrar att förstå vikten av högläsning och läsning för språkutvecklingens skull. Biblioteket samarbetar även med barnavårdscentralen, samarbetet består då av inbokade föräldrareträffar på biblioteket. Bibliotekarierna pratar då om vikten av högläsning för språkutvecklingens skull.

På låg- och mellanstadiet bjuds barnen i staden in till biblioteket eller så åker bibliotekarierna ut till skolorna för att göra bokprat. Hur dessa bokprat går till är lite upp till var och en av bibliotekarierna. Vår informant brukar läsa stycken högt ur böckerna för att göra barnen nyfikna. Denna typ av aktiviteter är inte direkt knutna till högläsningen. Det händer dock att lärarna ber om tips på högläsning böcker som passar i de situationer där lärarna och barnen vistas. På en del skolor finns också så kallade "läslustpiloter" som träffas då och då och utbyter åsikter om högläsning böcker. Detta resulterar i listor med bra högläsning böcker. Varje kontaktperson ska vid ett sådant träff tillfälle ta med sig sitt bidrag till listan och presenterar för de andra deltagarna.

De har på detta bibliotek inte något speciellt sätt att skylta med högläsning böcker. I början av terminerna brukar de dock kunna ställa fram en vagn med böcker som lämpar sig för

högläsning. Annars skyltar de böckerna ämnesvis till exempel efter om de är roliga, spännande, handlar om kärlek, hästar osv. Det brukar vara så att de skyltar med anslutning till en utställning eller med rekvisita så att det blir som en utställning.

På frågan om vad vår informant tycker att en bra högläsningbok ska innehålla svarar hon att den ska tilltala både pojkar och flickor och att den inte ska vara för komplicerad men spännande. Ett kriterium som hon tycker en bok ska ha som man ska läsa högt är att man själv ska ha läst boken och tycka om den.

6 Litteraturens roll i barnens och de vuxnas liv

Møhl & Schack skriver att barn som tillbringar mycket tid på daginstitutioner, har visat tendenser till att bristande emotionell kontakt under barndomen stör den psykiska balansen, vilket kan leda till desperat ömhetsbehov, ångest och aggressioner. Därför är det mycket viktigt att barnen under kvällen får vara tillsammans med sin familj och känna sig nära dem. Barnet inser vid tre års ålder att han är underlägsen resten av sin omvärld, vilket tar sig uttryck i mardrömmar, fantasier om häxor, troll och farliga djur. Barnen måste lära sig att förtrycka sina egna känslor, upplevelser och impulser för att anpassa sig till omvärldens krav och förväntningar. Barnlitteraturen ska, enligt Møhl och Schack, ta upp företeelser som är relevanta för barnen och som de upplever som problematiska. Många tror att världen är alltför komplex för att barnen ska förstå den. Detta är inte sant om man berättar om den på rätt sätt och tar hänsyn till barnets speciella sätt att uppfatta och tänka. Barn reagerar i litteraturen och i livet på sådant som de känner igen, barnet bekräftas i sin verklighet.¹⁹⁷

Barnlitteraturen har under de sista århundradena ändrat skepnad och likaså dess roll, från att ha varit ett sätt att uppfostra barnen till moral och korrekt livsföring till att nu vara en mer fantasifull och underhållande litteratur.¹⁹⁸

Hellsing menar att barnlitteraturen har främst fyra mål, dessa är: att lära barnen behärska språket, att orientera barnet i tid och rum, att orientera barnet socialt och att berätta om relationer människor emellan och sist men inte minst att påverka barnets fantasi och suggerera fram eller aktivera barnets livskänsla.¹⁹⁹

Vad vi kan göra med oss själva begränsas av vad vi kan göra med vårt språk. "Språket är en förutsättning för att man ska kunna vara människa och litteraturen är en mänsklig rättighet", säger Aidan Chambers. För att barnen ska kunna utnyttja litteraturen måste barnet födas i en miljö som ställer litteraturen till förfogande, gör den tillgänglig, gör den till en gåva värd att önska sig. Tid att läsa och en miljö som uppmuntrar läsandet är nödvändigt i barnens liv.²⁰⁰

Litteraturläsandet är, anser Aidan Chambers och många med honom, den viktigaste kulturella och utbildande sysselsättningen vuxna och barn ägnar sig åt. Läsandet tar sin början i läsaren. För att kunna uppleva personerna i boken som verkliga måste man känna igen sig själv bland dem. För den litterära utvecklingens skull ska barnen ha tillgång till olika typer av litteratur. En litteraturintresserad förstående vuxen som förmedlar är den viktigaste faktorn när det gäller ett barns lust att läsa.²⁰¹

Bettelheim skriver i *Sagans förtrollade värld* att en av de viktigaste och svåraste uppgifterna en förälder har då de uppfostrar sina barn är att ge dem en mening med livet. För detta krävs många erfarenheter under uppväxten, barnen måste komma underfund med vem de är och hur de står i relation till andra, förstå andra människor och till sist komma fram till ett bra och meningsfullt förhållande till dem. Bettelheim menar att man för att kunna ge barnen en mening med livet i allmänhet måste ställa upp för barnen. Man måste också förmedla ett

¹⁹⁷ Møhl & Schack 1981. s. 30-32.

¹⁹⁸ Møhl & Schack 1981. s. 9-10.

¹⁹⁹ Hellsing, Lennart 1999. *Tankar om barnlitteraturen*. s. 26.

²⁰⁰ Chambers, Aidan 1987. *Om böcker*. s. 19-20.

²⁰¹ Chambers 1987. s. 25-26.

kulturarv och för de små barnen är sagorna den bästa förmedlaren av det, menar Bettelheim.²⁰²

Sagornas roll i barnens liv är förutom att bidra till att förmedla ett kulturarv till barnen att ge barnet hopp, uppmuntran och tröst till barnet när det börjar få fruktan över olika saker i livet till exempel mörker, ensamhet och hunger.

Fantasi

Fantasien är en av de viktigaste anledningarna till att man bör introducera barn till litteratur så tidigt som möjligt, Møhl och Schack tar i sin bok *När barn läser* upp en teori om att ”fantasin som mental aktivitet är en skapande och utvecklande kraft av enorm betydelse för barnet och dess utveckling”. Fantasin utvecklar både en emotionell stabilitet och tjänar som kognitivt orienteringsinstrument.

Møhl och Schack talar också om en teori som säger att litteratur skulle genom fantasin ha en terapeutisk funktion, genom att fantasin ligger närmare det omedvetna än det formella logiska tänkandet. Detta skulle då göra att om man aktiverar fantasin kan barnen bearbeta problem som ligger i deras omedvetna tänkande.²⁰³

6.1 Värderingar av litteratur

Barnboksförfattaren Lennart Hellsing har i boken *Tankar om barnlitteraturen* skrivit ner sina tankar om bland annat värderingar av barnlitteraturen. Han påpekar att då vi lever i en demokrati med rättigheter såsom tryckfrihet och yttrandefrihet är det upp till var och en att vara kritiska läsare. Han säger att det genom tidernas gång funnits många olika mål och olika uppfattningar om vad barn bör och inte bör läsa och att många av dessa ideal fortfarande lever kvar.

Hellsing tar upp olika krav, som det ofta förväntas att en boken ska uppfylla och helst flera krav på en gång. Boken ska bland annat berätta om världen, folk och folkseder, historia, relationer m.m. Barnlitteraturen ska lära ut vad som är rätt och vad som är fel, god och dålig smak, propagera för flitigt arbete och bra manér. Den ska vara lättförståelig, klar och tydlig, men ändå vara konstnärligt och briljant skriven. Den ska passa en snäv grupp människor men ändå kunna läsas av olika åldrar. Hellsing menar dock att det inte är rimligt att en enskild bok ska uppfylla alla dessa krav men ett par av dem kanske. Boken ska ju dessutom vara rolig, spännande, levande och intressant och dess uppgift är att berika fantasin och känslolivet.²⁰⁴

Ragnhild Söderbergh säger i *Barnets tidigare språkutveckling* att det är mycket viktigt att det är hög litterär och konstnärlig kvalitet på böcker man ger barnen då de som tidiga läsare har en förbluffande stor känslighet för språkets och uttryckens skönhet. Den emotionella faktorn har stor betydelse, god interaktion i läsvänlig miljö kan ge tidiga läsare.²⁰⁵

I *Barnbokens ställning* tar författarna upp en skrift ifrån socialstyrelsen som heter *Lära i förskolan* där man kan läsa att läsmaterialet måste vara varierat och innehålla roliga, spännande och intressanta berättelser, sådant barnen känner igen och sådant som är nytt för

²⁰² Bettelheim, Bruno 1978. *Sagens förtrollade värld – Folksagornas innebörd och betydelse*. s. 9-10.

²⁰³ Møhl & Schack 1981. s. 9-10.

²⁰⁴ Hellsing 1999. s. 49.

²⁰⁵ *Barnbokens ställning* 1996. s. 23-24.

dem. Det är också av största vikt att barnen ensamma eller tillsammans får möjlighet att lyssna på berättelser eller sagor så att de får tillfälle att samtala med den vuxna, avbryta, kommentera, reflektera och fråga.²⁰⁶

Bruno Bettelheim skriver i sin bok *Sagans förtrollade värld* att för att berättelserna man läser ska attrahera barnen måste de väcka nyfikenhet och roa. Om den ska berika deras liv måste den egga deras fantasi, den ska utveckla deras förstånd och hjälpa dem att reda ut sina känslor, den ska motsvara barnets förväntningar och fruktan och erkänna barnens svårigheter och ge dem förslag på sätt att övervinna svårigheterna.²⁰⁷

En bra bok är enligt Jan Nilsson en bok som tar läsaren på allvar. Den engagerar och får en att tänka. Den påverkar och förändrar. Den håller inte alltid med och drar fram sidor hos en som man försökt förtränga. Den tvingar en att betrakta sig själv ur olika perspektiv och ger en kunskap om en själv, om andra människor och om världen man lever i. När man lägger en sådan bok ifrån sig är man aningen bättre rustad att möta den bistra verklighet som väntar, man har också växt lite andligt.

En dålig bok, enligt samme författare, klarar inget av detta, den hindrar en att tänka, den påverkar eller förändrar en inte. Den stryker en med hårs och göder ens fördomar. Den är inställsam och falsk. Den ger inga kunskaper, lär en inget nytt vare sig om mig själv, andra eller världen man lever i. När man lägger denna bok ifrån sig är man inte ett dugg bättre rustad att möta verkligheten.²⁰⁸

6.2 Hur man väljer böcker åt barn

Den amerikanske författaren Jim Trelease har utvecklat några nivåer i vilka han delar in barn och barnlitteraturen. Han föreslår i boken *The new read-aloud handbook* ett sätt att med tanke på barnets ålder och mognad välja böcker åt barn.

Trelease skriver att när barnen är mellan 0-6 månader gamla spelar det inte så stor roll vad man läser för dem. Vad som är viktigt i denna ålder är däremot att barnet vänjer sig vid föräldrarnas rytmiska röst och förknippar den med säkerhet och lugn. Mellan 6-10 månader är barnets syn och hörsel så pass utvecklad att barnet kan känna igen välkända röster och saker. Under denna perioden ökar hjärnans språkdela i omfång. Under perioden mellan 12 och 18 månader kommer barnet på att ord har mening. Trelease talar om forskning som visar att ju mer man pratar med barnet under denna period desto större ordförråd får barnet och barnets hjärna växer otroligt mycket för att tillmötesgå utmaningen av dessa nya ord och erfarenheter. Forskningen visar att hjärnans metabolism är dubbelt så hög under denna period än en vuxenhjärnas metabolism, det är därför som barnet har så lätt för att lära sig ett nytt språk och behöver sova oftare än vuxna. Man ska med tanke på detta vid denna ålder välja böcker som stimulerar barnets syn och hörsel, böcker med färgglada bilder och spännande ljud. Spänningen i berättelsen är inte nödvändig på detta stadium, det viktiga är rytmen i berättelsen. Barn under 18 månader har ofta svårt att förstå komplicerade illustrationer, som den vuxna inte har några problem med. Det är därför viktigt att välja böcker med enkla bilder och de ska helst vara i färg.²⁰⁹

²⁰⁶ *Barnbokens ställning* 1996. s. 25.

²⁰⁷ Bettelheim 1978. s. 11.

²⁰⁸ Nilsson 1986. s. 18.

²⁰⁹ Trelease, Jim 1989. *The new read-aloud handbook – including a giant treasury of great read-aloud books*. s. 41-46.

I den åldern då barnen börjar gå är pekböcker ett bra instrument för att lära barnet benämna saker, men allra bäst i detta syfte är nog att peka på egenhändigt tagna bilder på hemmet och familjen. När väl barnet blivit van med böcker och mer benägen att lyssna är det viktigt att välja böcker åt barnet som tillåter barnet att interagera med boken så att alla sinnena används. Igenkännbarheten hos böckerna i den här åldern är också viktig, Trealease skriver att barn under två år blir förvirrade om de får lyssna till olika berättelser hela tiden, därför är det viktigt att man läser samma böcker om och om igen. Det är också bra om böckerna man väljer i denna åldern är hållbara med bastanta pärmar och blad, så att det underlättar för barnet att själv "läsa" böckerna. Från den här 2-årsåldern fram till 6-årsåldern är det viktigt att man läser mycket och så olika böcker som möjligt, för att barnet ska få en så stor bredd som möjligt på sin litterära smak senare i livet. Trealease nämner Bettelheims teori om att barnet fastnar för böcker som tar upp saker som barnet har problem med, som en hjälp och tröst i pappersform, det kan vara allt från monster i byrålådan till mörker och då barnet fått klarhet eller överkommit sin rädsla, slutar de be om att få boken i fråga läst om och om igen.²¹⁰

Barn i den här åldern är föga intresserade av föremål eller fenomen som är avbildade i böcker om de inte ingår i barnets erfarenhet. Är det en bild eller text om en hundvalp och barnet aldrig sett en hundvalp har barnet inget att koppla bilden eller texten till. Märker man däremot att barnet har fått en viss fascination för ett föremål eller fenomen, är det bra att man väljer böcker som handlar om dessa.²¹¹

När man tycker sig märka att barnen kan koncentrera sig längre stunder kan man övergå till längre bilderböcker, för att sedan utöka mer och mer till kapitelboken, allt efter barnens mognad. Om man läser för en grupp är det viktigt att man tar hänsyn till allas behov, det finns vana lyssnare och mindre vana lyssnare. Trealease påpekar att han inte ser någon mening i att sluta läsa bilderböcker för tidigt. Om man har rätt bok vid rätt tillfälle finns det ingen anledning till att äldre barn inte skulle kunna uppskatta berättelsen i en bilderbok.²¹²

Trealease påpekar att om barnen verkar tappa intresset för en viss sorts böcker, kan man ha underskattat deras förmåga att koncentrera sig och förstå den typen av böcker, då är det dags att utmana barnens hjärnor och välja lite mer komplicerade böcker, förutsatt att böckerna är spännande och meningsfulla. Om de längre böckerna är fulla av beskrivningar krävs det dock större fantasiförmåga hos lyssnaren, vilket gör att det kanske inte lämpar sig att läsa just dessa böcker för de mindre barnen. Det är dock så att ju mer man läser för dessa barn desto större blir deras förmåga att måla mentala bilder och fantisera. Sedan finns det böcker som inte lämpar sig för högläsning, detta betyder inte att de inte är bra att läsa utan snarare att de är skrivna för att läsas tyst.

Hur vet man då om barnet är redo för en längre och svårare bok? Detta är mycket individuellt och måste övervägas med tanke på om barnet blir förvirrat av de beskrivningar och karaktärer som finns i den boken man läser för tillfället, om barnet vill bli läst för längre om kvällarna och vilken typ av frågor barnet ställer om berättelsen.²¹³ Man ska också komma ihåg att det är kvaliteten på boken som räknas och inte omfånget, annars är det lätt hänt att man i stället för att uppmuntra barnen att läsa tar död på lusten att läsa.²¹⁴

²¹⁰ Trealease 1989. s. 46-49.

²¹¹ Trealease 1989. s. 51.

²¹² Trealease 1989. s. 60-62.

²¹³ Trealease 1989. s. 63-65.

²¹⁴ Trealease 1989. s. 69.

Oftast är det så att om man själv tycker att en bok är tråkig så gör även barnen det och då är det ingen mening med att fortsätta läsa för då tappar barnen bara intresset. Därför är det en bra ide att man innan man börjar läsa högt, läser igenom boken. Detta gör också att man då man läser boken högt på ett bättre sätt kan använda sig av olika röster för att göra berättelsen mer medryckande och levande. Detta ger en också möjlighet att censurera boken om det är nödvändigt och att överväga om boken lämpar sig, intellektuellt och emotionellt, för de barn man ska läsa för.²¹⁵

6.3 Hur barn uppfattar respektive förstår litteraturen

Forskningen om hur människor uppfattar texter kallas för receptionsforskning, det handlar närmare bestämt om hur texter blir mottagna och förstådda vid olika tider. Uppfattningen av texterna är inte bundet till vad författaren menat, känt eller tänkt utan den styrs alltid av vem som läser texten och i vilket sammanhang den läses. En forskare inom detta område vid namn Jon Smidt påpekar att varken text eller läsare kan isoleras från sitt sociala sammanhang och sin historiska bakgrund.²¹⁶ Som vi nämnt tidigare i uppsatsen kan barn förstå svårare texter än vad de kan läsa, om texterna läses högt. Vi vill också poängtera att barnen i de undersökningar vi tar upp här (förutom Fagerströms) har fått sagorna lästa högt för sig.

Vad det är meningen att litteraturen ska ha för roll i barnens liv finns det många åsikter om, hur barnen i verkligheten upplever litteraturen har visat sig vara svårt att sätta fingret på. Ett antal försök har gjorts men inget har visat särskilt entydigt att på det här viset är det. I huvudsak två metodproblem har förekommit vid insamlandet och analyserandet av datan och det är vid kvantifieringen av det insamlade datan och i samband med att barnen ska uttrycka vad de upplever. Förståelsen av litteraturen och upplevelsen av densamma hänger till stor del ihop med varandra, dock har få undersökningar gjorts på detta ämne.²¹⁷

Møhl och Schack gör i boken *När barn läser* skillnad mellan upplevelsen av litteraturen och uppfattningen av den. Att barnet bli engagerat, medryckt och förtjust, alltså upplever litteraturen, är det som författarna tycker är viktigast. Alltså att barnen på ett bra sätt lotsas genom upplevelsen vidare till uppfattningen av litteraturen.²¹⁸

Liisa Aalto skrev 1997 en magisteruppsats om hur barn i åldern 8-9 år upplever och uppfattar folksagorna, det gick till så att barnen fick lyssna till en saga och sedan rita teckningar till sagan.²¹⁹ En av sagorna som barnen fick lyssna till var *Anden i flaskan*. Då Aalto tolkat teckningarna till denna saga, tycker hon sig se att de flesta barnen ritat början av sagan och att detta då skulle betyda att denna delen av sagan är den del barnen anser vara viktigast. En del teckningar har också pratbubblor i sig och detta visar på att många barnen blir påverkade av serietidningar. Anden i sagan har fått väldigt färglada kläder och tofsar och tillbehör, vilket påvisar andra mediers, till exempel filmers, påverkan på dessa barn. Samtalen och teckningarna visar att barnen har förmänskligat anden, att de förstår och känner med honom.²²⁰

²¹⁵ Trelease 1989. s. 65-66.

²¹⁶ Aalto, Liisa 1997. *Hur barn upplever och uppfattar folksagor*. s. 7, BHS-mag. 1997:85.

²¹⁷ Møhl & Schack 1981. s. 20-21.

²¹⁸ Møhl & Schack 1981. s. 9-10.

²¹⁹ Aalto 1997. s. 12-13

²²⁰ Aalto 1997. s. 30.

Den andra sagan barnen fick lyssna till var *Den vita ormen*. Många barn har ritat av början eller slutet av denna saga, Aalto frågar sig därför om det är lättare att komma ihåg början och slutet då sagan är mycket detaljrik eller för att barnen tyckte att dessa passager var de viktigast i historien?²²¹ Rigmor Lindö har i boken *Sagoskolan* givit en tolkning av denna saga där färgen vit kan symbolisera överjaget, ormen och livets träd kan liknas vid ormen och kunskapens träd i bibelns skapelseberättelse, äpplet som förekommer i berättelsen kan symbolisera många saker, bland annat kärlek, trygghet, äktenskap och kunskap. Lindö har läst denna saga för sex- och sjuåringar och menar att deras teckningar visar att barnen förstår sagans symbolik, i enlighet med Bettelheims teori om att barnet intuitivt och omedvetet uppfattar sagans symbolspråk.²²²

Den tredje sagan barnen fick lyssna till är sagan *Hittefågeln*. Teckningarna visar att många av barnen fastnat för detaljerna i denna saga. Ibland kan man i teckningarna skönja att barnen har jämfört sagans innehåll med sina egna erfarenheter och kunskaper. Teckningarna visar också att barnen fastnat för en del underliga detaljer i berättelsen, som till exempel att en människa inte får plats i en kittel och varför tjänarinnan bar in så mycket vatten.²²³

Det Aalto har funnit genom sin undersökning är att pojkarna i högre grad än flickorna ritat detaljer ur sagorna. Flickorna verkar dock ha fastnat för en eller två passager i sagorna och sedan arbetat länge med sina bilder. En del av barnen har dessutom ritat dit egna små detaljer som tillägg till sagan. Barnen har ofta ritat början eller slutet av sagan, Aalto kan dock inte fastställa om detta är för att de finner dessa passager viktigast eller om det är för att de är lättast att komma ihåg. Det är också tydligt att andra medier har påverkat barnen vid ritandet av teckningarna. Samtalen kring sagorna visar att barnen ofta kände medlidande med sagornas figurer och att de har funderat över vissa detaljer i sagorna en del av barnen har dragit paralleller till sin egen erfarenhet.²²⁴

Lindö har gjort en undersökning (1981) om hur barnen i låg- och mellanstadiet uppfattade sagor och det Aalto kom fram till överensstämmer väl med det Lindö kom fram till. Även Lindö poängterar att många barn gör kopplingar mellan sina egna erfarenheter och det sagan tar upp. Hon säger också att många av barnen visar fast de inte kan uttrycka det verbalt, att de uppfattar textens symbolik, det framgår tydligt av barnens teckningar.²²⁵ Det Lindö kommit fram till visar att sagorna ”engagerar, roar, väcker nyfikenhet, vädjar till känslan och eggjar fantasin...”²²⁶

Gudrun Fagerström gjorde 1977 en undersökning om hur barn ifrån tredje klass i grundskolan till tredje klass i gymnasiet uppfattar Maria Gripes böcker. Fagerström mäter elevernas förståelse med sin egen tolkning som måttstock, hennes undersökning är dock mest användbar som exempel på hur en del barn reagerat. Något av det hon funnit är bland annat att barnen verkar ha förstått mer än vad de har kunnat uttrycka. Fagerström tycker sig också se att känslomässig mognad och förmåga till inlevelse har större betydelse för förståelsen av litteraturen än intelligensen. Många av de mindre barnen har kunnat uppfatta symboliken i boken, de som inte kunde det har uppfattat boken på ett konkret sätt, detta visar också att barnen inte har fått någon upplevelse under läsningen. Hon fann dessutom att det inte fanns

²²¹ Aalto 1997. s. 33.

²²² Lindö, Rigmor 1986. *Sagoskolan*. s. 44.

²²³ Aalto 1997. s. 34-36.

²²⁴ Aalto 1997. s. 38-39

²²⁵ Lindö 1986. s. 88-89.

²²⁶ Lindö 1986. s. 92.

något samband mellan lågt LIX-tal²²⁷ och god förståelse. Barnen tyckte bäst om böcker som de kunde identifiera sig med.²²⁸

6.3.1 Förståelse

Förståelsen av berättelser är inte samma sak som uppfattningen eller upplevelsen av densamma. För att understryka detta väljer vi att kort presentera vad Pramling, Asplund-Carlsson och Klerfelt har att säga om förståelsen av litteratur.

Det kan vara väldigt svårt att avgöra huruvida ett barn förstår en berättelse eller inte. Ofta antar man när barnen aktivt använder sig av stoff ur berättelsen vid lekar och målning, att barnet förstod berättelsen. En del barn jämför olika berättelser med varandra och visar vad de tycker om och inte tycker om i de olika berättelserna. Vissa barn vill höra samma historia om och om igen och man antar då att barnet förstod historien. Problemet enligt Pramling, Asplund-Carlsson och Klerfelt är att avgöra vad det innebär att förstå en berättelse. Pramling, Asplund-Carlsson och Klerfelt presenterar i boken *Lära av sagan* olika sätt att se på förståelsen. De säger att för att kunna förstå en berättelse ska man kunna urskilja berättelsens inre struktur, med det menar de att man ska kunna identifiera mål, samband och längre händelseförlopp, kunna urskilja huvudberättelsen och biberättelser samt komplikationer och upplösningar, huvudpersoner och bipersoner. Ett annat sätt att förstå en berättelse är att urskilja ett meningsfullt yttrande, att förstå symbolik och metaforik, skillnaden mellan fiktion och realism, funktionen av allegori och parabel med andra ord att förstå det dolda budskapet med flera nivåer.²²⁹

6.3.2 Sagan och dess funktion för barnen

Så här definieras ordet saga i Nationalencyklopedien: ”litterär genre, kännetecknad av ett ofta överkligt eller fantastiskt, ibland allegoriserande eller moraliserande innehåll.”²³⁰

Bruno Bettelheim, är en framstående forskare vad gäller folksagornas roll i barnens liv och han skriver bland annat att han ser på sagorna som konstverk och att sagorna inte skulle ha så pass stor betydelse för barnens utveckling som de har om det inte var så. Han skriver att liksom all stor konst har sagorna olika betydelse för olika människor. Barnet läser ut olika saker ur sagorna beroende på vilka behov och intressen de har just då.²³¹

Trelease skriver i sin bok *The read-aloud Handbook* om sagornas funktion för barnen och han menar då att sagorna skulle för barnen vara ett sätt att utmana och utforska världen. Sagorna talar om för barnen det som barnen instinktivt vet och som föräldrar och lärare försöker undvika och släta över, att världen inte är en oskuldsfull plats utan att den ibland kan vara kall och grym. Det sagorna också gör är att tala till barnets mod och äventyrlust, den talar om att om du möter världen med mod och inte ger upp kan du övervinna allt. Genom att känna igen barnets rädsla och ge barnet hopp ger sagan barnet en möjlighet att förstå omvärlden och sig själva.²³²

²²⁷ LIX-tal är ett sätt att räkna ut vilken läsbarhet en text har, baserat på antalet meningar och långa ord. Detta sätt används inte längre på grund av att det förekommit kritik mot detta system som har att göra med att man inte kan beräkna bl. a ord-igenkännbarheten vilket förenklar texten och läsningen för läsaren.

²²⁸ Møhl & Schack 1981. s. 23-24.

²²⁹ Pramling, Ingrid, Asplund Carlsson, Maj & Klerfelt Anna 1993. *Lära av sagan*. s. 32-35.

²³⁰ Sökord Saga. Nationalencyklopedin 1995. Band 16. s. 188

²³¹ Bettelheim 1978. s. 19.

²³² Trelease 1995. s. 77.

7 Läsning för barn med läs- och skrivsvårigheter

Vad kan man som förälder göra om ens barn har läs- och skrivsvårigheter? Det viktigaste är att man uppmuntrar sitt barn. Det är också viktigt att man stimulerar och förstärker barnets starka sidor, att man lyssnar på vad barnet vill säga och vad han/hon vill, vara öppen och prata om handikappet, berätta för lärare, kompisar och andra föräldrar. Man kan också påverka skolan i tid genom att bygga upp en positiv kontakt med lärarna, var rädd om motivationen, berätta för barnet och stimulera honom/henne att berätta själv om hur det var förr, om spännande händelser osv. En annan viktig sak man kan göra är att läsa högt hemma även när barnet lärt sig att läsa, läsa högt i förskolan detta stimulerar barnens fantasi, kreativitet, det ger större ordförråd, skapar gemenskap och ger läsoplevelser. Lek med orden, använd rim, ramsor och dikter.²³³ Läslusten uppstår när det som bjuds är nödvändigt, roligt och spännande. Det handlar om att knäcka läskoden men lika mycket handlar det om att väcka läslusten.²³⁴

7.1 Högläsningshjälpmedel

7.1.1 Kassettböcker

En kassettbok är en bok inläst på band. All produktion regleras av avtal mellan författare, förlag och producent. Boken behöver inte överensstämma med den tryckta boken, utan kan vara förkortad, ha omkastningar mellan kapitlen eller texten, den kan även ha ett innehåll som inte överensstämmer med originaltexten. Kassettböckerna finns i bokliknande emballage. De kan köpas i bokhandeln och får lånas av alla på biblioteken. Det finns mest vuxenböcker inlästa på svenska, men även en del barn och ungdomsböcker.²³⁵

Kassettböckerna kan vara ett sätt att dela sin tid med barnen, det kan ju vara så att föräldrarna har läs- och skrivsvårigheter och därför inte känner sig säkra i sitt eget läsande. Böckerna hjälper även föräldrarna att memorera boken så att de vid ett senare tillfälle kan berätta historien för sina barn. Ordlösa böcker kan även vara ett alternativ när föräldrarna kommer ifrån ett annat land och inte har svenska som modersmål men ändå vill att barnen ska lära sig det språket. De kan då med ledning av bilderna i boken berätta historien själva och behöver då inte heller bekymra sig om läsningen eller språket.²³⁶

Är det bra att använda band som ersättning för att föräldrarna läser? Nej, men däremot att använda kassettböcker som ett komplement till högläsningen kan vara bra. Kassettböckerna kan man ha med sig överallt i text under lång bilresor. Nackdelen är att den närhet som skapas mellan högläsare och lyssnare får man inte med kassettböckerna. Kassetten svarar inte heller på de frågor som kan uppstå under berättelsens gång. Ett alternativ om föräldern ofta är borta hemifrån är att själv spela in en bok som barnet får lyssna på, genom det kan i alla fall barnet få höra mammas eller pappas röst.²³⁷

Lönnö skriver i tidskriften *Biblioteket i fokus* att Eva Malmros tycker att det är bättre att barnen lyssnar på en cd eller ett kassettband istället för att sitta framför TV-n. Även om barnet är utan sällskap då, får i alla fall barnets egna fantasi flöda fritt. Utan bilderna framför ögonen

²³³ Ahlén 1998. s. 24-25.

²³⁴ Henriksson, Lisa 2001. Böcker för lässvaga elever. *Pedagogiska magasinet*, nr 1, s. 64.

²³⁵ Ahlén 1998. s. 11,13.

²³⁶ Trelease 1995. s. 74.

²³⁷ Trelease 1995. s. 188.

kan barnen skapa sig egna bilder, utveckla sin fantasi och kreativitet. Kreativiteten förknippas ofta med konstnärlig förmåga, men kan även innebära att man ser olika möjligheter i olika livssituationer. Man kan helt enkelt bli bättre på att lösa problem och klara sig i livet.²³⁸

7.1.2 Talböcker

En talbok är även den inläst på band men man behöver inget tillstånd från upphovsmannen för att producera den. Produktionen av talböcker regleras av upphovsrättslagen. Regeringen har beslutat att TPB(Talboks- och punktskriftsbiblioteket), Bibliotekstjänst, länsbiblioteken, Lyss AB, SRF(Synskadades riksförbund), SRFMedMedia AB, inläsningstjänst AB och SIH (Statens institut för handikappfrågor), får kopiera och producera talböcker för vissa handikappgrupper utan upphovsmannens tillstånd. Talboken kan bara lånas på folkbibliotek, skolbibliotek och från SIH och bara av de grupper som är talboksberättigade. Vilka är det då som har rätt att låna talböcker? Synskadade, hörselskadade, långtidssjuka, konvalescenter, afatiker, utvecklingsstörda, rörelsehindrade och personer med läs- och skrivsvårigheter dvs de som har svårt eller inte kan ta del av boken i skriftlig form. Även barn med ett övergående läshandikapp har rätt till talböcker. I en talbok ska texten överensstämma exakt med den utgivna bokens text. Det finns både skönlitteratur, barn- och ungdomsböcker, facklitteratur och böcker på främmande språk inlästa som talböcker.²³⁹

7.1.3 DAISY – böcker

Det har kommit ut ett nytt talbokssystem på marknaden som heter DAISY(digital audio-based information system). Talboken är i detta fall lagrad som en databas på en CD-ROM skiva som kan läsas i en PC med cd-rom-spelare eller i en fristående talboksspelare, en Plextalk.²⁴⁰ I oktober förra året fanns det 1 300 talböcker i DAISY-format. TPB har ett avtal med en extern producent som överför allmänna titlar till DAISY-format. Låntagare och bibliotek får komma med förslag på titlar som de vill ha i DAISY-format. Sedan november 1999 läser TPB in alla nya titlar på CD-ROM skivor och kassetter. Visionen är att helt övergå till digitala böcker år 2005.²⁴¹ Utvecklingen av spelare för DAISY samt program är under ständig utveckling och det är därför i skrivandets stund svårt att säga hur framtidens utlåning av DAISY-böcker kommer att se ut. I dag kan man i alla fall låna spelare och CD-ROM skivor från TPB samt på en del större bibliotek.

²³⁸ Lönnö, Madeleine 2001. Berätta mer sagor! *Biblioteket i fokus*, årg. 6, nr. 1, s. 29.

²³⁹ Ahlén 1998. s. 11,16.

²⁴⁰ Ahlén 1998. s. 12.

²⁴¹ Önnestam, Mona & Nordström, Lena 2000. Aktuellt om DAISY. *Bibliotek för alla*, nr. 3, s. 8.

8 Analys och diskussion

I det här kapitlet har vi för avsikt att diskutera och analysera vårt material. Vi kommer att utgå från våra frågeställningar när vi redovisar våra slutsatser och diskuterar kring dessa.

8.1 Har högläsningen någon betydelse för barnens språkutveckling?

Att läsa högt för barn har inte enbart betydelse för den språkliga utvecklingen även om det är en bit av det hela. När man läser högt för barn erbjuder man dem en trygghet, en njutning i att lyssna på en berättelse och man öppnar dörrar till barnens fantasi. Vi tycker att även detta är en mycket viktig anledning att läsa för barn eftersom Kåreland skriver i *Möte med barnboken – linjer och utveckling i svensk barn- och ungdomslitteratur* att föräldrarna tar sig allt mindre tid med sina barn. För att barnen ska få en hälsosam relation till sina föräldrar behöver barnen umgås med föräldrarna och högläsning är ett utmärkt exempel på sätt att göra det.²⁴² Även för fantasins skull tror vi att högläsningen har betydelse då bland annat Bettelheim nämner att fantasin kan vara ett sätt att berika barnens liv²⁴³. Dessutom skriver Nilsson att barnen får kunskaper och underhållning genom litteraturen. Han menar att barnen får kunskaper om den värld som de lever i, de får hjälp med att lösa problem genom att de kan läsa om barn med samma problem och utifrån det finna lösningar till sin egen situation.²⁴⁴ Det har framförts teorier om att böcker skulle ha en terapeutisk funktion, inte bara för barn utan även för vuxna. Vi tror att barn liksom vuxna väljer böcker som tillför något som, om inte saknas, så i alla fall något som de inte har tillräckligt av.

Barnlitteraturen har enligt Hellsing fyra mål, dessa är att lära barnen behärska språket, att orientera barnet i dess omvärld, att orientera barnet i tid och rum och att berätta om relationer mellan människor samt att aktivera barnens fantasi och livskänsla.²⁴⁵ För att barnlitteraturen ska kunna uppfylla dessa mål måste man göra litteraturen tillgänglig och i den ålder då språket utvecklas mest, under barnens förskole- och första skolår, är det nödvändigt att den vuxna läser högt för barnet som ett sätt att göra litteraturen tillgänglig och förmedla en läsvänlig miljö. För den litterära utvecklings och barnets språkutvecklings skull ska barnet ha tillgång till ett stort och brett urval av litteratur. Det Hellsing, enligt oss, inte glömmer bort kanske men i alla fall sätter som ett mindre viktigt mål, är att litteraturen också ska roa barnet. Vi vill poängtera att vi tycker att litteraturen visserligen är viktig i de syften han nämner, men även kan och bör ha andra mål som till exempel att roa och att läka.

Föräldrarnas betydelse för barnens språkliga utveckling är stor. Det är viktigt att man som förälder stimulerar barnens språkliga träning genom att samtala med dem, berätta och läsa för dem. Barnen utvecklar inte bara sitt språk genom den kulturella miljön utan också genom den sociala.²⁴⁶ Vi anser att den viktigaste betydelsen för barnens språkutveckling har imitation, den kognitiva utvecklingen och samspelet med andra individer. Med imitation menar vi att barnet tar efter föräldern eller vuxna i barnens omvärld, barnen ser att föräldrarna eller någon annan vuxen läser och de kan då bli intresserade av att läsa själva. Vi tror att detta kan leda till att barnen får ett rikt språk och rika möjligheter att själva förmedla ett bra språk till sina barn

²⁴² Kåreland 2001. se s. 1 i uppsatsen.

²⁴³ Bettelheim 1978. s. 11.

²⁴⁴ Nilsson 1986, se s 32 i uppsatsen.

²⁴⁵ Hellsing 1999. s. 49.

²⁴⁶ Se s. 20 i uppsatsen.

senare i livet. Vi tror att inte ha ett rikt språk kan vara ett handikapp i många situationer, bland annat i yrkeslivet då social kompetens efterfrågas och vikten av att kunna stå för sina åsikter poängteras alltmer. De vuxna i barnens närhet kan hjälpa barnen att utveckla ett rikt och nyanserat språk genom att läsa högt för dem. Att den vuxne läser sagor för barnen menar Dominkovic gör att barnen blir medvetna om hur den vuxne hanterar bokstäverna och att dessa utgör en berättelse.²⁴⁷ Piaget och Vygotskij menar att tänkandet har stor betydelse för barnens utveckling av språket. Barnen måste uppnå en viss mognad innan de kan utveckla sitt språk. Det vi menar med mognad är att barnet måste ha nått en viss kognitiv nivå för att kunna ta till sig ett språk. Vi framhäver i våra ståndpunkter i teoriavsnittet vår tro på mognadens roll i språkutvecklingen. De handikapp som språksvårigheter för med sig, och som i vissa fall kunnat förebyggas, utgörs bland annat av att kanske inte kunna kommunicera med myndigheter (varken skriftligt eller muntligt), att få problem vid arbetsintervjuer och diverse andra arbetssituationer vilket onekligen påverkar ens liv, att skriftligen eller muntligen inte kunna ta till vara rätten att yttra sig i diverse frågor vilket vi i vårt demokratiska samhälle har rätt till.

Högläsningen kan hjälpa barnen med deras läsutveckling, eftersom det är skillnad mellan talspråk och skriftspråk. I talspråket behöver man inte uttrycka allting med ord utan det finns saker som är underförstådda, detta gäller även delvis skriftspråket. Om ett barn har vant sig vid att lyssna till högläsningen får det insikt om hur språket kan låta, vilket är till hjälp då barnet ska lära sig läsa. Eftersom man som lyssnare strävar efter att förstå innehållet i den text man hör och göra sig föreställningar om vad som kommer att hända härnäst kan barnet ha nytta av högläsning. Dessutom kan barnen få ett bredare ordförråd. Dessa punkter är också viktiga för att barnet senare i livet inte ska få problem med sitt språk. Språket kan också göra att man får ett annat sätt att bearbeta och uttrycka saker som är nödvändiga för människans välbefinnande.

Genom att läsa högt för barn kan man hjälpa dem att bilda ett språk. Barnen får dock inte bara en god språkutveckling utan de kan få även andra saker, såsom fantasi, trygghet, världsbild och underhållning. Språket tränar även upp barnens föreställningsförmåga. De slutsatser man kan dra utifrån vår litteraturstudie är att högläsningen har betydelse och är mycket viktig för barnens språkutveckling, detta genom att de kan få språklig träning, större ordförråd och att de gör högläsarna till förebilder för framtida läsning och språkbruk.

8.2 Hur uppfattar barn i den åldersgrupp vi har valt att studera den litteratur som används vid högläsning?

Hur barn uppfattar litteratur och hur barn förstår litteratur kan vara nära relaterade. En person på området receptionsforskning säger att varken text eller läsare kan isoleras från sitt sociala sammanhang och sin historiska bakgrund.²⁴⁸ Det rör sig alltså om en massa faktorer som inverkar på barnens uppfattning av litteraturen, och därmed är det så att olika barn uppfattar olika böcker eller texter olika i olika stadier av sitt liv. I det avsnittet under tidigare forskning där vi tar upp Appleyard berättar vi lite grann om hur läsningen och uppfattningen ser ut under olika perioder i livet och den vi speciellt har koncentrerat oss på är *reader as player*-stadiet, eftersom vi tänker oss att det är under denna period i livet som högläsning förekommer mest. Appleyard berättar om en undersökning som han har gjort, där han berättar att barnen i undersökningen har svårt att hålla sig själva utanför historien eller berättelsen

²⁴⁷ Dominkovic´ 1987. se sidan 33 i uppsatsen.

²⁴⁸ Aalto 1997. s. 7.

under denna period av sitt liv.²⁴⁹ Barn under denna period får ju berättelserna lästa för sig, då frågar vi oss om det kan finnas ett samband mellan detta och det faktum att barnen har problem med att hålla sig själv utanför historien, eftersom detta är ett problem som inte förekommer i de andra av Appleyards perioder. Vi förmodar att det till stor del är något som har att göra med den kognitiva utvecklingen eller mognaden som vi beskriver i teoriavsnittet.

Man kan fråga sig om förståelsen av litteraturen är det viktiga? Møhl och Schack tycker att upplevelsen är det viktiga. Vi håller med om att upplevelsen av litteraturen är mycket viktigt, att barnet blir roat, förskräckt, skrattar, rycks med i berättelsen borde vara det primära syftet med att berätta sagor och berättelser för barn. Att sedan högläsningen kan gynna barnets språkutveckling ser vi som en bonus.

Aalto visar i en undersökning som hon utförde för sin magisteruppsats att barnen, då de ritade teckningar till sagorna de fått höra, blivit väldigt påverkade av andra mediers sätt att uttrycka sig. Det visades bland annat av att det förekom seriebubblor och klara färger på kläder och tofsar och tillbehör som påvisar seriernas och tecknade filmernas påverkan.²⁵⁰ Alltså drar vi slutsatsen att barnets tidigare erfarenheter har betydelse för hur barnet uppfattar och förstår en berättelse. Detta gäller nog inte enbart för barn utan även vuxna använder nog tidigare erfarenheter och upplevelser för att bearbeta texter som de läser. Vi skulle tro att det sker undermedvetet att man relaterar och bearbetar sina tidigare erfarenheter, genom litteraturen. Aalto tar också upp att barnen ofta ritade någon scen ur början av sagan. Detta kan bero på att barnen tappat koncentrationen i slutet av berättelsen eller att slutet var för detaljrikt för att på ett enkelt sätt ritas. Det kan också vara så att början är det i berättelsen som många barn tycker är viktigaste.

Förståelsen av litteratur, har vi konstaterat, är inte samma sak som upplevelsen av litteratur. Dock är det svårt att sätta fingret på vad förståelse är. Det är dessutom väldigt svårt att sätta fingret på om barnet förstår eller inte. Men som vi tagit upp tidigare kan barn förstå svårare texter om de läses högt för dem.

8.3 Kan högläsningen hjälpa barn med dyslexi samt andra läs- och skrivsvårigheter?

Barn som lider av läs- och skrivsvårigheter kan ha svårt med att knäcka läskoden som vi nämnt tidigare i uppsatsen. De elever som lider av läs- och skrivsvårigheter samt dyslexi behöver alla hjälp de kan få med att komma igång med sin läsning samt få hjälp med att inte behöva ljuda sig igenom orden. I det mesta arbete med barn som har läs- och skrivsvårigheter handlar det om att få barnen att bryta onda cirklar och försöka få det att behålla motivationen, ord- och läsglädjen.²⁵¹

Ute på biblioteken börjar man nu att uppmärksamma dessa problem med bland annat invandrare som har svårt att göra sig förstådda. På samma sätt är det ett barn som har läs- och skrivsvårigheter, det kan få problem med att kommunicera med till exempel myndigheter.²⁵² Det krävs av oss idag att vi har goda läs- och skrivkunskaper för att klara oss i samhället. Vi

²⁴⁹ Appleyard 1990. se sid.28-29 i uppsatsen.

²⁵⁰ Aalto 1997. se sid 54-55 i uppsatsen

²⁵¹ Se sid 7-9 i uppsatsen.

²⁵² Se sid 7-9 i uppsatsen.

tycker att bibliotekarierna borde visa mer av sina kunskaper om böcker och läsglädje. Bibliotekarien sitter in med mycket kunskaper om böcker och om hur man förmedlar läsglädje. Detta är resurser som man på biblioteken skulle kunna dra nytta av vad gäller marknadsföring. Biblioteken skulle även kunna ha topplistor eller ämneslistor eller speciella teman där bibliotekarierna får utnyttja sina kunskaper om böcker.

Eftersom läs- och skrivsvårigheter kan ha flera orsaker och t.o.m. kan vara ärftliga handlar det om att skapa en förståelse för dessa problem och på den punkten kan biblioteken göra mycket. Vi anser att även om man läser högt för ett barn med läs- och skrivsvårigheter upphör inte problemet, men man kanske kan hjälpa dessa barn att skaffa sig en eller flera läsoplevelser och en motivation till att lära sig läsa själva. För att kunna lära sig läsa behöver dessa barn få all hjälp som finns tillgänglig. De barn som har svårt med att knäcka läskoden på grund av att de lider av läs- och skrivsvårigheter skulle kunna få mycket hjälp genom att man läser högt för dem. Det handlar även om att ge dessa barn ord- och läsglädje. Vi anser att det viktigaste för denna grupp barn är att de får uppleva det som litteraturen har att erbjuda dem. I en av de intervjuer vi genomförde framhöll informanten att det viktigaste med högläsningen var att sprida läsglädjen.²⁵³

Det finns olika hjälpmedel som man kan använda för att hjälpa barn med dyslexi samt läs- och skrivsvårigheter. Exempel på sådana är talböcker och DAISY- böcker som i första hand vänder sig till människor som har svårt att ta del av böcker i dess vanliga form.²⁵⁴ De flesta av dessa hjälpmedel finns tillgängliga på biblioteken. Vi tror dock att det vore bra om man på biblioteken visade upp att dessa böcker är till för den här gruppen människor men det måste givetvis ske på ett sådant sätt så att dessa människor inte känner sig utpekade och därigenom blir bortskrämda. Dessutom finns det ju lättlästa böcker för dem som har svårt med språket.

8.4 Hur arbetar man med högläsning på biblioteken?

Det finns olika projekt på olika bibliotek runt om i landet som visar på hur man kan göra för att ge barnen ett språk. De flesta projekten för de mindre barnen vänder sig till föräldrar, lärare och förskolepersonal. På de flesta biblioteken har man sagostunder men det finns oftast mer man kan göra för att främja språket och läsglädjen hos barn. Detta kommer vi att komma in på senare.

Vi tar upp en del projekt i vår uppsats och vi tänkte här titta lite närmare på dem. Språkfröet i Alingsås riktar främst sig ju främst till barn i 0 till 5 årsålder. Man vänder sig även till föräldrar och pedagoger som finns i barnens närhet för att dessa ska inspireras att arbeta med barnens språkutveckling. Projektet går ut på att förskolepersonalen får välja ut en bok som de sedan arbetar med under ett år. Dessutom får alla barnen ett exemplar av den utvalda boken. Detta är ett sätt att nå både föräldrar, barn och förskolepersonal så att man tillsammans kan samarbeta kring barns språkutveckling.²⁵⁵ I detta projekt står språkutvecklingen och hur man kan stimulera den i centrum. Vi ställer oss frågande till om inte även lässtimulans skulle kunna vara en del av projektet. Det är trots allt lusten att läsa som är det centrala menar vi. Vi tycker att det är bra att projektet vänder sig till de människor som finns i barnens närhet för att genom dem stimulera barnens språkutveckling. I dag tänker man nog inte på utvecklingen av barnens språk på samma sätt som förut. Allt oftare får en videofilm ersätta högläsningen.

²⁵³ Se s. 47 i uppsatsen.

²⁵⁴ Se s. 57-58 i uppsatsen.

²⁵⁵ Wilhelmsson 2000. s. 47-48.

Detta beror nog delvis på att föräldrarna dels saknar kunskap och dels inte tillbringar så mycket tid med sina barn. Vi anser att man inom detta projekt skulle kunna använda sig av språklekar för att stimulera barnens användande av språket, även poesilådan²⁵⁶ skulle nog kunna uppskattas av barnen.

Sagoverkstaden i Surahammar vänder sig till hemmabarn och barn hos dagmammor men man vill även nå dyslektiska föräldrar och deras barn samt språkliga minoriteter. Målet och syftet med detta projektet är att stimulera barnens fantasi och det är utvecklingen av fantasin som får en central roll. Man vill inte bara stimulera fantasin utan även föra kulturarvet vidare till nästa generation samt stimulera barnens språk och självkänedom.²⁵⁷ Vi tror att barnen inom förskolan säkerligen också skulle uppskatta denna aktivitet. Inom detta projekt skulle man kunna jämföra böcker med samma tema för att på det sättet visa föräldrarna hur man skulle kunna utnyttja litteraturen. ”Sagotanten” skulle även kunna upplysa föräldrarna om på vilket sätt biblioteket skulle kunna hjälpa barn och vuxna med läs- och skrivsvårigheter samt dyslexi. Hon skulle även kunna använda sig av språklekar för att stärka barnens språk. ”Sagotanten” låter barnen rita till en saga, hon använder sig även av sagolekar för att stimulera barnens språk och självkänsla samt deras fantasi. Vi anser att bilder kan verka hämmande på barnens fantasi när de ska rita till en saga. Barnet kan fastna i bildernas bild av en prinsessa eller ett troll. När barnet lyssnar på en kassettbok så kan det skapa egna bilder med hjälp av sin fantasi. Blomberg skriver även i sin bok om ett barn som blev hämmat i sitt eget ritande av en redan ritad bild.²⁵⁸

Projektet Fyra känslor i Gävle fokuserar på barnens emotionella utveckling. Förskolepersonal och barn kom till biblioteket. På biblioteket diskuterades en känsla varje gång. De känslor som man tog upp var rädsla, glädje, ilska och kärlek. Barnen får på det här sättet bearbeta sina känslor samtidigt som de får leva sig in i en annan karaktärs upplevelser av samma känsla.²⁵⁹ I det här projektet fokuserar man på känslorna och hur barnen upplever dem men här har även språket en framträdande roll, tycker vi. Inom det här projektet jämför man böcker med samma tema. Temat i böckerna är den aktuella känslan. Man använder sig även av en form av språklek, då barnen får tala om vad de är rädda för eller vad som gör dem arga. Barnen får även tillsammans med förskolepersonalen rita och måla kring känslan. Det skulle säkert vara nyttigt för barnen att få leva sig in i de olika känslorna genom att man använder sig av sagolek²⁶⁰ som metod. Detta innebär att barnen medan de lyssnar till sagan får vara de olika karaktärerna. Barnen skulle även utifrån bilder kunna få berätta om vad de upplever att bilden säger dem, utifrån sina känslor och upplevelser.

Projektet Bokpåsar i Mölndal och Läspåsen i Sundbyberg bygger båda två på samma princip men har lite olika utformning. Påsarna finns där barnen finns vilket innebär att dessa finns på förskolorna. Föräldrarna uppmuntras på det här sättet att börja läsa, om de redan läser kan de få tips på böcker som man kan använda sig av. De här projektens syfte är att främja högläsningen i hemmet.²⁶¹ En av de informanter som vi var i kontakt med berättade att även deras bibliotek skulle börja med påsverksamhet.²⁶² Detta är ett bra sätt att nå föräldrar som kanske aldrig besöker biblioteket. Biblioteken skulle också kunna ordna temadagar med sagor och ha sagostunder med flera aktiviteter. Man behöver ju inte läsa och berätta varje gång, det

²⁵⁶ Se s. 41 i uppsatsen.

²⁵⁷ Wilhelmsson 2000. s. 29.

²⁵⁸ Blomberg 1988. s. 39.

²⁵⁹ Wilhelmsson 2000. s. 30.

²⁶⁰ Se s. 45 i uppsatsen.

²⁶¹ Wilhelmsson 2000. s. 36.

²⁶² Se s. 47 i uppsatsen.

går faktiskt att lägga till andra aktiviteter också, anser vi. Det man skulle kunna göra är att låta barnen vara mera delaktiga under sagostunderna, genom att arbeta med poesi eller leka till en saga med rekvisita. På de ställen där man har testat denna verksamhet har föräldrarna verkligen uppskattat denna. Detta är inte heller särskilt kostsamt varken för biblioteken eller förskolan men en givande sak för de föräldrar som inte besöker biblioteket med sina barn.

Bokbollen i Kumla vänder sig till barn i 0-6 årsåldern. Projektet är inspirerat av Markarydsmodellen. Bokbollens syfte är att väcka intresse för böcker och läsning samt ge barnen möjligheter att få uppleva känslor i böckernas värld. Man kan säga att projektet är inspirerat av barnens emotionella utveckling samt barnens läsutveckling. Det finns även två mindre projekt inom Bokbollen, dessa är Sagopåsen och Bokskrin. Inom Sagopåsen hjälper man barn som har problem med språkutvecklingen och man hjälper även till att få igång barnets fantasi.²⁶³ Sagopåsen tar sin utgångspunkt i barnens språkliga utveckling. Medan Bokskrin är trälådor som förskolorna får låna av biblioteket, så att barnen kan få leka saga. Detta för att utöka förskolornas utbud av böcker som kan inspirera barnen.

Markarydsmodellen har fått många liknande uppföljare genom åren. Projektet syftar till att förebygga läs- och skrivsvårigheter hos barn. I Markaryd börjar man redan vid barnens första kontroll på barnavårdscentralen att prata om hur föräldrarna kan stimulera barnens språkutveckling. Boknallen som projektet heter besöker barnen flera gånger under deras uppväxt. Sedan fortsätter det under förskole- och skoltiden har barnen möjlighet till kontinuerlig kontakt med böcker. Syftet med projektet är att barnen ska gå ut grundskolan med god språklig förmåga. Man vill inspirera barnen att utveckla sitt språk på ett annorlunda sätt. Dessutom vill man inom projektet utjämna klassgränserna. Det är de sämst lottade som får ut mest av det.²⁶⁴ Ledmotiven här är barnens språkliga utveckling och hur man kan hjälpa dem att skapa ett större ordförråd. Detta är ett exempel som visar att det går att arbeta med språk- och lässtimulans långt upp i åldrarna, för även de äldre barnen kan ha nytta av att få utveckla sitt språk.

Projektet En säck full med sagor vänder sig till barn i årskurs ett. Målet med projektet är att stärka barnens identitet, lära dem att lyssna och stimulera deras läsinlärning.²⁶⁵ Eftersom målet med projektet var att stärka barnens självkänsla och stimulera deras läsinlärning handlar det inte bara om språkutvecklingen utan mer om att barnen ska lära sig läsa men på ett annat sätt. Identiteten styrks när barnen lär sig att behärska bokstäverna som för dem är konstiga krumelurer. Sagostunderna som är grunden för projektet gör att även det skapas en viss grupp-känsla och gemenskap mellan barnen. Dessutom kan de lära sig en del av varandra.

Projektet Läs högt som Mats Wahl introducerade i Uppsala handlar om att tävla i högläsning. Målet med projektet var att stärka bokens ställning som medium samt stärka läsningen i skolan och hemmet. Det handlade även om att stärka barnens eller snarare ungdomarnas identitet och om att lära sig att tala inför publik, som en del elever kan tycka vara besvärligt. Dessutom utvecklar eleverna sin förmåga att lyssna på varandra samt sitt tal. Eleverna övar även upp sin förmåga att njuta av en väl presenterad text. Det som är målet och inspirationen till det här projektet är att öva upp barnens förmåga att lyssna, prata inför publik samt väcka ett intresse för litteratur hos barn och ungdomar.²⁶⁶ Eftersom detta projekt är så nytt är det svårt att säga om det skulle kunna fungera. Vi tycker dock att det skulle kunna vara en rolig

²⁶³ Se s. 38 i uppsatsen.

²⁶⁴ Se s. 38 i uppsatsen.

²⁶⁵ Se s. 40 i uppsatsen.

²⁶⁶ Se s. 40 i uppsatsen.

sak att genomföra på våra skolor idag. Projektet handlar ju inte bara om att läsa högt utan även om att förmedla en läsoplevelse för sina skolkamrater och kanske även allmänheten om man skulle genomföra tävlingar i högläsning. Det skulle kanske till och med kunna stärka gruppkänslan och samhörigheten i klasserna som deltar. Vi känner dock en viss oro inför ett sådant här projekt eftersom det säkert inte enbart för med sig positiva saker. Ett sådant här projekt kanske skulle kunna skapa stor press på de barn som redan har en press på sig på grund av svårigheter med läsning eller annat i hemmet eller skolan. Vi ställer oss också frågande till vad som händer med läslusten om pressen att lyckas blir för stor. Detta kan leda till att barnen istället för en positiv inställning till läsning får en negativ och pressad syn på den.

Vi kan inte utifrån våra intervjuer dra några generella slutsatser men om man tittar på de två vi genomfört ordnas det aktiviteter för barn på biblioteken. Dock menar de som vi har pratat med att det inte kommer några barn till sagostunderna som biblioteket ordnar. Vi är medvetna om att vi inte har gjort någon undersökning över ett flertal bibliotek vilket kunde ha gjort att vi kunde säga mer om materialet. Vi kan dock tycka att biblioteken kanske behöver bli bättre på att marknadsföra sig och sina tjänster i dagens postindustriella samhälle.

De flesta projekt som vi tagit upp handlar om ett samarbete mellan förskolan och biblioteket men man kan ställa sig frågande till om det inte finns fler samarbetspartners som biblioteken skulle kunna arbeta med. Dessutom tycks det finnas en tendens till att biblioteken gör det stora jobbet men låter andra utföra den andra delen. Vi anser att bibliotekarierna underskattar sig själva och sina kunskaper. Det vi menar med det är att bibliotekarierna skulle kunna hålla i sagostunderna själva och på det viset bli mer delaktiga i verksamheten, för det är inte bara inom biblioteksvärlden som det görs nedskärningar. Det finns mycket biblioteken skulle kunna göra förutom att anordna sagostunder. De skulle kunna anordna utställningar med olika teman men framför allt skulle de kunna bli bättre på att marknadsföra sig och biblioteket.

8.5 Vilka är kriterierna för en ändamålsenlig högläsningbok?

Hur en bra bok ska vara finns det många åsikter om och det är väldigt individuellt. Vad en bibliotekarie menar är en bra bok är inte nödvändigtvis vad andra yrkesgrupper skulle söka efter i böckerna. Vi har i uppsatsen valt att presentera några människors åsikter. Dessa människor har erfarenhet inom ämnet barn och litteratur, de är författare och pedagoger.

De flesta av dem menar att det är viktigt att boken ska ha litterär och konstnärlig kvalitet, boken ska vara rolig, spännande, levande, intressant och den ska vara lätt att förstå. Boken ska visa vad som är rätt och vad som är fel, den ska berätta om andra människor och om omvärlden, den ska påverka och förändra, väcka nyfikenhet och roa. Det som vi tycker saknas i detta är vikten av att ta hänsyn till barnets/barnens intellektuella och emotionella mognad. Våra intervjuade bibliotekarier menar båda två att man måste ta hänsyn till vilken grupp man läser för, om gruppen innehåller både pojkar och flickor. Då man läser för fler barn måste man också anpassa bokvalet efter den ovanaste lyssnaren, men boken ska ändå kunna tilltala den vanaste lyssnaren.

Det är knappast troligt att varje enskild bok skulle innehålla allt de ovannämnda kriterierna men en bra bok ska i alla fall kunna uppfylla några av dem. I dagens demokratiska samhälle där man inte kan räkna med att staten ska tala om vad som är bra att läsa, är det viktigt att man själv utvecklar ett sinne för vad man själv och ens barn tycker om att läsa. Vi tror att det viktigaste med barnböckerna är att läsa det barnet och högläsaren tycker om att läsa. Man kan

också lyssna på och läsa de recensioner som förekommer i media. En annan resurs att tillgå är naturligtvis bibliotekarien i den kommun läsaren befinner sig. Det är upp till varje människa att vara en kritisk läsare och läser man för barn är det viktigt att man inte förmedlar litteratur som man tycker är dålig. Barnet som ju är relativt oerfaret då det gäller läsning kan inte själva bestämma om den bok de håller i är en bok med hög kvalitet eller inte.

Barnet befinner sig, som vi skriver under tidigare forskning, i olika läsroller under olika perioder av livet. Olika faktorer påverkar oss när vi utvecklas till läsare, individuella drag, socialgruppsstillhörighet och den psykologiska utvecklingen. Vi skulle vilja påstå att individuella drag och var man befinner sig i den kognitiva utvecklingen är vad som gör att olika människor söker olika saker i olika böcker. När barnet befinner sig i *Reader as player*-stadiet får de oftast böckerna lästa för sig på ett eller annat sätt, eftersom de oftast inte kan läsa i den här åldern.²⁶⁷ Föräldrarna får själva hitta den litteratur som tilltalar barnet.

I våra intervjuer framkom följande angående en bra högläsningbok. Vår första informant menar att det viktigaste kriteriet en bra bok ska uppfylla är att ge barnet hopp och bestå av flera bottnar, hon påpekar att barnet kan tycka om och se djup i böckerna som inte den vuxne förstår. Vår andra informant menar däremot att den vuxne ska ha läst boken innan och tyckt om den om boken ska läsas högt för barn. Vi tror att det viktigaste är att barnet får läst för sig böcker som det tycker om, att föräldrarnas åsikter kommer i andra hand i det här fallet. För att rättfärdiga detta nämner vi som exempel de gånger barnet är i behov av den terapeutiska funktion en bok kan ha och på grund av detta är i behov av och vill läsa boken om och om igen. Våra informanter menade dessutom att en bra högläsningbok ska tilltala både pojkar och flickor, att man får anpassa boken efter gruppen, eller individen man läser för²⁶⁸.

Böckerna man väljer till barnen bör vara böcker som gör att barnen blir lite mer redo att möta världen utanför och hantera saker som kan vara svåra för barn i olika situationer. Det kan vara alltifrån skilsmässor, särboende, döden, mörker, rädslor osv. När man som förälder väljer ut böcker åt sina barn är det bra om man tar hänsyn till vilka böcker som finns i familjebiblioteket som Wählin och Asplund Carlsson skriver om.²⁶⁹ Familjebiblioteket och det utbud som finns där kan ha betydelse för barnens bokintresse.

För oss är en bra högläsningbok en bok som har en rak handling, inte för många invecklade beskrivningar av miljöer och personer. Boken behöver inte heller innehålla bilder, tycker vi, men om den gör det så ska bilderna vara färgglada och tydliga för att dra till sig barnens intresse. En bra högläsningbok är precis som andra bra böcker en bok som förmedlar en upplevelse för läsaren och lyssnaren.

8.6 Avslutning och förslag till vidare forskning

Det vi har kunnat konstatera efter att uppsatsarbetet närmast sig sitt slut är att det hade varit ännu mer givande att genomföra flera intervjuer på flera bibliotek för att se hur man arbetar ute på fältet. Dessutom skulle det ha varit intressant att titta på hur biblioteken marknadsför sina aktiviteter, för att se om budskapet går fram. Detta skulle kunna utgöra en studie för vidare forskning.

²⁶⁷ Appelyard 1990. se sidan 28-29 i uppsatsen.

²⁶⁸ Se sid 45-49 i uppsatsen.

²⁶⁹ Wählin och Asplund Carlsson 1994. se sid 29-30 i uppsatsen.

9 Sammanfattning

Vi ville med vår uppsats ta reda på om högläsningen kunde ha någon betydelse för barns språkutveckling. Vi har ställt oss frågan om högläsningen kan hjälpa barn med läs- och skrivsvårigheter. Dessutom ville vi se hur en bra högläsningbok, enligt några auktoriteter på ämnet litteratur, ska vara samt hur biblioteken runt om i landet arbetar med högläsning i språkutvecklande syfte.

För att få reda på detta beslöt vi oss för att studier av redan befintlig litteratur skulle gynna vårt syfte. Vi beslöt också att för vår egen nyfikenhets skull intervjua två bibliotekarier vid två olika bibliotek, för att se hur biblioteken arbetar med högläsning och högläsningböcker till vardags, utan några speciella projekt. Vi beslöt oss för att inte ha några åldersavgränsningar, annat än att avgränsa oss till att behandla högläsning för barn. Med barn menar vi individer i 0-18 årsålder. Vi valde också att använda oss av endast två intervjuer då vi enbart ville använda dem som exempel.

För att få en teoretisk grund att stå på beslöt vi oss för att i huvudsak använda oss av Piagets och Vygotskijs teorier om den kognitiva utvecklingen. Vi har dock tagit del av en hel del andra språkutvecklingsteoretiker för att belysa forskning och teori om detta ämne. Då vi tyckte att ingen teori riktigt passade in på vårt arbete, beslöt vi att föra en diskussion kring dessa, för att förmedla våra åsikter.

Det vi har kommit fram till genom våra studier är att högläsningen kan ha betydelse för språkutvecklingen genom att barn imiterar sin omgivning, då främst sina föräldrar. Barn tar efter sina föräldrar, vad gäller språkbruk med mera och kan igenom att föräldrarna läser böcker med ett rikt och nyanserat språk själv utveckla ett språk som är så.

Hur texter uppfattas är generellt inte bundet till vad författaren menat, känt eller tänkt vid skrivandet av texten. Det styrs istället av vem som läser texten och i vilket sammanhang den läses. Barn drar liksom vuxna paralleller mellan det de läser och det de själva har upplevt. Litteraturen kan därför enligt vissa teorier ha en terapeutisk funktion i barnens liv. Förståelsen av texten är inte samma sak som upplevelsen av texten utan kommer som en följd av hur barnen uppfattar litteraturen.

Hur bibliotek runt om i landet arbetar med högläsning är generellt sett väldigt olika. Många bibliotek har statligt understödda projekt som oftast rör läsutveckling eller läslust. De två bibliotekarierna vi intervjuade påpekade båda två att det runt om i deras respektive kommuner pågår olika språk- och läsprojekt, och att de på huvudbibliotekets barnavdelning inte arbetade organiserat med högläsning förutom vid sagostunderna. Båda bibliotekarierna menade också att biblioteken vid förfrågan gärna gav exempel på böcker som kan lämpa sig för högläsning i olika situationer.

När frågan kommer till om högläsning kan hjälpa barn med läs- och skrivsvårigheter så handlar det mest om att förmedla läslust till barnen så att de blir motiverade att träna sin läsning. En sådan motivation kan vara högläsning genom att föräldrarna eller lärare läser högt vilket förmedlar glädje över läsningen och förhoppningsvis en underbar berättelse.

Då man ska läsa för barnen är det viktigt att man tar hänsyn till barnets/barnens emotionella och intellektuella nivå. De böcker man väljer till barn bör vara böcker som gör att barnen blir

lite mer redo att möta världen utanför och hantera saker som kan vara svåra för barn i olika situationer. Flera auktoriteter på ämnet litteratur har framhållit olika saker som de tycker att en bra bok ska innehålla, exempel på sådana kan vara att boken ska vara rolig, spännande, levande, intressant och den ska vara lätt att förstå.

10 Käll- och litteraturförteckning

10.1 Otryckta källor

Intervjuer: Provintervju med en bibliotekarie 2001-04-02
Intervju med en barnbibliotekarie 2001-04-10

10.2 Tryckta källor

Aalto, Liisa (1997). *Hur barn upplever och uppfattar folksagor*. Borås: Högskolan i Borås, Inst. för biblioteks- och informationsvetenskap, magisteruppsats, 1997:85.

Ahlén, Birgitta (1998). *Hoppa in i böckernas värld: Böcker för läsinlärning och lästräning*. Lund: Bibliotekstjänst.

Appleyard, J.A (1990). *Becoming a reader: The Experience of Fiction from Childhood to Adulthood*. Cambridge, USA: Cambridge University Press.

Arnqvist, Anders (1993). *Barns språkutveckling*. Lund: Studentlitteratur.

Asplund Carlsson, Maj & Williams Granelid, Pia (1995). Sagostund på dagis: Barnlitteraturen i förskolan. *Barnboken*, nr. 2, s. 40-46.

Axelsson, Elisabeth (1992). *Läsa tillsammans*. Stockholm: En bok för alla.

Barnbokens ställning: Inom biblioteksväsendet och inom barnomsorgen (1996). Rapport från statens kulturråd (1996:1). Stockholm: Statens kulturråd.

Bettelheim, Bruno (1978). *Sagens förtrollade värld: Folksagornas innebörd och betydelse*. 2 upplagan. Uppsala: Almqvist & Wiksell Förlag AB.

Blomberg, Malin (1988). *Världens bästa lekmaterial: Att arbeta med litteratur i förskolan*. Stockholm: Liber Utbildning AB.

Bråten, Ivar red. (1998). *Vygotskij och pedagogiken*. Lund: Studentlitteratur.

Chambers, Aidan (1987). *Om böcker*. Stockholm: Nordstedts förlag.

Dominkovic, Kerstin (1987). *Läsutveckling*. Stockholm: Socialstyrelsen och Allmänna Förlaget.

Ekström, Susanna (2000). *Handledning för högläsare och berättare som besöker barngrupper*. Stockholm: En bok för alla.

Ekström, Susanna & Isaksson, Britt (1997). *Bildglädje & Läslust*. Stockholm: En bok för alla.

Elkind, David (1978). *Barns utveckling och uppfostran ur Piagets perspektiv*. Stockholm: Natur & Kultur.

- Elkind, David (1983). *Barn och unga i Piagets Psykologi*. 3 uppl. Stockholm: Natur & Kultur.
- Filipson, Leni (1999). *Barnbarometern 98/99: 3-8 åringars kultur- och medievanor*. Stockholm: Mediamätning i Skandinavien.
- Folkbibliotek. Nationalencyklopedien, (1991). Band 6. Höganäs: Bokförlaget Bra Böcker.
- Fricke, Marianne (2001). Tävla i högläsning: Går det? *Barn & kultur*, nr. 1, s. 21-22.
- Gillberg, Christopher & Ödman, Maj (1994). *Dyslexi vad är det?*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Granberg, Ann (1996). *Småbarns sagostund: Kultur språk och lek*. Stockholm: Liber Utbildning AB.
- Hellsing, Lennart (1999). *Tankar om barnlitteraturen*. Stockholm, Rabén & Sjögren (Sidorna 139-152 Svensson, Sonja (1999)).
- Henriksson, Lena (2001). Böcker för lässvaga elever. *Pedagogiska magasinet*, nr. 1, s. 64-67.
- Kylén, Jan-Axel (1994). *Fråga rätt: Vid enkäter, intervjuer, observationer, läsning*. Stockholm: Kylén Förlag AB.
- Kåreland, Lena (1994). *Möte med barnboken: Linjer och utveckling i svensk barn- och ungdomslitteratur*. (Skrifter utgivna av Svenska barnboksinstitutet nr. 50). Stockholm: Natur & Kultur.
- Kåreland, Lena (2001). *Möte med barnboken: Linjer och utveckling i svensk barn- och ungdomslitteratur*. (Skrifter utgivna av Svenska barnboksinstitutet nr. 50). (Ny reviderad och aktualiserad utgåva). Stockholm: Natur & Kultur.
- Lindhagen, Marie (1993). *En säck full med sagor*. Solna: Ekelunds Förlag AB.
- Lindö, Rigmor (1986). *Sagoskolan*. Lund: Liber Förlag.
- Ljungdahl, Anne (1994). Lek med böcker: Sago- och boklek. *Barnspåret: Idébok för bibliotek*. Lund: Bibliotekstjänst.
- Lönnö, Madeleine (2001). Berätta mer sagor! *Biblioteket i fokus*, Årg 6, nr. 1, s.29.
- Manguel, Alberto (1999). *En historia om läsning*. Stockholm: Ordfront förlag AB.
- Mitchell, Peter (1992). *Barns psykiska utveckling*. Lund: Studentlitteratur.
- Møhl, Bo & Schack, May (1981). *När barn läser: Litteraturupplevelse och fantasi*. Stockholm: Gidlund.
- Nikolajeva, Maria (1998). *Barnbokens byggklossar*. Lund: Studentlitteratur.
- Nilsson, Jan (1986). *Barn föräldrar böcker*. Uppsala: Almqvist & Wiksell.

- Nilsson, Uno (1994). Bokprat. *Barnspåret: Idébok för bibliotek*. Lund: Bibliotekstjänst.
- Piaget, Jean (1951). *Intelligensens psykologi*. Stockholm: Natur och kultur.
- Piaget, Jean (1973). *Språk och tanke hos barnet*. Lund: CWK Gleerup Bokförlag.
- Piaget, Jean. Nationalencyklopedin, (1994). Band 15. Höganäs: Bokförlaget Bra Böcker AB.
- Pramling, Ingrid, Asplund Carlsson, Maj & Klerfelt, Anna (1993). *Lära av sagan*. Lund: Studentlitteratur.
- Repstad, Pål (1999). *Närhet och distans: Kvalitativa metoder i samhällsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.
- Saga. Nationalencyklopedin, (1995). Band 16. Höganäs: Bokförlaget Bra Böcker AB.
- Starrin, Bengt & Svensson, Per-Gunnar (1998). *Kvalitativ metod och vetenskapsteori*. Lund: Studentlitteratur.
- Stybe, Vibeke (1974). *Från Snövit till Snobben: Barnbokens ursprung och utveckling*. (ALMA serien 20) Stockholm: Whalström & Widstrand.
- Trelease, Jim (1989). *The new read-aloud handbook: Including a giant treasury of great read-aloud books*. 3 uppl. New York: Viking Penguin.
- Trelease, Jim (1995). *The read-aloud handbook*. 4 uppl. New York: Penguin Books.
- Törnfeldt, Maria (1994). Att väcka läslust hos lässvaga barn och ungdomar. *Barnspåret: Idébok för bibliotek*. Lund: Bibliotekstjänst.
- Vygotskij, Lev. Nationalencyklopedin, (1996). Band 20. Höganäs: Bokförlaget Bra Böcker AB.
- Vygotskij, Lev (1997). *The collected works of L.S. Vygotsky – Volume 4 The history of the development of higher mental functions*. New York:
- Wendt-Nevhage, Ewa (1994). Markaryd: En inspirationskälla för många. *Barnspåret: Idébok för bibliotek*. Lund: Bibliotekstjänst.
- Whålin, Kristian & Asplund Carlsson, Maj (1994). *Barnens tre bibliotek: Läsning av fiktionsböcker i slukaråldern*. (Skrifter av Svenska Barnboksinstitutet nr 53). Stockholm: Brutus Östlings Bokförlag Symposion AB.
- Widebäck, Barbro (1998). *Förberedande läsning och skrivning i förskolan*. Stockholm: HLS Förlag.
- Wilhelmsson, Wiviann red. (2000). *Som fisken i vattnet: Barnens väg till språk och läsande*. Lund: Bibliotekstjänst och SAB-kommité för barn och ungdom.

Wood, David (1992). *Hur barn tänker och lär*. Lund: Studentlitteratur.

Önnestam, Mona & Nordström, Lena (2000). Aktuellt om Daisy. *Bibliotek för alla*, nr. 3, s.8.

10.3 Elektroniska källor:

Andersson, Hanna. Recension: En historia om läsning.
http://www.kanalen.org/bok/text/rec00_manguel.html [2001-06-06].

Boes.org: www.boes.org/justice.html [2001-05-31].

Wahl, Mats. *Läs högt: Ett högläsningssprojekt*. <http://www.storyland.se/las%20hogt.html> [2001-04-05]

Wahl, Mats. *Tunabergsskolan*. <http://www.storyland.se/tunaberg.html> [2001-05-04]

11 Bilaga: Intervjumanual

- Högläsning
- Högläsning böcker
- Skyltning kring högläsning och högläsning böcker
- Användning av rekvisita vid skyltning och högläsning
- Projekt kring högläsning eller projekt som stimulerar läsning
- Språkutvecklingen